UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00254622 4

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/lafilosofanaci00bov

P

La Filosofía nacional de Catalunya

LA FILOSOFÍA NACIONAL DE CATALUNYA

CONFERENCIA

LLEGIDA PER

MOSSÉN SALVADOR BOVÉ

LLICENCIAT EN SAGRADA TEOLOGÍA

EN LO

ATENEO BARCELONÉS

LA VETLLA DEL DÍA 17 DE MARÇ DE 1902

AB CENSURA ECLESIÁSTICA

BARCELONA

ESTAMPA DE FIDEL GIRÓ, CARRER DE VALENCIA, 311

1902

LIBRARY
NOV 11 1975
UNIVERSITY OF TORONTO

B
4561
B68

Beatus Raymundus Lullus
Doctor Illuminatus et Martyr

J F Douven Eqv. del.

Al Emm. Sr. Cardenal Salvador Casanyas y Pagés,

BISBE DE BARCELONA

En lo segle XVI, *lo segle d'or de la Escolástica, un cardenal castellá, Fra Ximénez de Cisneros, protegía les doctrines lulianes, les introduhía en la célebre Universitat literaria de Alcalá de Henares y les declarava solemnement* DE GRAN UTILITAT, PROMETENT *ensemps* AFAVORIR SEMPRE AL BEAT Y TREVALLAR PERA QUE'S PUBLIQUESSEN LES SEVES OBRES Y TINGUESSEN CÁTEDRA EN TOTES LES ESCOLES (1); *avuy, en lo segle* XX, *lo segle que ha de veure los fruyts abundosos que ha de produir la restauració escolástica, feliçment promoguda per la Santetat del Papa Lleó XIII, á Vos, Eminentissim Cardenal catalá, acut are aquest llibre y ab éll les doctrines del gloriós mártyr de Crist lo Benaventurat Ramón Llull, demanantvos humilment que siáu lo continuador del pensament y dels trevalls del gran Cisneros.*

L'AUTOR.

(1) *Carta á los muy nobles jurados de la ciudad y reino de Mallorca*, datada á Alcalá, als 8 d'Octubre de 1513.

SENYORS:

Me sembla qu'ha arribat l'hora de pensar en la renaxensa de la filosofía catalana.

Després d'un somni llarguissim sota'l jou del centralisme y l'uniformisme, al ohir que'ls sabis y'ls polítichs confessavan llur error en voler governar los pobles contra les lleys de la naturalesa, y que reivindicava sos drets la teoría de les nacionalitats, Catalunya s'ha despertat, y, recordantse de lo que havía sigut, ha mirat de provar qu'ella era l'*etnos ibérica* que s'extenía desde'l Ródano fins á Murcia, qu'ella era un verdader poble, qu'ella tenía ben bé lo que deu tenir tota nació.

La nació es la ánima—han dit los qui s'han passat mestres de *Psicología dels pobles*—la nació es un principi espiritual; principi que's manifesta ab carácters propis en lo sentir, en lo voler y en lo pensar: allí ahont hi hage tal ánima, allí ahont hi hage tal principi, hi haurá una nacionalitat. Y Catalunya s'ha palpat á sí metexa, s'ha escoltat després atentament y poch li ha costat descobrir ab evidencia aquella característica, determinada per sa llengua, per ses costums, per sos ideals, per ses necessitats, per sa poesía, per sa música, per sa pintura, per sa arquitectura, per son dret, per sa historia, per sa política y fins per sos pecats y vicis, en tot distinta de la d'altres pobles; poch li ha costat veure en la integritat y simplicitat de sa con-

ciencia aquelles tres unitats de sentir, de voler y de pensar; y s'ha dit resoltament: jo també soch una nació: jo també dech entrar en lo concert dels pobles quan se tracti de donar á cada hu lo seu: jo també tinch de governarme á mi metexa: que'ls pobles son lo que son, son lo que'ls ha fet Deu, y no lo que volen que sían los generals afortunats, los polítichs astuts y maquiavélichs ó'ls congresos dels que's diuen sabis: s'ha de respectar l'obra de la naturalesa.

Bé, molt bé está tot axó: Catalunya vol lo regonexement de sa personalitat. Peró confessém, Senyors, que l'examen de la ánima nacional catalana que avuy s'es fet, estudiant nostra llengua, lo nostre art, la nostra ciencia jurídica, la nostra política en la historia, etz., etz., no es pas complert encare, puix hi manca l'estudi del pensament catalá en sa part especulativa ó filosófica. Tot poble ó nació té sa filosofía ó la pot tenir; y ja que Catalunya es una veritable nació, mirém si la té, pera seguirla y continuarla; y si no la té, vejám quína dels altres pobles es més conforme al seu natural, pera llensarse als brassos d'ella. Y no pensém qu'en aquest derrer cas may arribaríam á tenir filosofía propiament catalana, no, que la ánima d'un poble es d'una feconditat inagotable, y quan se casa ab elements afins sempre treu fillada que porta, inesborrable, lo segell de sa mare, y viuen abdós d'un metexa vida.

¿Tením filosofía *catalana?* Jo crech que sí, y no tinch cap reparo en dirho. Més vos diré: jo crech que la filosofía *nostrada*, que la manera especial de pensar en sa part especulativa ó filosófica de la nostra terra, que la filosofía que ha nascut, com *ex visceribus rei*, del pensament catalá, es la filosofía del Doctor Arcangélich lo Beat Ramón Llull, lo pensador més gran de la nostra nacionalitat.

Dexeume dir, y escoltéu.

En son organisme científich está clar que la filosofía es una sola, perque la veritat es una, y l'obgecte de la filosofía no es altre que la veritat. Los homens de totes les nacions buscan la metexa veritat: van al derrera, donchs, d'una metexa filosofía. Peró ¿per quántes víes y dreceres se va cap á la veritat?—Per moltes; y axó es lo que constitueix la diversitat de filosofíes.

Lo fet de les nacionalitats á hores d'are ja ningú pot negarlo; donchs bé, jo vos dich ab tota seguretat: observéu atentament cada nacionalitat de per sí, truquéu á la seva ánima, escorcolléu los plechs més amagats de sa conciencia, miréu de sorpendre les in-

tuicions y les tendencies de son pensament nacional, y ben prompte hi veuréu una característica, veuréu que'l pensament de cada poble pren una direcció especial al anarse'n cap á son ideal filosófich, veuréu que cada poble té son *Discurs del Método*—segons frase de l'Alfred Fouillée,—que cada un pren un camí distint dels altres, uns se'n van pel camí ral, altres emprenen una drecera; en fí, veuréu unitat de pensament filosófich dintre del meteix poble, peró distinció, y més encare diversitat, respecte als demés. «Hi há una lógica nacional—diu l'autor citat suara en la *Psicología del poble francés*;—cada poble's fa més ó menys concientment son *Discurs del Método.* L'un prefereix observar, com l'Inglés, l'altre rahonar, com lo Francés; l'un més s'estima deduir, l'altre induir. Cada poble té igualment sos errors preferits, sos pecats hermosos de lógica, sa sofística nacional. Axí no solzament nosaltres devém á la nostra nació un cert nombre de pensaments y d'idees determinades, sinó també les formes del pensament, los marchs fets ahont les idees venen á clasificarse, les categoríes sota les que nosaltres ordeném les idees, y que'ns semblan *a priori.* La llengua nacional que fixa, no sols les idees, sinó també'ls métodes, imposa aquexes formes intelectuals á cada individuu y l'obliga á permanéxer dins lo motllo comú.»

He dit avans que tot poble, si no la té, la pot tenir una filosofía propia y original; ó sinó digueume: veyent arréu que'ls pobles estampan lo segell de la llur personalitat en les variades manifestacions de la vida, ¿negaréu que'l poden estampar en la manifestació de llur vida especulativa ó filosófica?

Peró veyém pobles—diréu, potser—que adhuc no la tenen en aquesta part l'*unitat de pensar* referida; mes axó no contradíu gens ni mica les nostres afirmacions, perque havéu de saber, que la filosofía es sempre un fruyt tardá del arbre de la patria. Nacionalitats hi há ben determinades, ben precises, ben fixes, si ateném á la llengua, al dret, á les necessitats que senten ó á les aspiracions ab que s'enlayran, que'ls hi manca emperó un cos de filosofía indígena.... Esperéu, deixéu que's desenrotlli la vida filosófica, no volguéu que madure la fruyta avans del temps, que ben prompte aparexerán les línees generals, encare que esfumades al principi, d'aquell cos que deyau, de mica en mica sortirá la figura, fins que al últim les sombres pendrán consistencia y relléu y cos verdader, y tindréu lo

que demanavau. En tots los pobles veyém lo meteix, y en los individuus no observém pas una cosa diferenta: de primer se manifestan les potencies afectives y en derrer lloch les especulatives: de primer surt la poesía y van aparexent al derrera d'elles les demés manifestacions artístiques, que l'home, lo poble, ja gran, lo primer que fa es sentir, es estimar, y qui estima, canta. L'especulació, lo pensament filosófich, requereix maturitat de seny, y aquesta vé quan l'home ja ha crescut prou, quan los homens han arribat á éssers majors d'edat.

Lo meteix passa en la renaxensa dels pobles. A voltes aquests sucombeixen á una forsa major; no moren, peró quedan esmortuits, com ha passat ab la nostra estimada patria Catalunya. Venen després condicions favorables á la llur renaxensa; ¿y qué observéu? Que les nacionalitats renaxen seguint lo meteix desenrotllament qu'en llur naxensa: primerament l'art, després la filosofía. A casa nostra, ¿no ho havém presenciat tot axó? Tots vosaltres, al estudiar y meditar en les planes de l'historia de Catalunya, hi havéu vist de primer l'unitat llingüística, l'unitat de cultura, l'unitat del ideal artístich, l'unitat jurídica, etz., etz., y després havéu vist passar devant la vostra consideració als pensadors, als filosophs. Y de la nostra renaxensa no cal parlarne, que tots encare recordéu los cants dels poetes que despertaren á Catalunya del somni ensopidor ab que dormía ja feya més de cent anys. Donchs bé, jo are vinch y vos pregunto: ¿no vos sembla si ha arribat l'hora de que parlém seriament de la renaxensa de la filosofía catalana? Ja vos ho he dit: jo crech que sí, y m'he posat á la tasca; y vos he dit més: que la filosofía indígena de Catalunya es la filosofía luliana.

Passemho á veure.

I

Catalunya es dels pobles ahont ha aparescut ja, y de temps, lo pensament filosófich, arribant á formar en sa edat madura un cos de doctrina especulativa propia, original é indígena, que després ha tingut una Escola sis vegades secular, escampada arréu no sols en terres catalanes, sinó també á Castella, Fransa, Italia y Alemanya.

Tothóm está conforme en que les primeres manifestacions del pensament d'un poble coincidexen ab lo desenrotllament históríchja crescudet, d'aquest, y quan l'art del meteix ja no camina ab pollaguera; aixís es que les primeres manifestacions del pensament catalá no les podém buscar més enllá de quan se movían dintre'l judaísme, lo cristianisme y la filosofía arábiga.

Al pensament cristiá de Catalunya lo veyém de bon principi rebent llums é inspiracions de les escoles africanes: lo bisbe de Barcelona Sant Paciá, qu'en aquella época es lo seu representant, bebía continuament en les obres de Tertuliá y de Sant Cipriá, fins al punt que'l gran Mártyr de Cartago pot ésser considerat segons Prudenci, com lo sembrador del cristianisme entre'ls pobles de la nació ó *etnos ibérica*, de nostra Catalunya:

Christum serit ultimis Iberis (1).

D'aquí va náxer lo foch, la valentía, qu'en la roda dels segles cada día ha anat caracterisant més y més al pensament de nostra terra.

---

(1) *In Passione sancti Cypriani.*

Si les relacions comercials que nosaltres teníam ab les terres africanes eran de consideració y ben notables, no ho eran menys certament les relacions intelectuals.

Al náxer l'Iglesia Católica l'imperi filosófich estava dividit quasi en parts iguals entre'ls platonians y'ls aristotélichs, y si bé foren molts los escriptors y'ls sabis del cristianisme que s'allistaren entre'ls derrers, la veritat es que no foren també pochs los qui seguiren les doctrines de l'Academia, y entre ells los caps de brot de la naxent idea cristiana, Sant Agustí, Sant Geroni, Sant Justí, Sant Basili, Sant Climent y Sant Gregori. Sant Agustí desde la Africa era'l cap d'aula de l'escola platónich-cristiana, y de la Africa rebía continuament ses llums intelectuals la nostra Catalunya, lo qual nos explica l'especial amor ab que sempre han sigut mirats aquí los Sants Pares més ó menys platonians, y l'afició cap al platonisme dels nostres més grans pensadors, encare que no d'un modo exclussíu, perque'l nostre carácter no ho es en res d'exclusivista.

Al cap de dos segles veyém al tarragoní Orosi defensant contra Pelagi la llibertat humana; y en efecte, senyors, ¿cóm no pendre part lo poble catalá en aquelles qüestions filosófich-teológiques, ahont se discutían los furs més estimats de la humana personalitat, poble que després, entre propis y extranys, havía d'ésser conegut com *lo més lliure del món?* Lo pensament catalá no podía menys que deixar sa petjada en la historia de la lluyta á favor del lliure arbitre, ó *franch voler*, com li deya Ramón Llull.

Apart d'axó es de saber que'l pensador catalá fou lo dexeble més estimat dels platonians Sant Agustí y Sant Geroni, dels qui havía rebut per llarch temps, á Cartago y á Jerusalém, llissons verbals. Degut als consells, ó manament, del primer se posa á escriure sa magna historia universal, intitulada *Moesta Mundi*, posant ab ella la primera pedra del casal avuy hermosissim de la filosofía de l'historia, ab l'argument de qu'era falsa la afirmació dels pagans, que desde la vinguda de Jesús era major lo nombre de mals que afligían á la pobra humanitat: *Explicui, adjuvante Christo, secundum tuum praeceptum, Beatissime Pater Augustine, ab initio mundi usque in praesentem diem.* Quan Orosi acabá sa obra Sant Agustí encare no havía axecat la má de sobre la *Ciutat de Deu*; y ab les dues obres, dexeble y mestre se constituiren, per dirho axís, en pares de la filosofía de l'historia.

Lo tremp de la ánima catalana, amadora de saber, d'inquirir, lo perqué de totes les coses, axís en l'ordre social y polítich, com en l'ordre psicológich, y en lo que avuy s'anomena de crítica religiosa, potser lo veuríam, no sols en l'obra citada, *Moesta Mundi*, sinó en altres d'un títul tant significatíu com *De ratione animae liber unus*, y *Tractatus de Adamo*, sortides de la metexa ploma.

En los temps dels vissigots, nostres pensadors, que son los nostres bisbes, tenen un lloch d'honor en la lluyta contra l'heretgía arriana. L'obra religiosa y política que realisaren es, com la dels altres bisbes de la Península, l'obra magna dels Concilis de Toledo; y llur pensament filosófich se feu echo de filosophs de terres castellanes, com de Liciniá y de la gloriosa escola de Sevilla, que té per cap d'aula al gran Isidor. Les teoríes psicológiques del primer dexaren un bon llevat en l'esperit catalá; y la escola de Sant Leandre, Sant Isidor y Sant Juliá, fentnos passar dels métodes ontológichs dels primers Sants Pares de l'Iglesia cap als métodes psicológichs, que prepararen la vinguda del escolasticisme anava determinant les linies generals, lo carácter y les tendencies qu'en l'avenir havía de pendre en ses manifestacions especulatives lo pensament de Catalunya. A casa nostra som altament assimilatíus, y, está clar, sempre'ns havém anat assimilant lo que més congeniava ab lo intim de nostre sér.

Lo geni catalá no devía emperó sentirse satisfet del tot en ses aspiracions y tendencies intelectuals dintre l'escola sevillana, quan veyém que'l bisbe de Barcelona, Quirse, demana á Samuel Tajó, lo prelat de Saragossa, que, agafant les voluminoses obres de Sant Gregori y Sant Agustí, d'elles n'extregui y'n formi un cos filosófich y teológich, pera oferirlo en aliment substanciós á les inteligencies que's dalían per saber. Mostra també claríssima del carácter práctich de nostre sabi. La ciencia filosófica y teológica escampada ací d'allá era molta y riquíssima; peró ab axó no n'hi havía prou: se feya necessari estudiarla ab ordre, ab un métode: era necessaria una selecció; y encomana tal empresa á un company en lo ministeri episcopal, qui li promet realisarla, y cumpleix sa paraula lliberalment. Al geni práctich de la nostra terra fou deguda, per lo tant, la primera colecció ó recull de les *Sentencies teológiques* dels Sants Pares; ella nodrí les inteligencies, no sols de la nació catalana, sinó també d'altres terres y pobles, desde mitjans del segle VII fins á

mitjans del XII, en que apareix Pere Llombart, y, seguint l'exemple de Samuel Tajó, fa un'altra colecció de *Sentencies* ab més amplada, puix no inútilment havían passades cinch centuries.

Lo prelat de Saragossa dedica sa obra al qui d'ella n'era l'inspirador; lluheix aquest sos talents y sa eloqüencia en lo Concili X de Toledo; y com á ressó de la fama de sa sabiesa que per tota la Península s'anava extenent, li arriba al pensador catalá, en los últims anys de sa vida, la dedicatoria de l'obra *De la perpétua Virginitat de Marta*, escrita en terres llunyanes, y qui li enviava era'l célebre bisbe de la Seu toledana Sant Ildefons.

Al cap de poch temps, Sant Juliá, un dels més grans doctors de l'escola sevillana, escríu á instancies y á persuassions del famós y sabi Sant Idali, bisbe de Barcelona, successor de Quirse, la més célebre de totes ses obres, la intitulada *Prognosticorum, sive de origine mortis humanae, de futuro saeculo et de futurae vitae contemplatione, libri tres.*

Ab l'invasió dels alarbs, nosaltres, com lo restant de la Península, reberem una forta sotragada, que deturá'ls passos, y més encare feu recular moltissim totes les manifestacions de nostra cultura.

No volém parlar de la cayguda del bisbe d'Urgell en l'heretgía del *adopcianisme*, que tota heretgía á Catalunya hi es de moment, no s'hi arrela may, si bé parlant d'ella nos diu en Lluis Vidart, que en mitj del obscurantisme d'aquells temps, los bisbes espanyols, y está clar, que d'un modo especial los de Catalunya, per haver nascut aquí l'heretgía, se dedicaren á combatre les teoríes herétiques, donant moltes mostres de conexements gens vulgars en les doctrines filosófiques del gnosticisme y de l'escola neoplatónica.

Peró després de les notes qu'hem dit, encare en la época goda n'hi trobaríam alguna més que, desenrotllada en los segles, la veyém avuy día entre les característiques de la ánima nacional catalana, com, per exemple, l'individualisme en la llegislació, si bé s'ha de confessar, observa un autor, que'l dit element no's mostrava gayre conexedor de la perfeta armonía social.

Y la gent de la *etnos ibérica*, que tantes de coses s'havía assimilat, que tant de progrés havía rebut de la societat romana, ¿fou deutora de gran cosa á l'invasió dels goths?—De ben poch per cert. Veritat es que l'any 700 nostra cultura era molt superior al 400,—que'l temps no camina sense fer roderes—peró es de creure en vista

de certs datos innegables, que'ls trescents anys de góthica dominació més l'aturaren que no la feren avensar l'embranzida que portava'l nostre poble cap á la llum, cap á la civilisació, cap al progrés; los goths dominaren nostre terrer, peró no's confongueren en un amor ab nosaltres: la nostra ánima més que góthica era romana. La forsa verament impulsora en aquest temps fou l'Iglesia; y l'Iglesia, que may per xó girá'l rostre de la civilisació romana, hauría produit més cultura sense la vinguda dels barbres del Nort, que no pas vivint entre aquests, ab tot y que fou molta la que produhí y'ns va llegar. ¡Tanta era l'empenta qu'havía pres tan bon punt nasqué, moguda y ajudada per l'Evangeli, qu'es font de civilisació que no s'estronca, y per la sanitosa alenada de la lloba romana! Les actes dels concilis de Tarragona, Barcelona, Egara, Girona y Lleyda, celebrats en gran nombre, son lo códech de la nostra civilisació d'aleshores; y l'influencia y preponderancia de l'Iglesia tarraconense ó catalana's pot més ó menys congecturar considerant qu'en nostres Assamblees eclesiástiques, á més dels Prelats de Catalunya, hi assistían los de Saragossa, Taraçona, Cartagena, Illiberis y Calahorra.

Los goths no arrelaren, y per xó, á la primera bufada d'un poble que ja tenía ben bé ab qué sustituir lo que pretenía tirar á terra, caygueren per sempre més. Pau als morts.

II

Al costat de la manifestació cristiana del pensament catalá hi vivían é hi brillavan la manifestació juheva y la arábiga del meteix poble.

Catalunya, terra ben oberta per sa posició geográfica á les invasions que vingueren d'Orient, després de la destrucció del temple de Jerusalém per lo geni militar de Titus Vespaciá, vegé entrar per sos ports y per ses muralles á una bona part de la gent del poble deicida, qu'en cumpliment de la profecía y de la maledicció divina s'escampava per totes les nacions de la terra; y lliberals com eram, en lo bon sentit de la paraula, los juheus hi vivían bé ab nosaltres, fins al punt de que no poques vegades los bisbes catalans los ampararen contra'ls excessos d'alguns exaltats, y l'Iglesia catalana ordenava que tots los dissaptes se prediqués la Lley evangélica en les metexes sinagogues, pera la més fácil conversió d'aquella infelissa gent.

Peró'ls rabins, avans de la revolució literaria promoguda per los fills de Mahoma, no més se dedicaren al comers y á la usura, y encare, després d'aquell moviment, los de Catalunya, seguits, axó sí, per los restants de la Península, gayre bé foren los únichs que's llensaren al camp de les lletres y de les ciencies, que'ls rabins de Fransa é Italia y'ls d'altres pobles no seguían pas de bon tros lo moviment científich dels Calls de nostra terra.

La ánima nacional de Catalunya fins en lo pensament dels juheus se manifestá, que'ls crítichs contemporanis, així de Fransa com de la Alemanya, afirman l'existencia d'una Escola rabínica catalana (ó de Barcelona, com diuen alguns) devant per devant de les escoles també ben determinades de Córdova y de Toledo.

En lo segle XI era ja ben caracterisada y notable la literatura y filosofía de la nostra Escola, arribant á un gran esplendor en lo segle següent ab Isaac Alphabis, ab David Kimhi y ab lo celebérrim Moseh bar Nachman, á qui tothóm deya *Abi Hachocmah*, axó es, *lo Pare de la ciencia*. En lo segle XIII continúa la metexa florida, y'ls noms de *Josef ben Ahron*, fill de Barcelona, de *Jonah*, del *Rabbi Moisés*, de Girona, que disputá ab notables teólechs menorets y predicadors devant del Rey l'alt En Jaume, de *Josef Caspi*, de *Bonastruch de Porta*, d'un altre *Moisés*, anomenat *Príncep dels teólechs juheus*, y d'en *Perez ben R. Izchag Hacohen*, corrían de boca en boca desde Narbona fins á Murcia. Y axí continuá fins que's pongué'l sol de l'Escola rabínica catalana allá á Tortosa en lo congrés rabínich-cristiá promogut per Benet XIII (1413-1414), ahont se reuniren los rabins més notables de tot Catalunya, tant en filosofía com en teología, pera respondre á les invencibles rahons dels pensadors cristians. Lo Judaísme catalá restá vensut, l'Iglesia cantá victoria... peró encare més victoria cantaren los molts rabíns y'ls innombrables juheus que, deixant les doctrines talmúdiques, se feren cristians y pogueren entrar axís á l'eterna benaventuransa.

L'escola rabínica catalana no passava per xó d'ésser un satélit dels grans sols de la filosofía juheva Gabirol y Maimónides, que l'exemple de Caspi resumint l'*Organon* de l'Aristótil y comentant la *Guía dels extraviats* tingué molts predecessors y seguidors; y per élla nosaltres, los cristians, coneguerem les obres capdalts de la filosofía arábiga, puix un dels grans cuydados dels juheus de per tot arréu fou l'escampar versions llatines de Alfarabí y Avicena, Algacel y Avempace, Tofail y Averroes.

La concepció filosófica dels juheus entrá com element no menyspreable en lo desenrotllament ó crexensa de la filosofía catalana, que no solzament eran notables los rabins de Catalunya—del quals per forsa havíem de rebre influencies—sinó que'l llibre *Font de la vida*, de l'Avicebró ó Gabirol, y'l nom de Maimónides y'l d'altres que sería llarch referir, eran conegudíssims aquí á casa nostra. ¿Cóm no, si fins los trobém citats en cada una de les planes dels Doctors Escolástichs de tota l'Europa cristiana? Obríu á Sant Tomás d'Aquino, y Avicebró y Maimónides se us aparexerán á cada moment.

L'escola rabínica catalana anava fent son camí en mitj de nos-

altres, y nosaltres li havíam de seguir los passos, nosaltres havíam de tenir conexement de sos avensos en les ciencies filosófiques, puix, si no'ns hi hagués mogut lo zel per la salvació de la ánima dels juheus,—que pera convertirlos devíam saber lo qu'élls nos obgectavan—ens hi hauría mogut l'interés, de lo contrari l'ignorancia hauría sigut un portell per ahont haguera entrat la apostasía dins l'Iglesia catalana. No, no foren enemichs d'estudiar la filosofía juheva'ls nostres pares; l'estudiaren, se'n feren ben bé capassos, y la combateren y l'acorralaren disputant públicament ab los rabins més intelectuals en nostres temples y convents. Are bé, ¿se pot fer tot axó sense pendre, sense assimilarnos quelcóm del pensament dels juhéus? Está clar que no.

Y prescindím are com are del molt cabal que nosaltres feyam dels conexements y de certes personalitats del poble d'Israel, ja que si llegím l'historia, arréu trobém juheus, entre'ls metjes del Monarca, en la Batllía de Barcelona, en la Tresorería d'Aragó y en altres llochs ben enlayrats de la política y la administració catalanes.

III

De les nacions que integran la Península, Catalunya es la que'ls moros ocuparen menys de temps, y no obstant, la filosofía arábiga pot ser ha influit tant en lo desenrotllament del pensament filosófich cristiá de nostra terra com la metexa filosofía juheva, ab tot y que'l nostre contacte ab los israelites fou immediat y de llarchs segles.

Avans del any 711, data que's senyala generalment á la entrada dels alarbs, ni'ls juheus influiren gayre en la formació del nostre pensament cristiá; peró vingueren los moros, los traguerem ben prompte per xó de nostres encontrades, comensá á brillar la pau, refloriren les lletres y les arts, y aleshores, al meteix temps que l'Escola isidoriana y les *Sentencies* de Samuel Tajó, que podém considerar com á catalanes, y les llums que'ns venían de fora casa, del naxent Escolasticisme, comensan á influirnos los rabínichs catalans y les obres *Font de la vida,* d'en Gabirol, y *Guía dels extraviats*, de Maimónides, de fama y d'influencia universals, com també los *Comentaris de l'Aristótil*, d'Alfarabí, lo panteísme d'Avicena, la *Lógica* d'Algacel, lo meteix que sa *Cayguda dels filosophs (Destructio Philosophorum)*, ahont ensenya lo tradicionalisme y l'escepticisme, la reacció filosófica racionalista contra aquestes tendencies, de l'Avempace, lo *Filosoph autodidáctich* d'en Tofail, y les obres del gran corruptor, y no *Comentador*, de la Filosofía peripatética, lo famós Averroes.

Als moros los arrebassarem lo domini de les terres catalanes, peró alguns se'n quedaren á casa, y tant aquests com los qui'n fugiren devían influirnos poderosament, perque, la veritat sía dita,'l pensament filosófich dels moros d'aleshores gayre bé's pot dir que

s'ensenyoría de totes les inteligencies, fins en los pobles cristians, com ho proba la guerra á mort que li declararen los més grans Doctors del Escolasticisme, al notar que la filosofía cristiana feya tuf en certs indrets d'arabisme.

¿Quí no recorda aquelles célebres y sorolloses disputes, aprobades pels Bisbes y pel Poder real, que hi havía en nostres gótiques Catedrals entre moros y cristians? Está clar que l'objecte primordial d'elles era sempre una qüestió teológica, peró la filosofía y la teología están tan agermanades en totes les escoles y religions, que boy es impossible tractar d'una sense ocuparse de l'altra.

Los llibres capdalts dels pensadors mussulmans eran llegits y comentats en nostres convents y Estudis generals; y per no fiarnos totalment de les versions llatines de tals llibres, qu'hem dit nos proporcionavan los juheus, nostres pares axecaren y establiren cátedras de llengua arábiga.

Los nostres pensadors cristians sembravan la fe de Crist en lo cor y en les inteligencies dels moros; en cambi aquests exercían grossa influencia, ab llurs grandioses concepcions filosófiques, en lo desenrotllament del pensament cristiá de Catalunya.

IV

Coneguts los vehins que tingué, torném al pensament genuí de Catalunya, al pensament cristiá, qu'havém dexat al segle VIII á la vinguda dels sarrahins.

Les centuries VIII y IX, si bé está clar que no feren res de nou pel desordre y confusió que portá l'invasió dels alarbs, en cambi, á dir la veritat, son altament acreedores al nostre regonexement y gratitut per havernos conservat com sota cendres benéfiques lo patrimoni científich de l'época goda. Y arriba'l segle X, y ab ell lo gran Ató, y'l monjo Gerbert, que sortía de Fransa per anar á l'Escola de Vich á estudiarhi ciencies exactes, fugint d'entre nosaltres pera ocupar la Seu arquebisbal de Rávena, y després la Cadira de Sant Pere. L'Escola de Vich va ésser l'*umbilicus* del pensament nacional de Catalunya á principis de l'Edat mitjana.

Al segle XI la *etno sibérica* jà es la nació catalana; ja té una llengua ben determinada y fixa, y com la llengua d'un poble es l'expressió de son verb, de son ritme intelectual, de son pensament, Catalunya tingué desde aleshores un pensament propi, un pensament nacional. ¿No ho creyéu? Aquí teníu'ls *Usatges*, que foren avans del *Forum Judicum* lo primer assaig d'una llegislació racional y filosófica en les terres de la Península després de l'irrupció de Muslím. Y res té d'extrany la precocitat del nostre pensament nacional: la llengua catalana es la primogénita de la llengua llatina, per lo que'l pensament nacional de Catalunya havía d'ésser lo primer en aparéxer del de tots los pobles novo-llatins, puix la llengua y'l pensament son dos germans bessons. Pensament nacional que ab la metexa precocitat se manifestá igualment en lo dret políticb, perque ¿quí no sab que les Corts catalanes foren primer

que les de Castella, y fins que les d'Anglaterra,'l país clássich del parlamentarisme?

Lo poble catalá anava crexent, y anava al devant de tots pels camins de la civilisació y del progrés; no'ls dominava ab sa filosofía, puix aquesta no apareix fins que'ls pobles han feta tota la crexensa, peró'ls dominava ab ses lleys del *Consulat de Mar*; era'l primer poble mercantil d'aleshores.

En aquell temps l'Iglesia era la que operava la gestació del pensament nacional de la nostra terra, y en especial de son pensament filosófich; los convents y monastirs eran, es veritat, llochs de penitencia y paradissos en la terra ahont se practicavan tota mena de virtuts angelicals, peró també cada celda era un rusch que tenía feyneres abelles, y aquestes produían nit y día y la regalavan al món la mel més sobirana, la mel de l'inteligencia. Al qui no tenía prou cap pera estudiar, la santa obediencia li manava treure copies dels filosophs grechs; los uns s'endinzavan en les *Sentencies* d'en Pere Llombart bebent les aygues del potent Escolasticisme, pures y crestallines, que per sobre'ls Pirineus saltavan y fecondisavan tot Catalunya; los altres s'entregavan en cos y ánima, com se sol dir, ó bé á Plató, ó bé al Aristótil, no necessitant pera aixó gens ni mica l'exemple y la persuassió dels serrahins, segons algú equivocadament ha afirmat, sinó més bé seguint la tradició de l'Escola de Sevilla; no'n mancavan tampoch pera'l conréu de les ciencies exactes, y pera la alquimia, que ab tot y sos grans errors ella es la mare llegítima de la gloriosa y moderna química; y'ls de més enllá s'afanyavan en estudiar la llengua grega pera la traducció dels monuments de la antiga filosofía. No era alló obscurantisme, senyors, era la aubada del sol que sortí al segle XIII, lo segle d'or de la Filosofía cristiana, que fou també lo segle d'or de la preponderancia social y política de Catalunya, y de sa gran filosofía, la filosofía luliana, com indicantnos ab axó la Providencia, que quan Cristo reyna dona sempre un raig de sa gloria al poble catalá.

V

En aquesta época'l catalá ja se'ns presenta ab un carácter ben propi, y'l carácter—diu en Fouillée—es una manera relativament una y constant de sentir, *de pensar* y de voler (1). Lo temperament del catalá es lo biliós: axó'l fa fugir dels idealismes en totes les esferes, en la política, en la social, en la científica, perque'l temperament biliós deprimeix als individuus en los estats normals; y aquesta depressió'ls fa estudiosos y reflexíus, y que no s'acontentin al estudiar un problema, sía de la classe que's vulla, ab la crosta de les coses, sinó que s'endinzin fins á lo més amagat y pregón.

Si á n'axó hi afegím lo que diu en Canalejas—y es una veritat com un temple—que tots los pobles, com tots els individuus, tenen una solució intuitiva dels temerosos problemes que desentranya la metafísica, perque tal es la naturalesa del home, y en lo senzill fet d'existir, pensa, y més ó menys concientment, continúa son trevall intelectual, fins que brilla als seus ulls la solució, veurém que l'individuu catalá tindrá bastantes condicions pera'l conréu de la metafísica, y ja no parlo d'altres ciencies que no demanan tanta concentració d'esperit (2).

Aytal com l'individuu, un poble no pot viure sense una filosofía, fins lo poble que té un temperament que fa alegres, enrahonadors y expansíus als seus fills; y una filosofía sense metafísica no es verdadera y total filosofía, li falta la ánima, lo principi vital: si no'm

---

(1) *Temperamento y carácter según los individuos, los sexos y las razas.* Madrid, 1901.

(2) *Estudios críticos de Filosofía, Política y Literatura.* Madrid, 1872.

permetéu qu'es diga qu'es morta, no'm podréu privar de dir que al menys es manca; y la naturalesa, senyors,—tots ho havém de regonéxer—fa les coses senceres y ben senceres.

Mes si en tot hi há perill de que un hom desencarrili, pot ser en la metafísica los perills son més grossos qu'en altres coses, y'ls perills de la metafísica son l'excessiva abstracció y l'idealisme; peró d'aquestos erros ahont han caygut altres pobles serios, pensatíus y concentrats en sí metexos com lo nostre, lo pensament catalá se'n vegé lliure pel carácter práctich y amant de la realitat y del just medi que distingeix á la catalana gent. ¿Creyéu que'ls pobles amants de la realitat no son pobles metafísichs? Si precisament la metafísica es la ciencia de la realitat...

Ne quid nimis—sobrietat eterna!—veus-aquí'l lema qu'en la metafísica, com en altres tantes coses, seguí sempre'l poble catalá.

L'ilustre Letamendi, parlant dels qui diuen que'l geni catalá no té disposicions pera les ciencies morals, literatura y nobles arts, y sí pera les ciencies físiques y exactes, digué aquest bell rahonament: «L'inteligencia profonament intuitiva dels catalans nos explica per qué son tants los qui s'han distingit pel fondo, y tant pochs los qu'han brillat per la galanesa del pensament. S'ha dit que'ls catalans tenen gran disposició pera les ciencies físiques y exactes, peró molt escassa pera les ciencies morals, literatura y nobles arts. Axó es una equivocació. Procuraré explicar lo que volen ó lo que deurían voler significar los qui ho sostenen. Lo catalá es per índole amich de la veritat, y son país l'obliga y l'acostuma á donar la preferencia á les *veritats práctiques* (que no es axó lo meteix que veritats del ordre físich ó experimental). La seva segura intuició ve en auxili de sos sentiments y necessitats, y l'ilustra pera eliminar ab rapidesa instantania tot lo que troba inútil en la manifestació del pensament. Axís califica la flor de l'oratoria, no per l'hermosura de sos pétals, sinó per lo sá del gra amagat que conté son pistil. Aquest es lo catalá, en quant al pensament. Féuli un discurs al poble, diguéuli coses buydes y grandiloqüents y encisadores, y ben aviat sentiréu de mil boques aquell ditxo tant vulgar entre nosaltres: *ja'n podéu tirar un tros á l'olla*, y que resumeix fidelment lo que acabo d'exposar.

»Axís, donchs, la veritat histórica, la veritat inqüestionable es

que, axís com en certs paíssos los filosophs poetisan, á Catalunya fins los poetes y artistes son profons filosophs (1)».

Aquest meteix argument nos proba que'l catalá té disposicions no gens escasses pera conreuar la metafísica. Veritat es que l'Escolasticisme decadent del segle XV y certes concepcions filosófiques, grandioses peró buydes, del nostre temps, al ensemps que'l sensualisme y l'escepticisme, han donat per resultat que molts miressen la metafísica com la ciencia propia d'un home somniador, peró no del qui trepitja la terra, declarantla vana é inútil; mes també es innegable, senyors, si no volém tancar los ulls á la rahó, que la metafísica *es una veritat ben práctica*, ni més ni menos que les ciencies que s'ho diuen més; que les veritats del ordre físich y experimental—repetirém ab lo meteix sabi—no son *totes* les veritats práctiques. Y lo que'l poble catalá fa ab l'oratoria, lo pensador catalá ho fa ab la metafísica: may queda enlluernat, y la serenitat que té li fa distingir lo bo de lo inútil pera abrassar lo primer y llensar lo segón. Lo pensament catalá es metafísich.

Que la metafísica son pures abstraccions del enteniment sense cap realitat... y per lo tant no propia d'un poble seriós y reflexíu com lo nostre... Ah, senyors! l'Iglesia, que si vetlla per la puresa de la veritat religiosa, no descuyda tampoch may la defensa dels furs de la rahó humana, ha dexat sentir sa veu magestuosa á favor de la ciencia menyspreada avuy día y qu'ha sigut en tots los segles objecte d'un culte especialissim per part dels més grans sabis, proclamant als quatre vents la seva realitat y la seva utilitat.

Y dintre la metafísica lo catalá es sintétich, y es sintétich perque es práctich. Qui diga que les concepcions sintétiques en filosofía son obra d'una imaginació exaltada y bullenta s'equivoca de mitj á mitj; la filosofía, y lo meteix diré d'altres ciencies, no progressa sinó en quant se'n va á les grans síntessis, y si possible es, á l'unitat de principis, més encare, á l'unitat de la ciencia: veusaquí l'ideal del sabi. Aquest ideal, aquesta aspiració á l'unitat científica germina en la pensa de tots los homens de valer, y no d'una sola nació, ni d'una época sola, sinó desde'l comensament de l'humanitat, y á tot arréu, fins á nostres días... ¿y quí creu que desaparexerá? Apliquemhi, donchs, alló de Ciceró, *quod semper*,

(1) *Ensaig de Fisiología provincial*, «La Renaixensa», 23 d'Abril de 1899.

quod ab omnibus, y tindrém qu'es obra de la naturalesa, y aquesta may nos du á una cosa ahont no's puga aribar may, que'l cástich de Sísifo es fruyt de la malicia del homens, peró may una obra de la bondat de la naturalesa.

¿Y qué veyém avuy? ¿no veyém que les ciencies caminan cap á les síntessis, y després cap á l'unitat; que ab aquestes noves orientacions avençan cada día més; y que, malgrat les afirmacions y les quexes rondinayres d'alguns pochs, tothóm confessa y diu ben alt que la síntessis es lo progrés, que lo sintétich es lo práctich, y que l'unitat científica, si algú l'atrapés, sería lo summun del progrés y *de les veritats pràctiques?* «L'unitat d'idea—diu en Balmes—es l'obgecte de l'ambició de l'inteligencia humana, y una vegada que la trobém es una deu dels avenços més grans. La gloria dels genis capdalts ha consistit en descobrirla; lo progrés de les ciencies ha consistit en aprófitarla» (1). Y'l pare Secchi regoneix que la tendencia científica de l'época actual es de reduir totes les forces de la naturalesa á uns principis sintétichs, á un principi únich, á l'unitat de la ciencia. *Reduire toutes les forces de la nature à un principe únique, voilá l'expression de la tendance scientifique de l'époque* (2).

L'unitat de les ciencies es induptable qu'existeix en lo Enteniment diví, y la creació, que's diga lo que's vulla, es y será sempre un mirall pera nosaltres de la Divinitat: ¿y estarém condempnats á no véurehi may en éll aquella unitat tant cobejada?

Emperó ¿d'ahónt li ve al catalá l'ésser sintétich? –Vos ho diré ab una autoritat indiscutible, ab en Joseph de Letamendi: lo catalá es metafísich, perque en l'ordre físich está subgecte á un manifest predomini ó *temperament biliós*: axís ho havém vist; y are, com en l'ordre intelectual observém que *té fonda intuició*, per aquesta qualitat—diu l'ilustre metje—es entés en lo trevall, *sintétich en lo saber*, sentenciós y lacónich en lo dir, ferm en ses conviccions, aficionat á solucions práctiques, y molt propens á fonamentar lo dret d'autoritat en la superioritat del talent y les virtuts (3).

---

(1) *Filosofía fundamental*, cap. IV.

(2) *L'Unité de les forces physiques.*

(3) *Lloch citat.*

VI

Després d'haver examinat quínes tendencies pendría'l pensament catalá en sa part especulativa ó filosófica, atenent á lo que veyém qu'es lo nostre poble en l'ordre físich y en l'ordre intelectual, observém y analisém are la vida moral y material de la metexa nacionalitat pera veure si aquest nou element d'estudi'ns acaba de senyalar les característiques ab que deurá presentarse la filosofía nacional de Catalunya, ja que adhuc no'ns havém mogut del segle XII, y tením dit que la filosofía es lo fruyt més tardá del arbre de la patria. Perque, senyors, les nostres humils conviccions son de que'l pensament polítich y social d'un poble ó nació, sa manera peculiar de moure's y viure, fan qu'en filosofía prengui'l mateix poble aquestes ó aquelles altres víes, estampan un segell determinat é inesborrable en lo pensament filosófich, nos diuen *á priori* les notes ó carácters de la futura ciencia filosófica. Donchs bé, després de pensarhi y de reflexionarhi molt, y resumint, perque are no fem un llibre, sinó un discurs, devém dir—no sé si'ns enganyém—que'l modo d'ésser social y polítich de la catalana gent, que sa determinada manera de moure's y viure, havían de produir una forsa resultant qu'en les ciencies especulatives ó filosófiques vindría determinada per les notes ó carácters de *psicológica*, d'*armónica* y de *crítica*.

Peró avans ¿hauré de dir que la concentració d'esperit, propia del catalá, ajudada, axó sí, de lo molt vigorosa qu'es sa personalitat, lo predisposa á aquest pera la psicología, jatsía que tothóm té una inclinació á conéxer y estudiar alló que més estima? ¿Hauré de dir que'l primer poble que feu la anatomía del cos humá no's podía mostrar de cap manera indiferent als estudis anatómichs de la ánima racional?

Nosaltres creyém que hi han relacions amagadíssimes, peró no menys verdaderes perque son més amagades, entre totes y cada una de les manifestacions de la activitat humana; que, síen del ordre que's vulla, totes tenen llur propia correspondencia les unes en les altres: les del ordre social en les del ordre polítich, y les d'aquests dos ordres en les del ordre filosófich y científich en general. Axís creyém y dihém que'l pronunciat *individualisme catalá* té sa correspondencia filosófica en lo *psicologisme; l'esperit mercantil*, tan característich en lo nostre poble, té igualment sa correspondencia filosófica en *l'armonisme*; y *la gran llibertat política*, qu'es la ánima de les Constitucions de la terra, la té en lo *criticisme*.

Lo carácter individualista del catalá lo trobém en aquells segles en moltes parts, en les costums, en la llegislació civil, en l'organisació política de la terra; y l'home individualista, al llensar sa mirada sobre'l món de la realitat, al escorcollar qué hi há de veritat en lo món físich, en lo món esperitual y en l'ordre supramundá, en una paraula, al dedicarse á la filosofía, es impossible que no's veja atret, natural, peró també especialíssimament, y solicitat ab notable carinyo, per l'estudi y análisis de les manifestacions y operacions del propi esperit ó ánima racional; es impossible que al considerar lo conjunt de les ciencies no's fixi d'una manera particular en la psicología: un fluit espiritual—y perdonéume la frase—posa en relacions á un y altre, y fa que al estar á certa distancia, corrin abdós á abrassarse.

Si en la consideració de les ciencies per l'obgecte qu'elles tenen lo catalá s'inclina á la psicología, al considerarles per llur forma mostra sempre preferencies, é instintivament, pels sistemas armónichs, y no pels unitaris, ni ecléctichs. Y en axó lo fill de Catalunya no's contradíu gens ni mica á sí meteix, sinó tot al contrari. Son carácter, no expansíu, peró sí fahent, molt social, li atrau moltes relacions y ell encare'n cerca més, lo que determina son gran esperit mercantil. En la práctica del mercantilisme adquireix lo tracte y dó de gents, coneix llurs vicis y virtuts, d'un poble s'assimila axó, d'un altre alló, y en presencia de tot, y en contacte ab tot, tot ho pesa y tot ho judica en virtut d'un principi superior, de sa lley moral y cristiana, que té arreladíssima, de son criteri práctich, de son sentit de no separarse may de la realitat, de sa deria d'axecar, sí, lo cap al cel, peró de posar avans ben bé'ls peus á terra. Y

al girarse á les ciencies especulatives, ¿de qué voléu que s'enamori? ¿dels sistemes unitaris, que's basan en un principi sol y exclusivista, éll que d'exclusivista no'n té res? ¿dels sistemes ecléctichs, que son un mecanisme y no un organisme, sense una rahó suprema de distingir lo bo de lo mal en la varietat quasi infinita de les doctrines filosófiques, éll que tot ho mida, fins lo més insignificant, per lleys superiors y que arrelan en lo plech més amagat de son esperit? No, sinó dels sistemes armónichs, que son *uns* y *múltiples* ensemps, que's fonamentan en l'unitat, peró no negan la varietat; dels sistemes que no son aplechs y munts de coses deslligades, sinó producte d'una assimilació depurada y racional; que no's forman per lleugera juxtaposició, sinó per una entenimentada intus-suscepció; dels sistemes, en fí, que tenen una rahó superior que presideix y reyna, y ademés unitat y métode propi. Lo catalá es armónich en sa vida social y política, y al passar lo brancal de la porta de les ciencies filosófiques demana també y busca l'armonisme.

La llibertat á Catalunya es tan antiga com la metexa Catalunya: al náxer nos regonexém ja lliures. Lo sentiment de llibertat, d'emancipació, d'independencia, es potser lo nostre lo poble que'l té més arrelat, y per xó, quan éll s'ha governat á sí meteix, sempre ha sigut lo poble més lliure del món, segons l'expressió d'un dels seus monarques.

«Posseheix lo catalá una personalitat molt vigorosa—diu en Letamendi,—efecte de la combinació de la seva bondat, la seva inteligencia y'l seu temperament. Per axó la seva naturalesa es incompatible ab tota servitut incondicional, tant en l'ordre polítich com en lo militar; tant en lo social com en lo familiar ó doméstich» (1).

Terra poblada de llealtat, li digué un altre de sos reys, peró aquesta llealtat als poders llegítimament constituits no li feu mimvar lo foch sagrat en la defensa de les patries llibertats, que si les histories no mentexen, los representants del poble, encarantse ab lo Senyor Rey, saberen dirli en época memorable: *nos, que quiscun es tant com vos y tots junts som més que vos...* y, en altra ocasió manifestaren á Joan II, que per éll estavan disposats á perdre les hisendes y les vides, peró que per les llibertats de la terra perdrían hisendes, vides y la ánima y tot.. ¿Veyéu lo tremp de la ánima nacio-

(1) *Ensaig de Fisiología Provincial.*—Revista de Cataluña, año 1862.

nal de Catalunya? Aquí tot respira llibertat: l'aspror y la concisió del llenguatje, les montanyes alteroses ahont penjém los pobles y'l mar que brama á nostres costes com dihentnos que més enllá s'allarga'l món y que si volém anarhi lo camí es ample y segur.

Som la terra de la clássica llibertat; no l'aprenguerem de ningú: nos ve del náxer; en cambi nosaltres forem los qui la ensenyarem en los segles mitjos als pobles de l'Europa cristiana.

Poséu are aquest poble devant dels camps de la filosofía, no li diguéu res, dexéulo fer, observéu no més quín métode va á seguir baix lo punt de vista de la certesa, y veuréu—no'n dupto—que, mirant ab consideració y respecte, peró ab marcat rezel, al dogmatisme y al escepticisme, se'n anirá de dret cap al criticisme, fiant en brassos d'aquest la sort de son desenrotllament filosófich al dupte moderat y racional y al examen previ de tota doctrina avans d'admétrela ó tirarla, que d'aquesta manera's posa una resclosa insuperable á les temeritats de la pobra rahó humana. Veuréu cóm desseguida *comença pel dupte, procedeix ab métode, estableix lo valor y'ls límits de cada especie de conexement, sensible ó racional, immanent ó trascendent, estableix les condicions de la certesa, busca'l punt de partida y'l principi de la ciencia...* y aquí teníu lo criticisme, diu Tiberghien.

En efecte, qui vol tant y tant com lo catalá en l'esfera política, posar cada cosa en lo seu lloch, no pot menys de seguir aquest sistema pertocant á les ciencies del esperit y de la realitat en tota sa amplitut.

Resúm. Tením que'l poble catalá, ab son gran sentit práctich y ab son criteri de no ésser exclusivista en res absolutament, si bé ha de fugir dels idealismes buyts, no pot menys que abrassar una metafísica moderada y racional. Lo poble catalá es metafísich, y ho es perque es práctich veritablement, y perque coneix la realitat en tota sa extensió, y conexentla, no pot negar cap de ses branques. Nostre poble no pot mentir: parla sempre cla y catalá.

Amant del progrés com altre n'hi hage, en les ciencies especulatives ó filosófiques y en tot va sempre al derrera de les concepcions sintétiques. La síntesis es l'avenç.

Posat á triar, té preferencies pera la psicología, com la ciencia ahont pot lluhir més ses aptituts pera un análisis fí, y ses moltes condicions pera la observació delicada y sostinguda; responent á

l'equilibri que reyna en tot lo seu sér, y á la armonía entre totes ses facultats, entre'l cos y'l esperit, accepta l'armonisme com l'única bona forma general de la ciencia; y excitantli poderosament la atenció lo problema de la certesa, no troba altre métode á seguir, més conforme ab son natural que'l criticisme.

En armonía ab aquestes tendencies filosófiques del pensament nacional de Catalunya, lo catalá d'aleshores ja's mostrava molt amich de les ciencies exactes, de la medecina y del dret. Home tan aferrat á la terra com ell, esperit tan equilibrat y exacte, ¿podía prescindir en ses especulacions científiques de les ciencies del cálcul? La medecina fou també molt amada dels temps de la velluria, que si d'alguna cosa som avaros los catalans, no es del diner, sinó de la vida, y d'aquí ve que síen morigerades les nostres costums. Y com ademés posseím grans qualitats pera la observació y la inducció, may als nostres passats los juheus los hi passaren la má per la cara en qüestions de medecina, ab tot y haver aventatjat aquestos á tants y tants pobles. Respecte al Dret, ¿quí no sab qu'en totes ses époques Catalunya sempre ha excelit per sa manifestació jurídica? L'arbre del dret es dels més ufanosos que crexen en lo terrer de nostra patria; les aygues que l'han regat sempre son l'element étich y l'element histórích; y les seves preferencies eran ja aleshores per lo dret privat y no per lo públich, per lo dret positíu y no per filosofíes del dret. «Lo catalá viu per lo Dret—diu un autòr ja citat;—los anals de Catalunya son l'historia en compendi de les institucions lliberals, y quan en lo món se perdés la llibertat de nostres camps, brotarían *Usatjes*» (1).

---

(1) *Joseph de Letamendi.*—Lloch citat.

VII

Are, d'una embranzida saltém al segle XIII. Miréulo en tota sa grandiositat: la nacionalitat catalana s'es arrodonida y completada, que Valencia y Mallorca, deslliurades, venen y s'asseuen á nostra llar; la veneranda llengua d'oc, que avans s'extenía desde'l Loire fins al Ebre, are arriba als hermosos camps de Murcia, y si no s'hi ficá y s'hi quedá fou perque'ls regalarem á la vehina nació de Castella; lo gran sentit jurídich del poble catalá ha trobada sa encarnació en l'Alt Rey En Jaume, y aparexen en 1231 los *Furs de Mallorca*, en 1247 los *Furs de Osca*, en 1250 los *Furs de Valencia*, y en 1260 lo *Llibre de les costums del Mar*; de Roma nos cridan pera una alta obra de civilisació universal. y surten les *Decretals* de Sant Ramón de Penyafort; la llibertat popular resta consagrada ab la institució del *Concell de Cent* de Barcelona; l'Iglesia catalana, sempre activa y sempre civilisadora, se reuneix en Concilis á Lleyda l'any 1229, lo 1237 y lo 1246, á Taraçona l'any 1229, y á Tarragona l'any 1230, lo 1239, lo 1240, lo 1242, lo 1244, lo 1247, lo 1248, lo 1253, lo 1282, lo 1292 y'l 1294, vindicant en dos d'ells ab santa independencia lo *Primat* de la Ciutat dels Céssars contra les intrusions del Arquebisbe de Toledo; la poesía catalana, que tanta florida tenía, veu de prompte aparéxer á sa germana la prosa majestuosa del rey En Jaume en la *Crónica* y en lo *Llibre de la Sabiesa*, y al derrera d'ella la gloriosa escola dels cronistas catalans; los convents de frares y'ls *Estudis generals* de Lleyda, Tarragona, Barcelona y Valencia produexen continuament les més flayroses roses dels jardins de la ciencia... d'ells surt lo gran Arnau de Vilanova, que á la vista, ab tota evidencia, es una verdadera excepció en lo pensament nacional de Catalunya... y ¿ahónt es la regla gene-

ral? ¿ahónt es lo representant genuí de la ciencia y de la filosofía de la terra? En aquell segle, lo més gloriós de Catalunya, en que tantes manifestacions de la vida catalana tingueren llur personificació ¿no la va tenir lo pensament filosófich?—Sí; y aquest representant, y aquesta personificació, segons lo nostre pobre parer, fou En Ramon Llull, mártyr de la fe de Crist, y al qui, per sa altíssima sabiduría, los temps mitjevals y'ls moderns en totes les nacions han donat lo títol gloriós de *Doctor Arcangélich.* Les nostres humils conviccions nos fan afirmar que'l Beat Ramón Llull va fondre en la seva ánima de gegant les necessitats, les aspiracions, les tendencies y tots los elements étichs, racionals é históríchs que integravan lo pensament nacional de Catalunya, y, una vegada tot fós, ho animá ab una alenada del seu potent esperit, li doná una forma, y exí la *Ars Magna*, no del costat, com Eva del cos d'Adam, sinó de les metexes entranyes del pensament de la Nació catalana: la Filosofía nacional de Catalunya es la filosofía luliana.

No'm dexéu, senyors; acompanyéume algún ratet més en lo camí qu'estich fent, y miraré de probarvos la meva tessis, segur de que, si no porta la convicció als vostres enteniments, encendré al menys en los vostres cors lo sant desitj d'estudiar, de saber en qué consistexen y quíns fruyts poden donar les pobres y desvalgudes doctrines lulianes, qu'esperan trobar en vosaltres un *Mecenas* protector. ¿No recordéu que per allá als anys de 1859 los pochs conreuadors que hi havía de la llengua y de la literatura catalanes arréu també buscavan, sinó qui cregués en un renaxement literari, qui al menys volgués escoltar les tranquiles notes del *Gayter del Llobregat*, los accents fogosos del *Trovador de nostres montanyes* y les senzilles corrandes de nostres *Jochs Florals?*

VIII

Ab quatre pinzellades vos he fet veure de la manera que he sabut lo camí ral que anava obrint en los segles lo pensament de nostra terra; havém parlat també dels carácters que de mica en mica anavan aparexent y'l distingíen en sa part especulativa ó filosófica del pensament d'altres nacions, mirant de completar nostre estudi ab la consideració de les condicions intelectuals y físiques del individuu catalá, y ab l'observació d'altres manifestacions de la vida catalana; donchs bé, aquesta es la *major* del nostre silogisme, y la *menor* la formulém de la següent manera: *la Filosofía luliana es psicológica, armónica y crítica; y té una metafísica molt sobria y sintética.*

S'ha dit que'l Doctor Arcangélich es una personalitat metafísica del tot y gens psicológica, y que, com lo nostre poble es tot psicológich y ni mica metafísich, tot donat á les ciencies naturals, la filosofía luliana no pot ésser la filosofía *nostrada*, lo Beat Ramón Llull no pot ésser *lo* filosoph de la nació catalana, sinó *un* dels filosophs d'élla. Dexant de banda, pera tractarho més endevant, la qüestió de si Catalunya ha produit ó no metafísica, la dels graus de metafísica que té la filosofía luliana, y la de si'l Beat seguí ó no la tradició de la terra pertocant á l'análisis y á les ciencies exactes y naturals, ocupémnos de moment del carácter marcadament psicológich ab que se'ns presentan les doctrines filosófiques del Polígraf mallorquí en consonancia ab l'esperit de la terra d'hont era fill, carácter psicológich—juntament ab altres—que li dona dret á que tothom lo tinga pel representant del pensament filosófich de la patria.

Peró'ls homens que han negada, senyors, la nota psicológica á

la filosofía luliana han nascut després de l'aparició de l'escola escociana, y á aquests homens, y per lo tant després d'aquella aparició, parlém ara nosaltres de la psicología del Arcangélich. Donchs bé, podém preguntar ¿qué demanan los tals, referent á la ciencia psicológica, pera que'l nostre Beat sía *lo* filosoph de Catalunya? ¿qué hi troban á faltar en la filosofía d'éll? ¿per ventura volen que la filosofía luliana's base en lo *jo* de Descartes, y que de tal *jo* ne vulga treure'l Sant tota la ciencia humana? ¿pretenen qu'en la psicología y en la ideología no més s'hi ha d'emplear, única y exclusivament, lo métode experimental, y may, may, lo métode ontológich y deductíu? ¿exigexen qu'en Ramón Llull, portat d'un psicologisme sistemátich y absolut, negui la possibilitat de demostrar l'existencia dels cossos, com ho feu Dugald-Stewart, lo dexeble principal d'en Reid? ¿son de parer, que la ciencia s'ha de reduir al sentit comú? ¿volen qu'en la psicología luliana no hi hage més que fets de conciencia aislats, y en la ideología solament fenómens interns aislats també? ¿volen que la filosofía luliana no admeti l'ontología, la teodicea y la cosmología, *castrant*, per dirho axís, al pensament filosófich? ¿volen qu'en Llull sía'l precursor de l'Hamilton y diga que la filosofía, si no es la ciencia del absurdo, es la ciencia de lo condicionat? ¿volen que, després de fer una filosofía incomplerta, fassi una psicología incomplerta també limitantse á enumerar, descriure y classificar les facultats anímiques sense buscar llur naturalesa y origen? ¿volen que'ls lulians diguém, com Royer-Collard, que la naturalesa interna del subgecte que pensa, ni la conexém, ni la conexerém may? ¿creuen que'l Doctor Arcangélich havía d'ensenyar, que no es possible demostrar ab certesa la distinció substancial entre la ánima y'l cos? ¿desitjarían que la filosofía luliana, pera ésser la *nostrada*, no digués una paraula sobre l'esperitualitat é immortalitat de la nostra ánima, ni més ni menys qu'en Tomás Reid, ó com altres escocians, obligats per la lógica de llur psicologisme exagerat, negués obertament dita esperitualitat é immortalitat? Perque totes aquestes, y altres corrossives igualment, son les doctrines substancials de la tan trompetejada escola d'Edimburg ó escociana.

Si axó's vol, si axó es lo que's demana—ho confessém sense pena, y al revés, ab molt de gust—la filosofía del nostre pensador no es psicológica. Peró ah, senyors! aleshores aquella filosofía no

podría ésser la nacional de Catalunya. Perque l'escola escociana, que va ésser una reacció—la qual ben dirigida podía donar bons fruyts—contra'l sensualisme de Locke y l'escepticisme de Hume, al ultim, per sa tossudería en no volguer admetre la metafísica, per voler tancar tota la ciencia dins la psicología, de conseqüencia en conseqüencia, va fer verdaderes y molt verdaderes, les paraules de Dugald-Stewart: *la psicología tant se'n va al materialisme com al idealisme de Berkeley*; y'l materialisme ó l'idealisme, y la consegüent negació del ordre sobrenatural, de nostra santa Religió católica, may será'l pensament, nascut *ex visceribus rei*, de la mode rada, de l'entenimentada y de la cristiana Catalunya.

¿Quína es, donchs, la psicología del Doctor Arcangélich, y fins ahónt arriba, y ahónt no arriba?—La psicología del nostre filosoph conté tot lo bo de l'escola escociana, peró no segueix cap dels seus extravíus, ni cap dels seus exclusivismes. Si Reid y'ls seus dexebles s'haguessen acontentat, en la lluyta contra l'escepticisme sensualista, á recomenar el procediment psicológich pera certa classe de ciencies, y més encare, á predicarlo com lo preferit, peró may com l'exclussíu, l'absolut y l'únich; si no haguessen volgut llevar la vida á les ciencies ontológiques; si haguessen limitades llurs pretensions á fer una crida á favor de les veritats de sentit comú, y no á volguer tancar dins d'aquest tota la ciencia humana; l'escola d'Edimburg hauría obert un bon viarany pera'l progrés de la filosofía, y tindría més títols á la nostra germanó... are nostres concessions han d'ésser molt condicionals y nostres alabanses ben petites; y després de tot, havém de confessar que pera l'avenir filosófich de nostra terra no hi há necessitat de girar los ulls á l'Escocia, puix á casa meteix tením una filosofía tan mancada d'exageracions metafísiques, tan moderada, tan sensata, tan amiga del análisis, del procediment inductíu y del psicológich, com la que ho ha sigut més en la llarga historia del pensament humá, y fins mancada de les exageracions y exclusivismes suicides de Reid, Dugald-Stewart y Hamilton.

IX

Ramón Llull, esperit eminentment conservador, tot ell moderació, amich del just medi y gens revolucionari, al extendre sa vista pel món científich y al voler contribuir ab les poderoses llums de sa inteligencia privilegiada á la bona marxa del pensament filosófich de l'humanitat, no volgué allistarse á cap dels dos partits en que's dividían los homens pensadors d'aleshores, platonians y aristotélichs, ni tampoch volgué fundar una filosofía nova, original, que la deria de la originalitat filosófica, á més d'estar renyida ab lo carácter catalá, devotissim de la tradició, es potser de totes les deries la més perillosa, havent lo món caminat per alguns segles, y tretze n'havía fet ja de caminada en temps del nostre Beat. Comprengué que, lluny de repel-lirse les doctrines dels dos genis, polos del pensament humá, l'una completava á l'altra, que totes dues rajaven de les deus de l'eterna veritat, que tan llegítima era l'una com l'altra; y'ns ensenyá una filosofía en que, si's puja de lo sensual á lo intelectual ab l'Aristótil, també's baxa de lo intelectual á lo sensual ab Plató. Pertocant á lo primer desenrotllá magistralment lo procedir aristotélich de la rahó y l'enriquí ab detalls preuadíssims ab la força de sa potent observació y delicat análisis; y pertocant á lo segón, com lo Filosoph de la Academia, si bé exposá la grandiosa concepció de les Idees, no baxá emperó d'elles fins á les coses sensuals en busca de les solucions particulars A ó B, dexant aquesta feyna segurament pels seus dexebles; lo Doctor Arcangélich feu teórica y prácticament la baxada de la rahó de lo universal á lo particular, puix, com diu ell meteix, sa filosofía comensa allí ahont acaba la de Plató, y aquesta es l'única part original de la filosofía luliana.

No amá en Llull l'originalitat filosófica, que si'n va ésser d'original fou per força, perque n'hi havía necessitat, puix Plató havía dexat incomplert son pensament. Lo procedir aristotélich de la rahó, ó sía la pujada del enteniment de la terra al cel, l'ensenya lo Beat en totes ses obres al exposar y practicar la Figura T, la dels Principis relatius, y d'un modo especial en alguna escrita solament *ad hoc*, per exemple, l'intitulada *De Ascensu et Descensu intellectus*; y'l procedir de Plató, la baxada de lo diví á lo humá, lo tením explicat y aplicat admirablement en la Figura A, la dels principis absoluts; y sabut es que'l Doctor catalá acostuma á presentar ses teoríes per medi de figures geométriques pera grabarles ab més facilitat en l'enteniment y en la memoria dels dexebles, seguint en axó lo consell y exemple dels més grans sabis, y fins del Aristótil, si havém de creure al meteix Beat (1). També havém de declarar, que si feu més obres pera explicar la baxada del enteniment, que no pas la pujada, ne va ésser causa'l que lo Filosoph del Liceu desenrotllá plenament ses doctrines, y'l Filosoph de la Academia no; y ademés perque'ls partidaris del Aristótil en la Escolástica y avans d'ella enriquían tots los días les ensenyanses aristotéliques, y'ls dexebles de Plató, si bé ilustraren moltissim la doctrina del Mestre, no se separaren poch ni molt de ses petjades, no cuydaren de *practicar* aquella baxada, qu'era la tasca que'ls hi estava reservada, no feren lo que'l Mestre havía dexat pera fer, no volgueren continuar y coronar l'obra platoniana; y tercera rahó, y potíssima, perque'ls seguidors de Plató eran pochs, sobre tot en comparació del nombre dels aristotélichs, que era molt considerable. ¿Qué té d'extrany, en virtut d'exes rahons, que haventse posat ell en la empresa que no saberen ó no volgueren realisar los platonians, y desitjant vulgarisar més que tot aquella dita baxada, los Principis absoluts sían tractats molt més difusament que no pas los Principis relatius en la immensa Enciclopedia luliana?

Admetent la *Ars Magna* luliana, tant la pujada del enteniment com la baxada ¿per ahónt havém de comensar? ¿comensarém baxant del cel á la terra, ó al revés, humilment nos anirém axecant de lo més inferior á lo més superior y sublím? Qui sápiga qu'en

---

(1) *Liber Magnus Contemplationis in Deum:* tomo XIV, plana 109.— Palma, 1749.

Ramón Llull es catalá ho ha d'endevinar per força. Y si no ho voléu creure, obríu lo *Libre de Contemplació en Deu* (vol. II, llib. III, distinció XXXI, capítol 215, y'l *Compendium seu Commentum Artis Demonstrativae* (distinció II, *De Regulis)*, y tants d'altres que vos podría citar, y veuréu cóm allí s'hi ensenya, que al anar á bastir l'home lo palau de la ciencia humana s'ha de comensar pujant de lo sensual á lo intelectual y no baxant de lo intelectual á lo sensual; que'ls qui comensan per la pujada son més sobtils y treuen més fruyt de llurs trevalls, que'ls qui comensan per la baxada; peró que, axó sí, comensant per la pujada de lo particular á lo universal, de lo sensual á lo intelectual, al efectuar la baxada adquiririém un conexement més exacte y complert de les coses particulars y sensuals, que'l que adquiríam mentres anavam pujant. Aquestes son les ensenyanses del Arcangélich, y d'elles no se n'ha separat may la Escola luliana.

L'home es un compost de cos y esperit—continúa lo nostre Mestre—y en conseqüencia les fonts de la ciencia humana son dues: los sentits del cos y les potencies de la ánima. ¿Per ahónt havém d'entrar al palau de la ciencia?—Estudiant de primer los datos que'ns oferexen los sentits: «sicut homo ascendit per scalam mutando suos pedes de inferioribus gradibus ad superiores, ita, qui vult esse subtilis et intelligens, oportet, quòd a subtilitate sensuali sciat ascendere ad subtilitatem intellectualem» (1).

Lo primer escalo on rao comensa á pujar es les coses sensuals, diu en la distinció XXVIII; peró'ls sentits son potencies bastant limitades fins dintre l'ordre sensual, *les sensualitats del home no poden sentir ni atenyer sino aytal com bastan los termens*, per lo qu'es menester que les potencies anímiques portin al home les sensualitats que els sentits no li poden presentar, *en axí les entelectuytats de l'ánima aporten al home les sensualitats que son fora los termens on sa sensualitat no pot atenyer*: sicut bestia ligata non potest se extendere nisi in quantum ei sufficit ligamen, ita sensualitates hominis non possunt sentire nec attingere nisi in quantum se extendunt sui termini; et, sicut bestiæ ligatæ affert homo cibum, qui est extra terminos, ad quos ipsa potest pertingere, ita intellectuitates animæ

(1) *Magnus Liber Contemplationis in Deum:* vol. II, llib. III, dist. XXXI, cap. 215.—Edició de Palma, 1747, tomo VII, plana 116.

afferunt homini sensualitates, quæ sunt extra terminos, ad quos sensus possunt tingere (1).

Lo procediment experimental é inductíu, ó sía, lo conexement adquirit per medi dels sentits, es més fácil que lo procediment deductíu ú ontológich, no obstant, aquest es més noble y ab éll se atenyen més veritats: «Multò faciliùs potest homo esse subtilis sensualiter quàm intellectualiter, quia priùs potest consequi subtilitatem sensualem quàm intellectualem, cùm subtilitas sensualis generetur in forma sensuali actuali, et subtilitas intellectualis generetur in forma potentiali intellectuali in materia elementali vel in materia intellectuali habente formam intellectualem actualiter...

»Sicut homo potest altiorem locum attingere manu quàm pede, ita potest plures res attingere et scire per subtilitatem intellectualem quàm per sensualem, eò quòd subtilitas intellectualis sit nobilioris naturæ et altioris virtutis quàm sensualis.» (Distinció XXXI, capítol 215). En conseqüencia, l'enteniment té més força y virtut, que tots los sentits plegats.

Parlant en general, axó es, no referintnos á cap ciencia en particular, s'ha de dir, que'ls arguments adquirits mitjansant lo procediment deductíu son de més força y necessitat que'ls obtinguts ab l'experimentació é inducció; los homens poch amadors del raciocini intelectual no ho creuen axís, y fan més cas de les demostracions inductives que de les ontológiques, per lo que s'enganyan ells metexos ab molta facilitat: «et quia veritas et demonstratio meliùs conveniunt in intellectuali quàm in sensuali, idcirco demonstratio intellectualis est de majori necessitate quàm sensualis; sed quia demonstratio sensualis faciliùs fit quàm intellectualis, per hoc quia fit ipsis sensibus sensualibus sinè medio, et demonstratio intellectualis fit cum majori obscuritate, per hoc, quia transit per media, hoc est, per res sensuales, ideo videtur in phantasia, quòd demonstratio sensualis sit de majori necessitate quàm intellectualis: et ideo homines, qui non habent subtilem intellectum, magis amant demonstrationes quæ fiunt de una sensualitate cum altera, quàm quæ fiunt de una intellectualitate cum altera; et ideò faciliùs possunt decipi quàm illi qui magis amant demonstrationes intellectuales;

---

(1) *Magnus Liber Contemplationis in Deum:* distinció XXVII, capítol 148.—Edició citada, tomo IV, plana 522.

qui non essent magis certificati, quàm amatores demonstrationum sensualium, si demonstrationes sensuales essent de tam magna necessitate, sicut intellectuales» (1).

Al anar á estudiar una cosa un hom ha de mirar bé si aquó que vol saber perteneix á l'esfera dels sentits ó á la del enteniment: si perteneix á la inducció y ho examina per lo método ontológich, no fará res de bo; y al revés, tampoch obrará bé si, essent propi del procediment deductíu, vol determinarho y cercarho per lo procediment experimental. Emperó hi han qüestions en que s'han d'emplearhi los dos métodes ó procediments, com, per exemple, aquelles en que tenen lloch lo que'n dihém *Punts trascendents* en l'Escola luliana. «El punto transcendente es *el exceso, que una potencia humana tiene sobre la otra, por el que juzga mejor de un objeto, que otra, que no puede penetrarlo por ser inferior*... El primer modo de puntos transcendentes se experimenta en que, reparando la vista v. g. en una piedra, no percibe sino los accidentes de su esphera, y no ve la substancia, ni los simples elementos ó partes de ella, ni su mixtión y composición; el tacto también, quando la toca, no advierte sino su frialdad y pesadez, y le parece que no hay más de lo que percibe; y assí de los demás sentidos; en esta suposición el entendimiento, como unido con estas inferiores potencias, naturalmente se inclina á juzgar según las parece y le inducen, pero, por el punto transcendente, con que las excede, conoce que no puede haber accidente sin substancia; que no pudieran los elementos, ó partes, sin una perfecta mixtión llegar al fin de su compuesto, y que no puede estar solo un elemento simple, porque es precisa su mixtión en cada individuo natural; y assí va discurriendo y juzgando sobre lo que no perciben las inferiores potencias.

»El entendimiento tiene aún mayor dificultad en el segundo modo de transcendencia, porque se ha de sugetar á sí mismo, v. g., como por sí no conoce otro modo de entender que el suyo, que depende mucho de los sentidos, usa de phantasías, y es successivo en el discurrir, percibiendo sólo una cosa después de otra: quando considera al Angel, le parece que éste no tiene otro modo de entender; pero reflexionando que es espíritu no unido con cuer-

(1) *Liber Mirandarum Demonstrationum:* llibre II, capítol 13.—Volúm II, edició moguntina.

po alguno, y que está en superior graduación, juzga que le conviene más excelente modo de conocer. Quando considera también las perfecciones de Dios, las concibe como distintas, pero por ser infinitas, las juzga indistintas. Si mira á la Sabiduría Divina, que no puede engañarse, sabiendo qué hombres se salvarán, le parece que por precisión han de practicar éstos las obras buenas y salvarse; pero si atiende á la Justicia, que solamente premia las hechas con libertad, le parece que la práctica de ellas está libre en los hombres; y por conseqüencia con una perpetua contradicción, le parece que son necessarias y libres; pero considerando la infinita igualdad é identidad de la Divina Justicia y Sabiduría, trasciende aquella aparente contradicción, y juzga, que por ser necessariamente iguales, las operaciones de los hombres igualmente son libres por la justicia, que infalibles por la sabiduría, que sabe, que ellas se executarán libremente; sin que se requiera otro fundamento, para entender, que la infalibilidad de la Divina Sabiduría y Voluntad no quita la libertad á los hombres, ni ésta las priva de su infalibilidad.

»La necessidad de saberse regular el entendimiento en estas transcendencias, para no errar el juicio, es bien notoria; porque sin ella no se adaptará su modo de conocer al modo de ser de las cosas, pues muchas, quanto á su ser, exceden á la percepción de los sentidos y de las potencias; y sin esta adaptación faltara medio oportuno para el fin de conocerlas; por cuya razón el B. Lulio en la citada *Arte Inventiva* puso por primera regla la de el *modo de ser y de entender*. La misma adaptación y transcendencia da á conocer, que, si bien de muchísimas cosas es necessario tener experiencia por el sentido, es preciso también, que esté fundado el entendimiento en muchas necessarias máximas, que no se comprehenden en la experiencia ni sentido, para no errar el juicio, que sigue al experimento executado; porque, aun en las cosas sensibles, si resuelve que no hay en ellas sino lo que perciben los sentidos y aprehende la imaginación, va muy errado, por no transcender; porque en cada una de ellas hay mucho más, y con más modos de lo que perciben estas potencias, según demuestran los superiores principios, que sabe el entendimiento: y por esso se ha advertido, que en la investigación han de ir unidos el ascenso y descenso.» (1).

---

(1) P. Pasqual: *Examen de la Crisis del P. Feyjoo sobre el Arte luliana*, volum II, planes 119-121.

Lo procediment científich luliá lo tením resumit en aquelles paraules del Mestre: *experimenta faciunt universale, quod est principium artis et scientiæ;* abarca igualment y usa, segons la conveniencia y necessitat, del método experimental y del método ontológich, que no fou Bacó de Verulam qui'ns feu conéxer la inducció filosófica, puix á casa nostra la practicavam d'ensá den Ramón Llull.

En les teoríes ideológiques de nostre Doctor hi entran també la abstracció, l'enteniment agent, l'enteniment possible, les especies inteligibles... tot com en la Escolástica.

De manera que'l criteri del filosoph catalá no es gens tancat: en una classe de ciencies seguía'l método experimental, en altre classe de ciencies seguía'l método ontológich; en moltes ciencies hi juntava'ls dos métodes; si bé, segons la naturalesa de la ciencia, á vegades era l'un, á vegades era l'altre lo método predominant. Si fessem una excursió per les seves obres veuríam ab tota evidencia, qu'en les ciencies psicológiques, ideológiques y morals hi emplea lo método experimental psicológich, y si bé no exclou del tot el método deductíu, emperó aquell es sempre lo preferent; en la astronomía, la alquimia y demés ciencies físiques hi emplea sempre lo método experimental sensible, ajudantse, sí, de la deducció, mes sempre ab carácter secundari; en la ontología, la lógica, la teodicea, la cosmología y demés ciencies purament racionals está clar que lo método preferit es lo método deductíu, mes s'ha de confessar qu'en elles alguna vegada's serveix de la inducció y no sense motíu y fonament. ¿Cóm no ferho axís ell que deya, que'ls *Punts trascendents* tenen lloch en tot alló que pot conéxer l'enteniment? Pera l'us de l'un método ó del altre, pera la preferencia d'aquest ó d'aquell atenía solzament al objecte y naturalesa de la ciencia de que's tractava. Y estava en lo cert.

Axó, pertocant á la pujada del enteniment, ó sía, lo procedir de rahó aristotélich.

X

En quan á la baxada del enteniment—y are ve la part més original de la filosofía luliana—cregué que totes les ciencies están lligades entre sí per relacions molt amagades, peró fortíssimes; que axí com en Deu hi há del modo més complert y eminent l'unitat de les ciencies, en certa manera nosaltres aquí á la terra havém també de cercar dita unitat científica; ¿no hi aspira lo nostre pensament á l'unitat? ¿No veyém tots los díes, que una ciencia progressa á mida que s'acosta á l'unitat de sos principis? ¿No veyém també actualment, que dos ó tres ciencies se van acostant entre sí cada día més per resultar uns metexos los principis que les informan? ¿Y Deu nos haurá donat una aspiració, estant nosaltres condempnats á no poderla may realisar? ¿Y lo qu'en principi veyém y palpém nosaltres, desconfiarém de véureho acabat y perfeccionat ab bell coronament?

Buscar los principis d'una Ciencia Universal; y com aquests devían compendre á totes les coses, á tots los obgectes de les ciencies; y havent sortida la universalitat dels sérs de l'omnipotencia divina; y havent lo Criador estampat en sa criatura, si bé *multipliciter et divisim*, uns metexos principis, que resultan ser les perfeccions divines, perque en certa manera, *aliqualiter*, la naturalesa creada es la petjada y l'imatje de la Naturalesa increada; establí per Principis de la Ciencia Universal á les perfeccions ó atributs de la Divinitat, que, com sab tothóm, son la bondat, grandesa, poder, gloria, sabiesa, virtut, etz., etz. Ells comprenen al sér material y al espiritual, al sér finit y al infinit, á la terra y al cel. Perque si les criatures tenen sér, lo tenen per la Essencia divina; si son bones, ho son per la Bondat divina; si son grans, ho son per la Grandesa

divina; si son poderoses, ho son per lo poder de Deu; si son durables, ho son per la duració ó eternitat de Deu; y así dels demés principis.

Aquests Principis Universals regexen á totes les ciencies, y ells donan la pauta pera senyalar los principis qu'han de tenir les diverses ciencies particulars, que la Universal no les ofega ni mata pas á les particulars, sinó al revés, les guía y les armonisa entre sí, y en élla troban aquestes llur rahó y manera d'ésser y la solució de qüestions qu'élles á vegades cercan inútilment.

Una qüestió, A ó B, ¿cóm la solventarém?—Tením dos camins: buscar la solució mitjansant los principis de la ciencia particular respectiva, y segonament buscarla per los principis de la Ciencia Universal.

Aquesta Ciencia Universal resol les qüestions de qualsevol ciencia, sía la que's vulla, Teología, Filosofía, Dret, Medecina, Lógica... peró no de cap manera les qüestions pertocants á lo contingent y variable que tenen algunes ciencies. En la *Introductoria Artis Demonstrativæ*, cap. XXXVIII, lo Doctor Arcangélich diu, que la seva Ciencia Universal no té res que veure ab lo individual, numerable y contingent, quántes pedres hi han, per exemple, á la vora del mar, quántes especîes d'animals hi han en l'univers, sinó que s' ocupa exclusivament d'alló que necessariament concorda ó necessariament repugna á la naturalesa del *ens* ó de lo verdader. En la *Brevis Practica Tabulæ Generalis* (plana 34, nombre 4, vol. V de l'edició moguntina), ensenya que la *Ars Magna* es aplicable al Dret natural, peró no al positíu. En la Medecina fa lo meteix, tracta de lo qu'élla té d'universal, y no de lo que té de particular, experimental y contingent. L'estudi de la Medecina deu abarcar dues parts, una de general y una altra de particular. La primera la deuen compondre aquelles lleys generals per les que's regulan en los cossos humans la salut y la malaltía, prescindint del individuu A ó B, y posat en aquestes ó aquelles circunstancies; com, per exemple, en lo Sistema d'Hipócrates y Galeno, l'explicació de les lleys que observan los quatre humors y qualitats, tant en la recta habitut dels cossos com en lo desordre y malaltía. La segona deu ésser purament d'observació y experimental, perque axís la salut com la malaltía se'ns presentan de molt diversa manera, segons l'edat, sexe, condició y mil circunstancies diversíssimes qu'acom-

panyan al individuu. Aquest estudi, sense aquell, carexería de basa y fonament sólit; y'l primer sería insuficient sens l'adjutori del segón; mes abdós se completan y's perfeccionan bellament.

Donchs bé, lo Sistema científich Luliá, en sa part de Ciencia Universal, fins dona conexement de la Medecina, peró solzament en la part de generalitat d'aquesta, no en sa part d'observació y experimental. Y axó, ab molta de rahó y ab gran sentit filosófich, perque «les máximes generals tenen gran valor dintre la Medecina, com dintre tot lo científich, peró es precís que tingan fonaments fixos y sólits, axó es, los verdaders principis de la Medecina; puix no essent altra cosa la varietat dels cassos particulars, que una variada combinació dels principis generals, estant ben regulades sobre aquests les máximes, poden valer molt bé pera tots los diversos cassos: per lo que no s'ha d'atendre purament á l'observació dels cassos particulars que han notat los metges, jatsía que, essent impossible que'l meteix cas especial ab ses determinades circunstancies succehesca en una persona com en un'altra, á causa de la precisa diferencia individual dels subgectes, no's pot dirigir bé aquella observació sense'ls principis y máximes generals, pera distingir uns cassos d'altres, y deduhir de les observacions determinades lo que pot servir en altres cassos semblants (1)».

¿La Ciencia Universal luliana nega la distinció entre les ciencies particulars, y qui sab la Universal ja tindrá *ipso facto* conexement de les particulars?—Llegíu lo *Compendium seu Commentum Artis Demonstrativæ* (distinció III, plana 146, vol. III de l'edició moguntina) y veuréu que no; allí veuréu exposada y ben detallada aquesta obgecció á la *Ars Magna,* y la veuréu contestada negant lo Beat les dues parts de que consta. «No es sólo el Padre Maestro *(en Feyjoo)* que ha formado este concepto errado de el Arte Luliana, pues sé que sujetos de barba cana, y que tienen obligación de saber prescindir, arguyen con seriedad, que si era general el Arte de Lulio, quien lo sabe lo sabría todo, y así sería Médico, Jurista, Arquitecto y aun Zapatero, etc.; pero en estos discursos no dan á entender otra cosa, sino que hablan de lo que enteramente ignoran.

»Por lo mismo que es Arte y Ciencia general la de Lulio, quien

---

(1) *Examen de la Crisis del P. Feyjoo sobre el Arte luliana*: vol. II, plana 280.

la sabe (hablo en su generalidad) no es docto en todas las Ciencias y Artes, y assí no ha de ser Médico, Jurista, Zapatero, etc.; pues lo general, en quanto general, nada dice de lo especial, y así en la generalidad no se da noticia particular. Esta Arte y Ciencia sólo contiene unos principios generales á todas las cosas, y juntamente unas reglas para descubrir la verdad de todas ellas; y como este descubrimiento se execute por la aplicación y contracción de lo general á lo especial en lo que se experimenta la mayor dificultad y trabajo, por esso el que sabe el Arte Luliana en su generalidad, no por esso ha de saber y entender todas las ciencias especiales, porque aquellos principios y fundamentos generales no son sino como semillas, de que por la aplicación y contracción se ha de sacar la noticia especial de las cosas.

»Bien es verdad, que si la Arte se sabe con toda extensión, en cuanto á las reglas de aplicación y contracción, quien sabe el Arte sabe todo aquello, á que tiene hecha la aplicación y contracción, y según fuere ésta, será su saber; pero, como para hacer esta aplicación y contracción se requiere el saber primero alguna propiedad de el sugeto de la questión, á quien se aplican y contrahen los principios generales de el Arte, por eso la Arte sola, y de por sí, y prescindiendo de esta aplicación á los particulares, y la precognición de alguna propiedad de ellos, no da noticia particular de alguna Ciencia (1)».

Sí, en la baxada del enteniment la veritat s'ateny per medi de la contracció y especificació del Principi universal á lo particular que's busca. Aquells principis, bondat, grandesa, poder, etz., se definexen; de la unió de dues ó més definicions se'n formen unes noves proposicions, que prenen lo nom de *Condicions* en l'Escola luliana; y contretes y especificades tals Definicions y Condicions als termens de la qüestió qual solució busquém, obtindrém la veritat desitjada. Perque es de saber, que, si bé ho observém, tots los termens dels discurs humá están continguts explícita ó implícitament en los termens bondat, grandesa, poder, etz., tots se poden reduir á ells; á la bondat s'hi poden reduir los termens ser, essencia, acció, comunicació, etz., y llurs contraris, no-ser, soletat,

(1) *Examen de la Crisis del P. Feyjoo sobre el Arte luliana:* vol. I, plana 18.

oci, etz., á la grandesa, los termens extensió, sublimitat, totalitat, etz., y llurs contraris minoritat, pobresa, parcialitat, etz., y axí dels demés principis y termens. Essent axís, pera que'ls termens del discurs humá enuncihin una veritat es necessari qu'estigan en lo meteix ordre en que's troban llurs principis respectíus, bondat, grandesa, poder, etz., en les Definicions y Condicions; si de la combinació d'alguns dels conceptes ó termens que empleém en nostres rahonaments volém que'n resulti la enunciació d'una veritat, los havém de combinar d'aytal manera que no contradigan gens ni mica les Definicions dels Principis, que guardin lo meteix ordre y disposició que tenen aquests en llurs Definicions y Condicions respectives. Ab un símil: les Definicions y Condicions son com un motllo ahont hi havém d'encabir, y ben bé, los termens que integran la qüestió proposada, y una vegada aquests han presa la forma y estampa del motllo, aquesta será la solució desitjada: lo qu'ella'ns diga será la veritat de lo que preteném saber. Y's comprén que sía axís: si'l món intelectual humá es una imatge de lo que passa en lo Enteniment diví, font de tota veritat, pera saber si dos ó més conceptes ó termens dels que l'home emplea enuncían una veritat ó mentida no tením més que mirar si'l llur ordre y disposició guardan conformitat ó disconformitat ab l'ordre y disposició que tenen en lo Enteniment diví los atributs ó dignitats divines corresponents als conceptes ó termens proposats. Si n'hi guardan, enunciarán una veritat; si no n'hi guardan, enunciarán una mentida ó falsetat. En Deu trobém los motllos; nosaltres no més havém d'encabirhi la materia que volém nos servexi pera la solució buscada. Y no tinguém por, que la solució verdadera'ns sortirá desseguida.

De les Definicions y Condicions naxen unes *Regles* que'ns guían també y'ns obran camí pera atrapar la ciencia, aplicantles degudament.

Pot ser algú de vosaltres ja haurá notat, senyors, que tota la teoría de la baxada del enteniment, que'ns presenta lo Doctor Arcangélich, se redueix á volguer que lo real se conforme ab lo ideal, que lo procés ontológich de la realitat obgectiva se conforme ab lo procés lógich dels conceptes, que'ls principis del sér de les coses síen los metexos principis per los qu'havém de conéxer les coses. En efecte, axís es.

En totes y cada una de les planes dels llibres teórichs y prác-

tichs de la *Ars Magna* s'hi veu lo meteix: ¿quíns son los principis del sér de les coses?--los atributs ó perfeccions de Deu, bondat, grandesa, poder, sabiesa, gloria, etz., segons alló de Sant Tomás d'Aquino, que Deu, al traure del no res á la criatura, estampá en ella ses propies dignitats ó atributs *multipliciter et divisim.* «Cùm omne agens, diu lo Sant, agat sibi simile, inquantum est agens, agit autem unumquodque secundùm suam formam, necesse est quòd in effectu sit similitudo formæ agentis.»

(Summa Theologica, I, q. 4, art. 3.er).

Axís dihém que Deu es l'Esser per essencia, y la criatura es l'ésser per participació.

¿Y quíns son los principis de que'ns hem de valdre pera conéxer aquestes coses ó criatures?—Donchs los metexos qu'hem dit, bondat, grandesa, poder, sabiesa, gloria, etz.

Que parle un dels dexebles del Doctor Arcangélich, y sía lo sapientíssim Pare Pasqual, qui en sa obra *Examen de la Crisis del Rmo. P. Feyjoo sobre el Arte Luliana* s'expressa d'aquesta manera:

«Luego los términos ó principios y fundamentos del Arte Luliana son universales, pues convienen á todo lo que tiene ser, que es Dios y la criatura; son también principios reales, porque realmente son atributos de dichos extremos; son primitivos, porque son la raíz de todo el sér, y no se derivan de otros; y finalmente, son necesarios, porque sin ellos no pudiera ser Dios, ni menos la criatura, pues ésta en tanto puede ser, en cuanto es una imitación ó semejanza de Dios.

»Por la misma razón estos atributos son los principios de conocer todas las cosas, pues, según el axioma filosófico, los principios que pertenecen al sér son los de conocer el sér de las mismas cosas; y con gran fundamento se asevera esto de los principios Lulianos, porque, perteneciendo realmente á Dios, en tanto puede haber en él algún predicado, así según su esencia, como operación, en cuanto es bueno, grande, etc., pues sólo puede convenirle por ser tan noble y perfecto, que no se puede concebir otro mejor, lo que no puede ser sino por razón de la bondad, grandeza, etc. de Dios: por esto el medio de conocer si algún predicado compete ó no á Dios, es vèr cómo conviene con la bondad, grandeza, etc., que son los colores, y la luz para descubrir lo que se busca en el Supremo Bien.

»A este modo se ha de discurrir proporcionadamente de la criatura, porque, como ésta en tanto tiene sér en cuanto participa é imita las divinas perfecciones, ó contiene las semejanzas ó vestigios de ellas, en tanto naturalmente le puede competer algún predicado, así según su sér, como según su operación, en cuanto conviene con la bondad, grandeza, etc., que contiene como semejanzas de las divinas perfecciones; porque, siendo éstos sus atributos en los que más inmediatamente participa el Sér de Dios, y más propiamente lo imita, deben ser la razón primitiva y fundamento principal de lograr cualquiera predicado, pues todo su ser y operación natural no puede ser otra cosa que una participación é imitación del Sér y operación divina; y como todas las criaturas participan é imitan el Sér de Dios, sus perfecciones criadas, que son las semejanzas de las divinas, son el medio fundamental de conocer lo que compete á cada una.» (Volúm II. planes 9 y 10).

Donchs, ¿qu'es lo precursor del panteísme idealista d'Hegel, lo nostre Ramón Llull, preguntará algú de vosaltres?—De cap manera, senyors. Ja tením vist lo valor dels Principis de la Ciencia Universal en quant son los principis del sér de les coses, y en quant son los Principis per medi dels quals conexém les coses; donchs no més hi há que alló, que per lo demés lo pensador catalá posa una distinció real, verdadera y essencial entre'l subgecte que pensa y la cosa pensada, entre lo real y lo ideal, entre la materia y l'esperit, entre'ls sérs materials y la rahó, entre l'home y Deu, y may sortiren de sa ploma aquelles monstruoses paraules: *Tot lo qu'es racional es real, y tot lo qu'es real es racional.* Lo Beat Ramón, de la metexa manera que veya una distinció essencialíssima entre l'Enteniment diví y l'enteniment humá, la veya també entre la rahó del home y la naturalesa material; y Deu era per ell la font de totes les existencies creades y de totes les veritats que l'home pot capir. No ensenya la identitat del sér y del no-sér, del sér y del conéxer, ni tampoch que'l pensament sía la forma y substancia de totes les coses.

Y l'Hegel—prou ho sabéu tots vosaltres—afirmava que nosaltres donem l'existencia á les coses quan les pensém; que la famosa *Idea*, lo pensament, es la essencia de la realitat obgectiva; que'l pensament del subgecte y la materialitat del obgecte son una metexa cosa real y verdadera y substancialment; que la materia y

l'esperit, Deu y l'home, no's distingexen pas, no essent altra cosa que determinacions de l'*Idea*; que la llum no's distingeix de les tenebres, lo finit de lo infinit, lo ser del no ser, lo cos de l'ánima, lo real de lo ideal, en una paraula, que la *Idea* ho era tot, y que l'home ab aquesta *Idea*, ab la rahó absoluta, donava'l ser, y un meteix ser, al cel y á la terra, al creador y á la creatura, al ordre real y al ideal, á la veritat y á la mentida, á lo racional y á lo vegetal, á lo espiritual y á lo material, á les existencies y al no-res.

La identitat proclamada per lo nostre Mestre no nega la varietat y diversitat, ni menys identifica l'ordre natural y'l sobrenatural: es una identitat racional y cristiana, y es ben possible al home de sentit comú y al pensador católich; la identitat hegeliana es monstruosa, antinatural é irreligiosa: es senzillament un absurdo.

La Ciencia Universal luliana es la única possible; y si Schelling, Hegel y Krause, en lloch de cercar una ciencia trascendental ó del absolut, que per necessitat los havía de conduir al panteísme, s'haguessen dedicat á desenrotllar, completar y perfeccionar la grandiosa concepció unitaria del Arcangélich, llurs talents no haurían sigut malanguanyats, y llurs obres sí que aleshores haurían fet donar á l'humanitat un pas de gegant en tots los ordres de la ciencia.

Aquesta breu explicació del Sistema científich Luliá, aquesta petita exposició de la pujada y baxada del enteniment, era del tot necessaria, tant perque la *Ars Magna* es desconeguda boy de tothóm, com també perque alguns, ab lectures certament insuficients —segons propia confessió—ja s'han cregut autorisats pera dir que en la *Ars* no s'hi ensenya la vía natural del conexement humá, ó sía, aquell admirable desembolicarse la inteligencia dels bolquers de la materia y de lo contingent pera alçarse al conexement del esperit, de lo abstracte y de lo absolut, sinó que s'hi vol comensar la ciencia per lo Sér realíssim, font de la existencia, y en aquell sobirá concepte la *Ars* vol trobarhi tot lo demés; més clar: que la *Ars Magna* no comprén la pujada del enteniment, sinó solzament la baxada. Peró lo cert es, que les obres teóriques y práctiques del nostre Doctor diuen tot lo contrari.

Los metexos han dit igualment qu'ab la baxada del enteniment lo Beat vol probarhi lo necessari y lo contingent, y fins les qüestions del dret positíu y de la ciencia médica en sa part experimental ó d'observació. Y es tot ben al revés, com ho havéu sentit vosaltres, del meteix Filosoph.

Dels qui afirman que'l Sistema luliá pretén demostrar, en lo sentit rigurós de la paraula, los misteris de la Fe católica, Trinitat, Encarnació, no volém dirne pas res, que lo Concili Tridentí los contestá prou bé aprobant totes les obres del Doctor Arcangélich.

Emperó, com «l'us y la defensa del sistema d'observació y experiment, axís en la regió del esperit com en la de la materia,» un hom los veu desseguida en tots los llibres lulians, no falta qui observa, que axó es una antinomia. No hi há tal. Ho sería, si l'us y defensa de la pujada del enteniment fos incompatible ab l'us y defensa de la baxada; si'l procediment experimental é inductíu estés del tot renyit ab lo procediment ontológich y deductíu; si la baxada no completés y perfeccionés la pujada, ó aquesta á aquella: si un hom, quan usa d'un métode, *ipso facto* ja no podés usar del altre. Mes ¿quí s'atrevirá á afirmarho?

XI

Vist, donchs, que la *Ars Magna* no es tant metafísica com molts se pensan; que nostre Mestre no s'alçá contra la ciencia existent, axó es, ni contra l'Aristótil, ni contra Plató, sinó que agermaná als dos ben bé; ha arribat l'hora de veure qu'en les ciencies psicológiques y morals empleá la observació y la inducció psicológica; que éll fou tant psicólech com metafísich; que la filosofía luliana está marcada ab lo segell de que tant s'ha vantat modernament la escola dels escocians, es á dir, que, pertocant á axó, lo Beat no s'aparta del taranná del seu poble; qu'éll inicía la tradició psicológica del pensament de nostra terra; que'l pensament luliá es fondament psicológich; que la filosofía del Doctor Arcangélich es la filosofía nacional de Catalunya, perque es una filosofía psicológica.

En una paraula: vist cóm la filosofía luliana té lo bo que manca á la filosofía escociana, are aném á veure cóm també té lo bo de que aquesta's glorieja.

Está clar qu'es inútil cercar en nostre pensador aquella riquesa de detalls que, axís en l'análisis de les potencies de la ánima, com en altres estudis similars, trobém arréu en los filosophs de la moderna Escocia, perque'ns havém de fer lo cárrech de que cada época té la seva *qüestió del día* y les seves necessitats y aspiracions en consonancia al temps que's corra, per sobre'l carácter ab que s'ha de presentar en la filosofía lo poble A ó B; y es cosa sabuda, que ni'l segle XIII, ni la missió filosófica de'n Ramón Llull, exigían ni aconsellavan que's manifestés ab tot son esplendor y magnificencia lo procediment experimental y d'observació psicológica. La nostra tesis es: á més de la baxada, la filosofía luliana comprén la pujada del enteniment, y en aquesta, al ésser á la psicología, rares vegades

emplea lo procediment deductiu, sinó sempre, com á predominant, lo experimental é inductíu, y admet ademés los principis essencials de la filosofía escociana; y axó, en tanta de manera, que, aplicant y desenrotllant la doctrina del Mestre, los catalans no tením gens de necessitat de buscar fora de casa una escola filosófica que tinga afinitat ab la tendencia observadora y psicológica del carácter catalá, sinó que tot, y á curull, ho trobém en les doctrines filosófiques del Arcángel de les Escoles.

La doctrina luliana sempre es la metexa: la ciencia comensa per los datos que'ns oferexen los sentits, puix la inducció nos es més coneguda y més fácil que la deducció, si bé es veritat que la primera no es tan noble com la segona: «quia factor sensualiter sentitus non est adeò nobilis naturæ sicut factor intellectualiter intellectus, et ratione nostræ fragilitatis et miseriæ factor sensualis a nobis faciliùs sentitur et cognoscitur quàm factor intellectualis intelligatur, propterea oportet, quòd priùs loquamur, de factore sensuali quàm de intellectuali, et propterea factor sensualis est infimus gradus per quem oportet nostrum intellectum ascendere ad intelligendum factorem intellectualem.»

En aquexa metexa distinció XXXIV, capítol 230, del *Llibre de la Contemplació*, diu més avallet: «noster intellectus incipit ascendere a factore sensuali propinquo ad factorem sensualem remotum; et a factore sensuali remoto ascendit ad intellectualem propinquum; et ab intellectuali propinquo ad intellectualem remotum.»

Peró precisém més—diréu—aném á la psicología, al estudi de la ánima. Aleshores lo Mestre vos ensenya que'l nostre enteniment ha d'ésser un observador atent de la naturalesa y de les propietats de les coses; que l'home no la pot entendre una cosa ni saber bé, si no es observant directament, mirantla de dintre, y (dat cas que podém), mirant sa naturalesa, emperó no dexant de vista may les manifestacions de la cosa, ses propietats, ses operacions; y en tant es axís, que l'home, quan pensa que conex una cosa, y en vritat no la coneix, es perque no ha observat, ó son interior (sa naturalesa), ó son exterior (ses propietats), perque no ha observat les operacions ó manifestacions de la cosa.

Al enteniment humá—diu á continuació lo Arcangélich—li es més fácil entendre y saber aquelles coses que li son més semblants y properes en naturalesa, que no pas les dissemblants y llunyanes

en la metexa; y es perque les coses, quan més aprop son del enteniment, son percebudes y enteses més aviat; ¿y qué hi há més aprop del enteniment del home, que lo seu propi enteniment—diu en Ramón Sibiude en la *Teología Natural*, al desenrotllar aquexa doctrina del seu mestre en Llull?

En conseqüencia, l'estudi de la psicología, l'estudi de la ánima, deu abarcar l'estudi de la naturalesa de la ánima y l'estudi de les propietats, manifestacions ú operacions de la metexa ánima; y abdós estudis no son difícils, perque'l nostre enteniment entén aviat alló que té molt aprop, y no hi há rés tan aprop del enteniment com lo mateix enteniment. Lo venerable Doctor nos crida á la observació de les operacions de la nostra ánima.

«Via et semita, per quam intellectus venit de potencia in actum est observantia naturæ et proprietatis creaturarum, quia homo non potest intelligere, nisi sequatur naturam et proprietatem ipsarum: igitur, quando homo putat intelligere et non intelligit aliquam rem, provenit sua ignorantia ex hoc quòd non observet naturam et proprietatem ipsius.

»Intellectui humano levius est intelligere et scire res, quæ sunt ei similes et propinquæ in natura, quàm res, quæ sunt ab eo remotæ in similitudine et natura, et hoc est ratio naturalis, quòd res, quò plùs sunt propinquæ intellectui, eò citiùs percipiantur et intelligantur.» (*Llibre citat:* capítol 162).

Veus-aquí la manera com l'home deu percebre y entendre les obres de la naturalesa y'l curs de la metexa. En primer lloch es de saber, que la naturalesa es una criatura, y, com tota criatura, es limitada y finita; per lo que, qui vol percebre les obres de la naturalesa es necessari que primer conega'ls límits dintre'ls que s'extén la operació de la metexa, perque més enllá de tals límits no s'hi extenen les obres de la naturalesa.

Les criatures se dividexen en sensuals é intelectuals y axís la naturalesa se departeix en dues, en naturalesa sensual y naturalesa intelectual: qui vol percebre en conseqüencia les obres de la naturalesa ha d'averiguar quínes pertanyen á la naturalesa sensual y quínes á la intelectual y fet axó s'han d'inquirir les obres de la naturalesa sensual dintre'ls límits de la naturalesa sensual, y les obres de la naturalesa intelectual dintre'ls límits de la intelectual.

Aquexes paraules, senyors, son traduides boy literalment de

les del Arcangélich; y á vista d'elles, y de lo qu'havém manifestat avans, jo vos pregunto: ¿se pot establir una distinció més clara y racional entre les ciencies d'observació y les de deducció, y entre l'us que havém de fer en unes y en altres dels métodes inductíu y ontológich?

Fetes la divisió y separació de les coses, posémnos al devant d'una d'aquestes, sía sensual, sía intelectual. «Hi veyém propietats y diferencies y concordancies y altres qualitats y accidents, lo qual nos diu, que, si l'home vol percebre lo curs natural pel que opera ú obra la naturalesa, convé conéxer los accidents que hi han en les coses substancials, perque, si no sab quínes coses son accidentals y quínes son substancials, ni coneix les diferencies que hi há entre accident y substancia, no podrá percebre les coses per medi de les quals son percebudes les obres de la naturalesa.

¿Ahónt havém d'anar pera estudiar la cosa A ó B?—A ella meteixa. Qui vol saber la naturalesa d'una cosa, d'un arbre, per exemple, y alló que la naturalesa fa en ella, ho ha d'anar á cercar en la metexa cosa, en lo meteix arbre, perque millor pot trobar y percebre la naturalesa d'un magraner en lo meteix magraner, que no pas en un altre arbre; y si per cas un hom vol buscar la naturalesa d'una cosa fora d'aquesta cosa, aleshores deu mirar de cercarla en alló que, pertocant á la naturalesa, está més aprop d'ella.

Qui vol percebre lo qu'es la naturalesa humana, més fácilment ho podrá percebre en l'home, que no pas en los vegetals y en los animals irracionals; perque tota la naturalesa del home se troba en l'home, y no en los vegetals ni en los animals irracionals, que no tenen la racionalitat de que l'home gaudeix.

Qui desitja inquirir la naturalesa del home fora de la especie humana, més aviat la trobará y la apercebirá en los animals irracionals, que no pas en les coses vegetals, puix aquells s'acostan més á la especie humana que'ls vegetals; y dels animals, uns s'hi acostan més que altres; y lo meteix dihém dels vegetals: los uns s'acostan més al home y'ls altres no s'hi acostan tant.

«Qui vol inquirir y percebre *quína* es la naturalesa de la ánima racional, millor trobará axó en la metexa ánima, que no pas fora d'ella; emperó, si de totes passades ho vol cercar fora d'ella, millor ho podrá percebre en l'Angel, que en un cos, perque la naturalesa del Angel s'apropa més á la naturalesa de la ánima racional, que la naturalesa del cos.» (*Lloch citat:* capítol 171).

Pera tenir ciencia de les coses sensuals havém d'emplear lo procediment sensual ó inductíu; y pera tenirne de les coses intelectuals, havém d'emplear l'altre procediment, lo deductíu ú ontológich. Alguns ho fan al revés y s'enganyan ells metexos, y no atenyen l'arbre de la ciencia. «Cùm natura habeat duplicem cursum, scilicet, sensualem et intellectualem, qui vult percipere cursum naturæ sensualem, oportet, quòd cum inquirat intra terminos naturæ sensualis; et qui vult percipere cursum naturæ intellectualem, oportet, quòd eum inquirat intra terminos naturæ intellectualis.

Sed quia homines multoties inquirunt et putant intelligere secundùm cursum sensualem operationem naturæ, quæ fit secundùm cursum intellectualem; et operationem quæ fit secundùm cursum sensualem, putant intelligere secundùm cursum intellectualem, propterea falluntur et decipiuntur in operibus naturæ.» (*Magnus Liber Contemplationis in Deum:* distinció XXIX, capítol 171, edició citada).

¿Veyéu ben bé com la psicología luliana té lo bo de la psicología de Reid y l'Hamilton, peró no lo mal, l'exclusivisme? La ciencia s'ha de comensar ab los datos dels sentits; peró la ciencia ú psicológica, lo conexement de la ánima, s'ha de treure del estudi directe y de l'observació immediata de la ánima, y no s'ha d'anar á buscar fora d'ella; havém d'observar les propietats, manifestacions ú operacions de la nostra ánima, peró á més del estudi d'aquexes manifestacions ú operacions y de llur classificació, havém d'inquirir la naturalesa de la ánima; y d'aquesta naturalesa cap escociá n'ha volgut saber res, tots l'han declarada impenetrable, y no més perque'ls sentits, la inducció no l'ha poguda atényer. Esclusivisme del tot contrari á les ensenyanses lulianes. Está clar qu'en moltes ciencies hi havém d'emplear lo procediment inductíu, y en les psicológiques l'havém d'emplear com lo procediment predominant; peró l'home que fins en aquestes se priva *del tot* dels datos que'ns ofereix lo procediment deductíu ú ontológich, lliga les ales del seu enteniment, debilita, corromp y destrueix la virtut y les propietats del enteniment, y no pot percebre, atényer y entendre alló que percebería, atenyería y entendría si á vegades empleés la deducció, si no fos esclusivista á favor del métode inductíu ó sensual.

«Igitur qui in tuis operibus vult esse subtilis sensualiter privando suum intellectum subtilitate intellectuali, obtundit ingenium sui

intellectus, et debilitat et corrumpit et destruit virtutem et proprietatem ipsius, et non potest percipere et attingere et intelligere id quod attingeret et intelligeret, si sua memoria memoraret et suus intellectus intelligeret et sua voluntas vellet res intellectuales sine impedimento et resistentia rerum sensualium.» (*Lloch citat:* distinció XXXI, capítol 215).

Al examinar una doctrina molt antigua, per exemple, la luliana, que data del sigle XIII, y mirar de veure'ls graus d'afinitat ó d'un parentíu més proxim, y fins de paternitat, que puga tenir ab les escoles filosófiques modernes, no hi há com saber, á nostre humil entendre, la manera com tal doctrina ha sigut desenrotllada en la roda dels segles pels seus seguidors y dexebles. ¿Y la filosofía luliana se'ns presenta en les planes de sa historia marcada ab lo segell psicológich?—Axó es induptable, senyors, pera tots los qui conexen aquexa historia, y en confirmació de tal tessis podría escriure's un bonich llibre de crítica filosófica.

Los dexebles del Arcangélich se dividexen en dos grupos: los qui s'han dedicat á exposar lo nou Sistema científich ó *Ars Magna*, y'ls qui s'han dedicat á fer aplicació del nou métode en les materies filosófiques y teológiques. En los primers, per la naturalesa de llur trevall, no s'hi veu gayre la característica psicológica, peró en los segons sí, moltíssim, y entre ells sobressurt, com lo sol entre les estrelles, lo filosoph barceloní Ramón Sibiude.

Dos son los estudis qu'emprén en sa *Teología Natural* lo pensador catalá: l'estudi del home y'l de Deu.

Are bé, les fonts de la veritat d'una cosa—diu éll meteix—son més pures y veritables com més s'acostan á la metexa cosa, com més del interior y de les entranyes de la cosa rajan llurs aygues; de manera que la ciencia d'una cosa no l'hem de cercar fora d'aquesta cosa, sinó en ella meteixa ó en l'estudi directe d'ella: ¿qué hi há més aprop d'un sér que'l propi sér?

Veus-aquí, donchs, lo procediment á seguir en l'estudi del home: si volém saber alguna cosa del home, hem de preguntarla á nosaltres metexos; havém d'escoltar ben bé'l testimoni del home, peró de tot l'home, tant de la ánima com dels sentits.

Y detallant més, en conseqüencia: com la ánima está més aprop del home que no pas lo cos, lo testimoni de la conciencia anímica es lo més veritable, lo primer.

¿Y quín es lo procediment qu'havém de seguir en l'estudi de Deu?—En ses obres: veus-aquí ahont havém de cercar la ciencia del Sér Suprém.

No que no hi hage cap altre llibre que'l de les criatures, que además hi há lo de les Sagrades Escriptures, del qui lo primer n'es lo sirvent y'l criat—segons propia confessió den Sibiude—peró are no més nos proposém—continúa—mostrar la vía que no havém de dexar may, si en les criatures volém trobarhi lo conexement del Criador.

De les obres de Deu, n'hi han unes molt lluny del home, altres aprop; unes fora del home, altres en ell meteix; unes en lo cos, altres en l'ánima; unes son molt familiars al home y altres no ho son tant.

Mes com l'home també es una obra de Deu, y res conexém més veritablement que lo que veyém en nosaltres, tindrém que'l conexement de Deu adquirit per medi de les criatures resultará més ó menys veritable segons siguin més ó menys los graus d'aproximació ab nosaltres de la obra de Deu examinada. Lo conexement de Deu, per lo tant, s'ha de fonamentar en lo conexement de l'ánima, qu'es la cosa que l'home té més aprop; y no haventhi res més aprop ó més íntim á mí que jo meteix, en lo testimoni del propi conexement, prenentlo com á basa incommovible, havém d'axecar l'edifici de la ciencia teológica.

La ciencia experimental veyém també qu'es més certa que la obtinguda per altres testimonis; y podent experimentar les coses que hi han fora del home, y podent experimentar al meteix home, y finalment á la nostra ánima, qu'es lo més fondo del nostre sér, la ciencia teológica, basada en una psicología experimental, será la que tindrá més garantíes y més títols de seguretat, de veritat, de certesa. No s'oblidi l'advertencia anterior.

La filosofía y la teología, donchs, en la concepció científica d'en Sibiude, tenen la basa y fonament en lo conexement experimental d'un hom meteix; no emperó lo punt de partida, jatsia qu'en altres parts diu lo nostre pensador, que l'home no pot arribar al conexement de sí meteix sinó per medi del conexement de les altres criatures.

Lo punt inicial está en les criatures. D'aquestes passém al home: en ell precisament, y no fora, de cap manera; en l'estudi detingut del propi sér y ses operacions, hi trobarém la ciencia de nosaltres

metexos: y en aquesta ciencia, al fons del home, qu'es un mirall del Criador, hi veurém l'imatge del Sér y de les operacions divines, lo conexement, tan clar com ho permet la limitació de les criatures, del ordre sobressensible, del món sobrenatural.

Aquexa es la doctrina dels títols I y CXCIV de la *Teología Natural* ó *Llibre de les Criatures.*

O sinó escolteho per vosaltres metexos. Diu lo títol I: «L'home, naturalment sempre busca la certesa y la evidencia clara; ni d'altra manera descansa ni pot descansar, sinó fins que arriba al últim grau de la seva certesa.

La certesa y la prova tenen graus: y, axí, hi há una certesa major y una certesa menor, una prova major y una prova menor.

Y la força de la prova y la causa de tota certesa naxen de la certesa y de la força dels testimonis dels qui depenen y pels qui es causada tota certesa.

D'ahont ve que, quant més certs, manifestos é induptables y veritables son los testimonis, en tant es més cert alló que per ells se prova. Y si'ls testimonis de tal manera son certs y manifestos que de cap modo puguém dubtar d'ells, ni pugan ésser ja pera nosaltres més manifestos y més certs, aleshores alló qu'ab ells será provat, sense cap dubte será certissim pera nosaltres, manifestissim y evidentissim.

Mes, com los testimonis, en tant engendran una fe y certesa més petites en quant son més extranys y están més distants y allunyats de la cosa de que's dubta; y en tant causan una fe y credulitat majors en quant son més vehins, propers é interns; y com per altra part no hi há res més vehí, més proper y més intern ó intrínsech y propi d'una cosa qu'ella metexa, aixó fa que tot lo que's prova d'una cosa per ella metexa y per sa naturalesa propia, alló es cert sobremanera.

Are bé, no hi há cap cosa creada més aprop del home qu'ell de sí meteix. Per lo tant, tot alló que's provi del home per medi del meteix home y per sa propia naturalesa y per aquelles coses que á n'ell li son certes, alló será lo més cert del home, lo més manifest y evidentissim pera nosaltres. Y tal es l'utilitat, la certesa y la credulitat máxima que pot ésser causada ó creada per medi de la prova.

De conseguent, l'home meteix, de sa propia naturalesa, deu

ésser lo medi, l'argument y'l testimoni pera provar del home totes les coses, ó sía les que pertocan á la seva salvació y á la seva com-dempnació, al seu bé y al seu mal, en quant ho permet la pobre llum natural. Puix d'altra manera l'home may estará cert ab utilitat.

En darrera conseqüencia, es necessari que l'home's conega á sí meteix y á sa naturalesa, si d'un modo certíssim vol probar quelcóm de sí; y com are l'home's troba fora de sí meteix y está allunyat y separat de sí per una distancia grandíssima, ni may ha habitat en la casa propia, aixó es, en sí meteix, sinó que, al revés, sempre ha permanescut fora de sa casa y fora de sí, aquesta es la causa per la que no's coneix á sí meteix, y, no conexentse no sab res de lo qu'ell val, y's dona per un no-res, ó sía, per lo pecat, y per un goig petit y per un plaher módich.

Ja que, donchs, l'home está totalment fora de sí, per lo tant si's té de veure á sí meteix, se fa necessari qu'entri y habiti dintre de sí. D'altra manera es impossible que's conega á ell meteix, ni's veja ni conega sa propia válua y sa naturalesa y hermosura natural.

Mes l'home s'ignora á sí meteix per necessitat, moralment no més emperó, y no sab la casa ahónt deu habitar. Axí que, es necessari que les altres coses lo dugan á sí meteix.»

Obrím are'l full del títol CXCIV: «Com que les obres de Deu son l'arrel y'l fonament de la ciencia de Deu que adquirím per medi del estudi del home, tenint varis graus entre sí les obres de Deu, en conseqüencia rigorosa tindrá també varis graus la ciencia de Deu adquirida en l'estudi del home.

Certes obres de Deu están molt distants del home, y altres aprop; n'hi han que son fetes y existexen fora del home, y n'hi han també que son fetes y existexen en lo meteix home; y de les que son fetes en l'home, les unes ho son en lo cos, les altres en la ánima; y, finalment, de les obres de Deu n'hi han de més familiars al home unes que altres.

Y axís les obres de Deu no diuhen una igual y metexa relació ab l'home, en lo qual deu engendrarse lo conexement de Deu, y per lo tant la ciencia ó conexement de Deu, que l'home posa en son cor per medi de les obres del Criador, no es igual, sinó que té molts graus.

De manera qu'es més gran la ciencia que s'adquireix de Deu per medi de les obres d'Aquest, que son properes al home, que no

pas per medi de les que disten d'éll; y també es major la ciencia que l'home adquireix de Deu per medi d'alló qu'existeix en lo meteix home, que no pas per alló qu'existeix fora del home, com igualment per les coses que son fetes en l'home, que no pas per aquelles que son fetes fora d'ell; y, en derrera conseqüencia, es major la ciencia de Deu que s'adquireix en virtut de lo qu'está en l'ánima, que no pas en virtut de lo qu'está ó's troba en lo cos.

Peró ¿no es veritat, que no hi há cap obra de Deu qu'estigui més aprop del home qu'ell de sí mateix? Afirmém, donchs, que la ciencia que l'home adquireix de Deu per lo conexement de sí meteix (qu'ell també es obra de Deu) es la major de totes.

L'home, mentres se coneix á sí mateix, en quant es una obra de Deu, coneix més y veu més coses de Deu que quan estudía al cavall, per exemple, que també es una obra de Deu.

Les obres de Deu, en quant á tals, totes portan escrit son conexement, son nom, y la seva honor, alabansa y gloria, y les obres majors y més dignes, está clar, portan tot axó en grau major; mes, com l'home sía la millor obra de Deu entre totes les criatures manifestes, haurém de dir que l'home, quan se coneix á sí meteix, té un concepte més gran de Deu, ó sía coneix més lo nom d'Aquest, li dona més alabansa y gloria, que no pas quan coneix les demés obres. Sí, es veritat: la ciencia que s'adquireix de Deu per lo conexement del home, en quant es una obra de Deu, pot ésser major ó menor, segons que l'home més ó menys se coneix y's veu á sí meteix

Ademés, hi han obres de Deu que son fetes fora del home, axó es, en les altres criatures, y obres que son fetes en lo meteix home, respecte á lo qual havém de dir que l'home conexerá més á Deu per aquelles coses qu's fan en éll, que no pas per les que's fan fora d'ell.

Més encare: hi han obres de Deu que tot home pot veure per experiencia, y altres que no les pot veure sinó per lo testimoni de la gent que ho ha dit ó vist; y está més cert y coneix més l'home á Deu per medi de les obres que veu y apercebeix per experiencia, que no pas per les que coneix en virtut del testimoni de la gent.

Peró res coneix més l'home que alló que sent y veu per experiencia De consegüent, la ciencia de Deu adquirida per les obres que l'home veu per experiencia será la més certa, s'entén, de les ciencies que adquirím per medi de les obres naturals de Deu.

Aquesta manera experimental de conéxer té dos graus, perque á vegades l'home veu per experiencia les obres que fa Deu en altres homes, ó en una cosa fora d'ell, y á vegades veu y sent per experiencia lo que Deu obra en ell meteix singularment. Y aquest es lo darrer grau del conexement experimental, y es certissim, solidissim, firmissim, dura sempre, y en ell hi há lo complement ó perfecció del conexement.

La ciencia adquirida d'aquest modo no pot estar sinó en un sol home, no pot ésser comunicada á altri, perque cap home pot percebre totalment, ni sentir, alló que passa en ell com ell meteix. Pot un home qualsevol conéxer per experiencia alló que passa fora d'ell en altres, peró no sentirho com alló que passa en ell meteix, jatsía que coneix més lo que passa en ell que lo que passa en altres; mes cap altre home pot sentir lo que passa en ell, sinó ell solzament. Axís, donchs, lo conexement experimental té dos graus.

Lo conexement de Deu naix en l'home per la ciencia que aquest té de les obres de Deu; y com la ciencia que té l'home de les coses que passen en ell meteix es la darrera, la máxima, firmíssima, solidíssima y certíssima, per axó la ciencia de Deu, que l'home adquireix per medi de les obres de Deu que passen, que's realisen, que son fetes en ell meteix singularment, es la ciencia darrera, la máxima, firmíssima, solidíssima y certíssima; y mentres l'home no conega á Deu per tals obres, no tindrá certesa veritable ni seguretat de Deu, ni veritablement honrará á Deu ni'l glorificará, ni'l conexerá, ni l'aymará, ni l'estimará.

Si, de consegüent, li es bo al home lo tenir un veritable conexement de Deu, bo li es, per lo tant, que Deu obri en ell. Y quant més Deu obrará en ell singularment, major ha d'ésser la ciencia experimental de Deu que obtindrá.»

(*Traducció boy literal de l'edició feta á Venecia, l'any 1581*).

Lo conexement de Deu, de que's parla en tot aquest capítol (y ho advertím principalment per l'ultim paragraf d'ell), es un conexement natural, ó sía'l conexement que adquirím per l'estudi de les coses naturals, y d'una manera especial per l'estudi de l'home, sense que per aixó's negui, ni molt menys, l'existencia d'un conexement de Deu superior al natural, axó es, del conexement sobrenatural.

Y la certesa veritable, que's diu en l'ultim paragraf, mancará al

qui no tinga aquell conexement natural, se refereix també á una certesa purament natural, sense qu'ab alló's vulga dir que l'home, mancat d'una certesa natural veritable, no'n puga tenir un'altra de certesa veritable d'una entitat superior á n'aquella purament natural, ó sía la certesa sobrenatural, infinitament més veritable que la natural: l'adquirida per les Sagrades Escriptures y per l'autoritat de l'Iglesia.

Axí ho diu lo meteix Sibiude en altres títols de sa obra, que no copiém per no ésser massa llarchs.

Segurament hauréu notat, senyors, que'l dexeble del Arcangélich Doctor no's limita á emplear lo método experimental é inductíu en les ciencies psicológiques—qu'es l'obra *única* de l'escola escociana—sinó que'l seu psicologisme l'extén fins á la Teología; y en segón lloch, que recomanant l'estudi d'una cosa per la metexa cosa; ensenyant que la ciencia d'una cosa no l'havém de cercar fora d'aquesta, sinó en ella metexa y pel procediment experimental; ell es lo primer qu'enlayrá la bandera, y no Bacó de Verulam, del experiment y la inducció en totes les ciencies ahont hi caben bonament.

¿Y vos hauré de dir are, que tot lo *Llibre de les Criatures* es una aplicació continuada dels Principis, Condicions y Regles de la *Ars Magna*, repetint lo que tinch escrit en l'*Homenatge al Doctor Arcangélich*, del comensament del sigle?

Es lo que vos deya: que la filosofía luliana ve marcada ab un segell psicológich; y que desenrotllada convenientment, en ella hi trobarém tot lo que'ns oferexen los escocians; y essent axís, com realment es, ¿per qué sortir de casa pera anar á buscar una filosofía que case ab l'esperit de la terra? Si ja la tením...

XII

Dins l'escola de Reid y l'Hamilton es també essencial la proclamació d'uns principis evidents per sí metexos—*principia per se nota*,—y de la limitació de les potencies cognoscitives del home, proclamació que fa igualment l'Arcangélich á cada pas de sa immensa Enciclopedia.

Lo Sistema luliá, com venim dihent, es un sistema experimental, y per axó no'ns havém d'extranyar gens al veure qu'admet principis de conexement immediat, principis evidents per sí metexos—*principia per se nota*,—y tant en l'ordre racional com en l'ordre sensual: en la *Ars Magna* tot hi está ab molta lógica.

Parla lo Salzinger de la naturalesa y propietats dels Principis lulians en general, y diu que una de llurs característiques es l'ésser evidents per sí metexos: «sunt *per se nota*, non tantùm quoad se, sed etiam quoad intellectum creatum, cui plùs se revelant, quàm quælibet principia creaturarum intellectualia vel sensualia; sunt enim non solùm magis intelligibilia, quàm hæc, sed etiam habent majorem potestatem et influentiam, quibus se faciant intelligibilia, quàm hæc: quod cùm sit unum ex principaliboribus fundamentis, cui insistit totum ædificium hujus Artis et Scientiæ, ad quod suprà provocavimus, oportet illud magis declarare.

»Notandum igitur, omnibus Artibus et Scientiis particularibus hoc esse commune, quod habeant et habere debeant principia per se nota, quæ non indigeant probari (ut ab omnibus tanquam certum supponitur) si enim ipsa principia essent probanda, hoc fieri deberet per alia principia, et sic continuò, donec aut admitteretur processus in infinitum, et sic nunquam haberetur Scientia, aut perveniretur ad aliqua principia, quæ per se omnibus sanum intellectum

(vel sensum, si principia sunt sensibilia) possidentibus essent nota; dicitur autem in nostra Schola *per se notum*, quod suo experimento sive sensuali sive intellectuali adeò clarè et infallibiliter certificat potentiam, ut omnem ambiguitatem ab illa auferat: unde si hoc quod diximus, reperitur in omni Arte et Scientia particulari, maximè convenit reperiri in Arte et Scientia universali vel potiùs universalissima: quod sic patet, quia cùm omnis pluralitas, quæ caret identitate, conveniat cum defectu, et omnis unitas, quæ continet omnem perfectionem, et excludit omnem defectum hujus pluralitatis, conveniat cum perfectione, ideo necesse est, quòd etiam hanc perfectionem habeat in suis principiis, scilicet quod, sint experimento intellectuali summè nota, ad hoc, ut, quando in scientiis particularibus circa illorum principia oritur dubium, possit resolvi per Principia Scientiæ et Artis universalis omnibus aliis Scientiis et Artibus communia et summè nota.» (*Præcursor Introductoriæ*, cap. II. Vol. III, edició moguntina de les obres del Beat.

Los Principis lulians son evidents per sí metexos, no sols *quoad se*, sinó també *quoad nos*; ells se revelan més al nostre enteniment, que no pas los principis intelectuals ó sensuals de les criatures, puix no solament son més intelligibles que aquets, sinó que tenen major poder é influencia ab que ferse intelligibles que aquets; y essent aquest un dels fonaments més principals sobre'ls que s'axeca tot l'edifici de nostra Art y Ciencia universal, convé que'l declarém una mica més.

S'ha de notar qu'es una cosa comuna á totes les Arts y Ciencies particulars lo tenir, ó l'haver de tenir, principis coneguts de sí metexos, que no necessiten cap prova (y aixís ho diu tothóm); puix si tals principis tinguessen d'ésser provats, ho serían per altres principis, y axís continuadament fins que, ó s'admetés lo procés al infinit—y aleshores no hi hauría ciencia—ó s'arribés á uns principis evidents ó coneguts de sí metexos pera tots los qui tenen l'enteniment (ó'ls sentits, si's tracta de principis sensuals) en bones condicions. En la nostra Escola luliana se dona'l nom d'evident ó conegut de sí meteix—*per se notum*—al principi qu'ab son experiment, sía sensual, sía intelectual, tan clara é infaliblement certifica á la potencia cognoscitiva, que treu d'ella tota por d'haverse enganyat. Y si tals principis de conexement immediat los trobám en tota Art ó Ciencia particular, ab major rahó los havém de trobar en

l'Art y Ciencia universal, ó millor dit, universalíssima, lo que's prova en eixa forma: tota pluralitat—que careix d'identitat—convé ab lo defecte, y tota unitat—que conté á tota perfecció y exclou tot defecte d'aquesta pluralitat—convé ab la perfecció; essent axís, es necessari que l'Art y la Ciencia universal tinga igualment aquesta perfecció en sos principis, axó es, que sían sumament coneguts ab l'experiment intelectual (ó sensual, si'ls principis son sensuals), á fí de que quan sobre'ls repectíus principis nexi un dupte en les ciencies particiulars puga cercarse la solució mitjansant los Principis del Art y Ciencia universal comuns á totes les demés Arts y Ciencies y coneguts sumament.

La filosofía del Doctor Arcangélich es moderada, plena de seny, humil; proclama la limitació de les facultats humanes, la sensitiva y la racional, ni més ni menys de lo que ho fan algunes escoles modernes.

Lo conexement del home es sempre limitat. Tres son los cimals que vol atényer, Deu, la naturalesa intelectual y la naturalesa sensual, y cap ne pot abastar, «car tan son grans aquestes tres coses e tan es poca cosa l'entenement e l'apercebiment del home a esguardament d'estes tres coses, que les tres coses no poden caber en l'apercebiment del home, e l'apercebiment cab en les tres coses.»

Es igualment limitat en les obres de totes tres coses, «car no poden totes caber en sabiea ni en sciencia d'home.»

Escoltin aquest paragraf los qui pretenen inútilment fer del nostre Beat un precursor del Hermes, Günther y Froschammer, ó un dels racionalistes moderns que no més creuen lo que'ls diu llur enteniment: «e per assó com l'anima del home a fenit e termenat son apercebiment en vostra infinitat, Senyor, e eternitat, per assó s'esdeve que l'entenement del home no pot atenyer ni apercebre tota la noblea ni tota la virtut de son Creador, car cosa finida e termenada no ha de propietat ni de natura que comprenga tot so que es en cosa infinida e eternal. E en asso que l'entenement del home, Senyor, no pot apercebre tota la totalitat del esser de la vostra essencia per asso esdeve molt home en error e en eregia car com lur entenement lur defall, han opinio que no sia en esser aquella cosa que lur entenement no aperceb ni enten, e per asso destruen tot so que no capia dintre lur entenement.»

La potencia sensitiva del home es limitada en les coses sensuals

y també en les obres d'aquestes. «Tantes son, Senyor, les creatures sensuals e tant son, Senyor, diverses les unes de les altres e tan son coses grans que no poden caber totes en conexensa d'home, e per asso, Senyor, conech que les coses sensuals que no poden caber dintre l'entenement huma termenen e environen la nostra conexensa e el nostre apercebiment... com l'apercebiment d'home sía fenit e termenat en les coses sensuals a saber lur esser e lur qualitat, per asso es significat que sia fenit e termenat en les obres que fan les creatures sensuals, car tans son los fets e les obres que fan les creatures sensuals que no es entenement ni apercebiment d'home que tot so que elles fan pogues entendre ni saber.»

La potencia racional es també limitada, y en les coses intelectuals y en les obres d'elles. «En axí com l'apercebiment huma es fenit e termenat en les coses sensuals e en lurs obres, en axis, Senyor, es fenit e termenat en les coses entelectuals... E on per so, Senyor, com l'ánima del home a ses virtuts e son apercebiment termenat, per asso hom ignora ley dels angels, e dels demonis, e de les animes, e no pot saber ni apercebre lur esser qual cosa ni que sia en essencia; on aquesta ignorancia es, Senyor, per rao de la termenacio de la memoria e del entenement e de la volentat que no poden usar de tot so que es en l'esser de la substancia entelectual... Com home, Senyor, no pusca apercebre tota la essencia de la substancia entelectual, per asso defall hom á percebre tota la totalitat de les obres que son fetes entelectualment, car en axi com l'apercebiment del home es termenat en la substancia intelectual, en axi se conve de necessitat que sia fenit e termenat en les obres de la substancia intelectual.»

Al parlar dels efectes qu'en la ánima produeix la limitació de ses facultats cognoscitives, diu: «per so com l'entenement del home es fenit e termenat en les coses sensuals e en les coses entelectuals, per asso esdeve que es home duptos e consiros e sospitos e gelos e ansios e alterable de una volentat en altre e de un proposit en altre.»

Aquexa limitació es tan gran, que fins devant d'una sola criatura, y encare la més petita, l'home ja pot observar sa impotencia. «No tan solament es, Senyor, l'apercebiment huma fenit é termenat en lo Creador e en les creatures que en ans ho es en cascuna de les creatures singularment, car no es null home per sabi que

sia pusca apercebre en una creatura qual que sia tota sa natura, ni totes ses propietats, ni tot son ser. E no es, Senyor, null home que pogues apercebre ni saber tot so que es en un gra, o en una flor, ó en una fulla, o en un pom, o en una volentat, o cogitacio, o amor, o en una anima o en un cos.»

Dues son les causes de la limitació de les facultats humanas, l'esser l'home una criatura, y, per lo tant, cosa finida y termenada, y segonament l'esser lo cos, del que's servexen ditas facultats, cosa frevol y mesquina. «...Vos sabets qu'en l'apercebiment del home molt major es la termenació en la actualitat, que no es en la potencia, car per rao del cors, que es cosa frevol e mesquina, l'ánima no pot aver en tan gran virtut son apercebiment actual, com a poder en la potencia e virtut, si'l cors bastava a esser subjecte al apercebiment, com fos en actualitat segons que l'anima lo poria aver en actu si'l cors li bastava. Mas com lo cors, Senyor, es cosa corrumpable, per asso embarga sa corrupció e sa frevoletat e sa alteracio e sa colpa a l'anima ses virtuts e sos senys entelectuals, que no es pot aver en aquella actualitat en la qual la auria si ab lo cors no era conjuncta en est segle.»

XIII

¡Ab quín gust entraríam are, després d'haver probat que la filosofía luliana proclama las teses fonamentals de la moderna escola psicológica, á veure'l desenrotllament d'aquexa doctrina en les obres práctiques del Arcangélich! Allí veuríam estudis experimentals y psicológichs de nostres actes interns; veuríam l'us y práctica d'uns principis psicológichs de pensament reflex; veuríam l'introspecció, la mirada reflexa, dintre de sí meteix, de l'ánima, y dels sentits interns y dels sentits externs; que l'ánima coneix les coses qu'están fora d'ella, y coneix també per una operació reflexa sos actes propris; que lo meteix passa als sentits interns y als externs; que l'ánima reflexiona sobre'ls seus actes metexos conexent la llur existencia, etz., etz.

En l'obra *Quaestiones per Artem Demonstrativam solubiles* (vol. IV, edició moguntina) hi há un tractat *De Anima*, seguit d'altres dos, *De Imaginativa* y *De Sensitiva*, comprenent los tres desde la qüestió LII (inclusíu) fins á la CXXI (també inclusíu), que podría firmar lo meteix Lluis Vives. Es veritat que no hi há la riquesa psicológica que arréu se troba en los llibres *De Anima* del filosoph del Renaxement—que no en vá passaren dues centuries del un al altre—peró lo meteix qu'en Vives, lo Beat Ramón, al costat del us y la práctica del procediment racional, deductíu y ontológich pera atényer alló qu'está sobre'ls sentits, emplea, usa y practica lo procediment experimental y psicológich pera l'estudi dels fenómens interns.

Una vegada lo Rvent. Pare Joaquím Fonseca deya al senyor Menéndez y Pelayo, que l'escola tomista era tant psicológica com l'escola d'en Vives; que'l Doctor Angélich «estableix los prin-

cipis de tot un sistema psicológich que trascendeix á tots los actes de nostra inteligencia per una lley de *reflexió* que li es propria, y qu'está entranyada en la nostra ánima per son comers natural ab la materia, de quals órguens se serveix pera posarse en relació é inteligencia ab lo món extern; que Sant Tomás té una teoría magnífica sobre la necessitat dels actes reflexes en tots los fenómens de la intelecció, donat lo modo d'ésser y d'entendre que'ns es propri y natural en aqueix frévol embolcall que serveix de presó tenebrosa á nostra potent inteligencia.» Y pera provar aixó adueix un text de la *Summa Teológica* (primera part, qüestió LXXXVI, article I) ahont diu son Autor, que «l'enteniment humá no pot conéxer directa y primerament lo singular en les coses materials. Essent la rahó, perque'l principi de la singularitat en les coses materials es la materia individual, y lo nostre enteniment, si entén, es abstraent la especie inteligible de la tal materia. Mes lo que s'abstrau de la materia individual es l'universal. Per lo que l'enteniment humá sols coneix directament les coses universals.

Emperó indirectament, y com per certa reflexió, pot conéxer lo singular. Perque, fins ni després d'haver abstret les especies inteligibles, se pot entendre segons elles actualment, á no ser que un hom mire y reflexione sobre'ls fantasmes (*convertendo se ad phantasmata*) en los quals entén les especies inteligibles. En conseqüencia, per medi de la especie inteligible l'universal es entés directament; y d'un modo indirecte es entés lo singular.»

Donchs si are obrím aquell tractat luliá *De Anima*, en la qüestió LXXVII—que intitula *Quomodo intellectus, cùm sit universalis, possit intelligere particularia*—trobarém la mateixa doctrina ensenyada per Sant Tomás. Quan l'enteniment—diu lo Doctor Arcangélich—entén algún universal, convé que la memoria recorde'l tal universal; y axís l'enteniment, entenent l'universal, entén lo particular ó singular, axó es, l'acte de la memoria *y'l seu acte*, que son actes particulars: reflexiona sobre'ls seus metexos actes. Mes aquexa operació reflexa del enteniment—continúa lo Beat Llull—es molt amagada y difícil. Y s'extén després en una bella comparansa *ad hoc*. Per lo que veyém, creyém y afirmém, que l'escola luliana es tan psicológica com l'escola tomista.

«Humanus intellectus est ens aggregatum de intellectivo et intelligibili et de divinis similitudinibus, ut dictum est; igitur inte-

llectus in principio format et constituit habitum scientiæ de pluribus similitudinibus, ut dictum est, et attrahens particulariter illas similitudines, attrahendo modò hanc phantasiam modò illam, generat verbum et reducit illud ad habitum; et hoc modo intellectus est universalis, in quantum format habitum scientiæ, qui est universalis; et sicut illum de pluribus particularibus succesivè multiplicavit, ita per ipsum succesivè descendit ad plura particularia.

. . . . . .

Quando intellectus intelligit aliquod universale convenit quòd memoria recolat illud universale, et ita intellectus intelligens universale intelligit particulare, scilicet actum memoriæ et suum actum, qui sunt particulares; hoc autem intelligire est valde secretum et difficile intellectu, sicut difficile est intellectu, quòd actus aquæ sit infrigidans dum ignis per calorem eam facit fervere in olla: est quidem manifestum quòd aqua infrigidet, quamvis fuerat calida, aliter enim esset impossibile quòd resisteret igni, quod est falsum; veruntamen illa frigiditas et infrigidere non sunt nobis per sensum nota: ita similiter nec actus memoriæ et intellectûs sunt nobis noti, quando sese particulariter accipiunt pro objectis accipientes particularia exteriora objecta, ut prædictum est.»

A la qüestió següent *Utrum anima possit intelligere sine phantasmate* hi respón en sentiu negatíu, en conformitat igualment ab les ensenyanses tomistes.

Es també doctrina de Sant Tomás d'Aquino, que l'ánima té un conexement experimental de sí metexa, per lo que coneix, per exemple, la voluntat *volent*, y coneix la vida *en les obres de vida* (*Summa Teológica:* 1.ª 2.ª, qüestió 112, article 5.nt); é iguals expressions y doctrines aniríam á cercar, si no temessem, senyors, molestar vostra atenció, en boy totes les obres del Arcangélich Doctor y Mestre estimadissim.

Axí meteix la teoría tomista sobre la naturalesa de la sensació, y la *introspecció* ó *reflexió* sensual de l'Escola del Angélich, les trobaríam en los llibres lulians, y quelcóm ne podríam espigolar en la afirmativa ab que contesta les preguntes *Utrum Sensitiva sit activa et passiva potentia* (qüestió CVI) y *Utrum Sensitiva sentiat in se et extra se* (qüestió CV) del tractat *De Sensitiva*. No's descuyde l'estudiós de passar los ulls per la qüestió següent: *Quomodo Sensitiva sentiat.*

Tot lo qual nos vindría á dir y provar que l'Escola luliana es tan psicológica com l'Escola tomista, no essent més en Lluis Vives que un desenrotllador y aplicador dels principis ja senyalats, sía per lo Beat Ramón Llull, sía per Sant Tomás d'Aquino.

En lo volúm VI de l'edició moguntina, tantes vegades citada, de les obres del Arcangélich, n'hi há una *De Animâ rationali*, ahont s'examinan *per longum, latum et profundum* l'essencia y naturalesa de la ánima y tota classe de fenómens interns de la metexa, sonant molt sovint la paraula *experimentació.*

«Per experientiam scimus, quòd sint corporales substantiæ, quia ipsas sentimus per videre et tangere et per alios sensus, sicut lapis, qui est visibilis et tangibilis, et sic de aliis substantiis...

»Solus homo considerat genus et speciem, et facit scientiam discurrendo, secundum quòd habemus experientiam; hoc homo non posset facere sine anima rationali...» (In quæstione *Utrùm anima rationalis sit, vel non*).

Divideix l'obra en deu parts, y en la segona investiga aquexes quatre coses:

a) qué es l'ánima en sí metexa;
b) qué té l'ánima en sí metexa;
c) qué es l'ánima en un altre;
d) qué té l'ánima en un altre.

En la part novena parla *del modo*, com quan se pregunta *de quín modo* ho fa l'ánima pera entendre; y cerca

a) *lo modo* que l'ánima té en sí metexa;
b) *lo modo* que l'ánima té en un altre.

Després de l'obra *De Animâ rationali* ve en lo meteix volúm la que s'intitula *Liber de homine*, qu'es una especie d'esbós d'antropología, dividida en cinch distincions, la primera de les quals s'ocupa *De esse hominis et de sua vita*, del ésser del home y de la seva vida.

Aquesta primera distinció se departeix també en cinch parts:

a) del cos del home (dels elements, de la potencia vegetativa, de la sensitiva y de la imaginativa);
b) de l'ánima racional;
c) de quína manera l'home es home;
d) de les naturals operacions del home;
e) de les operacions artificials del home.

La reflexió de l'ánima sobre sí metexa la veyém, entre altres bandes, en l'obra *De ascensu et descensu intellectus:* «Iterum quærit intellectus Quare in homine sunt scribere, legere et docere, jejunare, eleemosinare, sacrificare, adorare, etc. *Et tunc reflectit se supra se*, et recordatus est de rationari, quoniam sic est rationabile quod homo habeat scientias liberales per scribere, legere et docere, sicut est rationabile quòd....» (*In sexta distinctione, De Homine:* edició de Palma de Mallorca, 1744).

Y no volém obrir lo *Gran Llibre de la Contemplació* per no allargar massa aquestes planes; lo Llibre ahont se presentan á examen los sérs de tota classe tant los del cel com los de la terra, y ahont s'hi usan, emplean y practican, segons convé, los diversos métodes coneguts, llibre ontológich y psicológich á la vegada, llibre qu'en ses innombrables planes conté escampada ací d'allá tanta riquesa d'análisis psicológich y experimental, que veyentla per separat un hom no sabría ahónt trobarli un llibre parió sense acostarse molt á l'época moderna.

Lo segell psicológich de la filosofía luliana bé deu ésser innegable pera tothóm qui tinga les obres del Beat quan l'ilustrissim senyor bisbe de Vich, doctor Torras y Bages, confessant que ses lectures foren certament insuficients, atesa la magnitut del home, diu, no obstant, que ningú pot duptar de qu'en los temps de la ciencia escolástica en Llull fou un dels més poderosos fautors de la corrent observadora en les ciencies naturals y fins espirituals; y ademés, que ningú potser com ell en aquelles edats, fora que sía l'altre franciscá Roger Bacon, ha fet tant d'us ni tant admirable defensa del sistema d'observació y experiment, axís en la regió del esperit com en la de la materia (*Tradició Catalana:* planes 295, 298 y 311).

En suma, nosaltres estém disposats á demostrar, quan sía precís, ab les obres del Arcangélich á la má, que la filosofía luliana formulá'ls principis del métode psicológich, qu'en la enciclopedia del Polígraf la psicología hi es com una ciencia apart, y ademés que tots los principis essencials (los bons, s'entén) de les modernes escoles psicológiques foren igualment ensenyats y practicats per nostre pensador; de lo qual creyém haverne dit alguna cosa en les planes que precedexen; y nostres conviccions y nostres arguments sembla que'ns autorisan pera dir y afirmar resoltament, que per-

tocant á axó lo Beat Ramón Llull encaxa d'un modo admirable ab los gustos, tendencies y criteri analítich y psicológich del pensament catalá, que pertocant á axó lo Doctor Arcangélich es lo filosoph de la terra catalana.

Are—y ho havém de dir tot—al obrir aquelles obres, al primer cop d'ull, es veritat que no s'hi veu massa lo que dihém, perque, es de saber, que'l *gran trevall* d'en Llull en tots sos llibres era ensenyar y practicar la *baxada del enteniment*, com qu'era la més original de ses concepcions; mes, refets de la primera impresió, tot seguit veyém jugar, are'l método ontológich, are'l método inductíu; y al tractar de l'ánima no costa gens de notar, que la observació y experimentació, si no constituexen el método *únich*—perque en realitat no poden serho—son emperó, sí, el método primer, ja que hi usa sempre moderadament del procediment deductíu ú ontológich.

Y avuy més que may tením de dir ben alt, devant dels excessos y abíms ahont ha caygut l'escola escociana, que l'us de la deducció en les ciencies psicológiques, no sols hi es convenient, sinó fins del tot necessari.

XIV

En Tiberghien diserta en la *Introducció á la Filosofía y preparació á la Metafísica* sobre l'unitat, varietat y armonía que deu tenir la ciencia, si's vol que aqueix nom no expressi una mentida. «La ciencia té parts—diu—com un cos té órguens; peró l'un y l'altre conservan l'unitat: l'acort perfecte dels elements de la varietat ab l'unitat, constitueix l'*armonía* com tercera condició del sistema. La ciencia deu ésser armónica: aleshores está ordenada ú organisada; tot se refereix á tot, tot s'uneix y's sosté com en un cos viu. L'unitat sense varietat, es l'uniformitat; la varietat sense unitat, es la colecció. La ciencia no es, ni una colecció de proposicions deslligades, ni una repetició monótona de teoremes, sinó un tot armónich, en que'l contraste fa ressaltar l'unitat y ahont la unitat brilla, adhuc en la oposició de les parts. La armonía expressa la varietat en la unitat, més que la unitat en la varietat, com se diu alguna vegada; perque la unitat es lo principi y en la unitat están fundats los elements de la varietat. Les parts forman la plenitut d'aquesta unitat.

La armonía exigéix que la unitat y la varietat se conservin y's completin en lloch de perjudicarse l'una á l'altra. Tot sacrifici de la unitat á la varietat es una disminució del tot; tot sacrifici de la varietat á la unitat es un atentat als drets de les parts. Lo tot y les parts deuen restar intactes en lo sistema. La armonía no es una miscelania, sinó un conjunt d'elements contraris. Pera que la unitat se mantinga, á pesar de la varietat, precisa que les parts sostingan les relacions constants entre sí y ab lo tot; pera que la varietat se mantinga, á pesar de la unitat, precisa que la unió que existeix entre les parts no enfosquexi sos carácters distintíus ó sa originalitat.

La armonía de la ciencia suposa que cada part apareix en sa distinció, ab tot y estar aislada ó separada de les altres, y que s'uneix á les altres, sens ésser absorbida ó confosa ab elles en lo tot.

La fórmula de la armonía, donchs, es *unir sense confondre* y *distingir sense separar*. En aquesta fórmula, la *unió* y la *distinció* son los factors de la armonía; la *confusió* y la *separació*, los límits ó extrems. La unió prové de la unitat, peró conserva la varietat; la distinció prové de la varietat, peró respecta la unitat. La confusió, al contrari, es una exageració de la unitat, que treu la varietat absorbint les parts en lo tot; la separació es una exageració de la varietat, que destrueix la unitat per la negació de tot vincle entre les parts. La separació y la confusió acaban en lo desordre una y altra, suprimint un dels factors de la armonía: la separació impedeix la unió, la confusió impedeix la dintinció, mentres que la unió y la distinció's completan, lluny d'excloures. Pera que la ciencia formi un verdader sistema, deu establirse una basa doble y evitar un excés doble: es menester que ses parts estigan ensemps unides y distintes, sense que la unió degeneri en confusió, ni la distinció en separació» (1).

A més d'aquexa *armonía* necessaria en tota ciencia, perque respón á l'armonía vivent del Univers qu'es l'objecte d'ella, y que podríam anomenar *armonía subjectiva*, n'hi há un altra que, si se'ns permetés, nosaltres diríam *obgectiva*, y es la de que are aném á parlar. Perque'ls diversos pobles ó nacions al produir llur obra filosófica veyém que'ls uns se'n van per camins superbiosos, pe'ls camins de l'originalitat, fent menyspréu del cabal científich de les passades generacions, com la moderna filosofía alemana; los altres, encongits d'esperit devant l'obra boy immensa que ha produida l'enteniment del home en la roda dels segles, tement á cada pas entrebancarse y caure si caminan massa, acceptan sols una part de la ciencia humana, girant l'esquena á la metafísica y refugiantse, poruchs é inútils, en la psicología experimental, com l'escola escociana; no faltan pobles tampoch, que, ab boca solament pera alabar lo dels altres, peró sentintse ab poques forces pera assimilarse doctrines foranes, y, fecondades ab lo geni propi, ferne náxer un

(1) *Introducció á la Filosofía y preparació á la Metafísica*: cap. II.— Edició de Madrid, 1875.

quid tertium, acceptan aisladament les doctrines d'aquí y d'allá, les juxtaposan, quedan contents, y ja tenen filosofía, si bé hi há qui's guía per un criteri cristiá y n'hi há que no, com lo sincretisme de Sant Isidoro y l'eclecticisme de Víctor Cousin; los de més enllá, devant les dues més grans manifestacions del pensament, l'Academia y'l Liceu, no comprenent que abdúes responían al dualisme que hi há al fons de la naturalesa racional, se llensaren resoltament en brassos ó de l'una ó de l'altra, peró sempre ab exclusió d'una d'elles, y's declararen ó bé platonians ó bé aristotélichs, com entre aquestos darrers, lo tomisme y l'escotisme; y'ls de més ençá, no capint la bellesa dels diversos ordres de coses qu'en la naturalesa hi ha escampat lo Criador, s'han decantat esclusivament á un ó á altre d'ells, departint l'Univers, resultant d'eixa manera xorca la ciencia, y veus-aquí nascut lo materialisme y l'idealisme; etz., etz.

Y aquexos diversos viaranys qu'emprenen los pobles al voler infantar llur obra filosófica s'originan, com sabéu prou bé, de les pulsacions *diverses* que tenen los pobles ó nacions respectives.

¿Per ahónt les doná lo fill predilecte de Catalunya, lo gran Ramón Llull?

Res de voler ser original, res de feblesa d'esperit, res de juxtaposició de doctrines y res d'esclusivisme. La tradició es la cadena del progrés: donchs, no dexarla; la rahó del home analisa y sintetisa, indueix y dedueix, puja y baxa: ¿per qué no més casarse ab un procediment? Les potencies cognoscitives son varies: no rebutjarne cap; l'Univers es hu y múltiple: acceptarlo tal com sía; y la veritat *total*, ¿pot estar en un *sol* sistema, en un sola filosofía,—está clar que no: per lo tant, cercar les engrunes allá ahont se trobin, peró no *juxtaposarles*, sinó *compóndreles*, fóndreles, digerirles, fecondarles de nou, vivificarles y axís ferles renáxer.

¿No veyéu aquí un'altra *armonía*, distinta d'aquella que vos he dit? Aquella té son origen en l'armonía del Univers, qu'es, com sabéu, l'objecte de la ciencia; aquesta segona té sa naxensa en l'esperit *armónich* del filosoph, del pensador.

Diu lo senyor Menéndez y Pelayo—y té rahó sobrera—que'l *desideratum* del *armonisme* en filosofía es la conciliació entre Plató y l'Aristótil; y aquesta la trobém cumplida en lo Sistema Científich Luliá. No s'entretingué l'Arcangélich en examinar si l'*idea* platoniana, trascendental y existent en sí metexa, es lo meteix que la

forma substancial aristotélica, immanent en les coses; ni si es un meteix principi'l que Sócrates, Plató y l'Aristótil nos mostran en graus diversos de desenrotllament; ni si'l Liceu es una contradicció ó bé una evolució de l'Academia; ni si Plató y l'Aristótil ensenyan una sola y metexa doctrina, peró de diversa manera, ni si la *natura secunda* del Estagirita s'identifica ó no ab l'*ánima mundi* del filosoph de l'Academia; etz., etz., com ho han fet Fox Morcillo, lo cardenal Loaysa, Zeller, Fouilléé y altres, principalment en nostres díes y á l'Alemanya, sinó que, veyent en tota sa integritat la naturalesa del pensament humá, observá que tant llegítima era la pujada del enteniment com la baxada: que donada la feblesa, no de l'ánima, sinó del cos, donada la nostra manera d'ésser y de viure, l'home necessariament deu comensar á bastir l'edifici de la ciencia per los datos y apuntaments que li oferexen los sentits: que fet axó y l'home ja madur, l'enteniment profundisa la noció de lo individual y hi troba al fons d'ella la noció de lo universal, y recíprocament—segons nota Fouillée;—y que l'*idea* es la rahó del *sér*, per lo qu'en aquélla podém trobarhi igualment lo conexement d'aquest; que en realitat un hom li troba, fent sa baxada l'enteniment, y nota de passada que 'l conexement adquirit en lo primer procediment s'aclareix, se perfecciona, s'avalora en aquest segón de la baxada; y veus-aquí la conciliació platoniana-aristotélica, veus-aquí'l *desideratum* del armonisme, en la filosofía luliana, y en conseqüencia, veus-aquí la Filosofía nacional de Catalunya.

Pera'l Beat Ramón Llull lo punt de partida de la ciencia son les coses; lo principi de la ciencia es Deu: lo punt de partida es lo sér; lo principi es l'idea; del sér puja á l'idea y de l'idea baxa al sér, que no permet altra cosa l'actual constitució de la naturalesa humana.

La Lógica *formal*, no real, del Aristótil no es *tota* la ciencia; deu ésser, sí, y necessariament, lo *primer* pas cap ella, peró aquesta deu completarse ab la *Dialéctica* de Plató, ab lo conexement de les *idees*. Al fons de lo individual, ¿no hi trobém lo universal? y al fons de lo universal, ¿no hi trobém lo individual? ¿Per qué, donchs, voler divorciar l'Aristótil de Plató?

Per altra part observém, que tan natural li es al enteniment l'análisis com la síntesis, la pujada com la baxada; y no's cregui faula, perque la veritat es que'ns es naturalissim lo probar les coses

particulars per medi de conceptes generals y universals, y per axó molt discretament lo Pare Pasqual sentá sa famosa proposició de que tots los autors, fins los que combaten l'*Ars Magna*, practican lo métode luliá, y la prová magníficament. Si's vol que síen pochs los dexebles del Arcangélich, en cambi no's pot negar que son molts los lulians sense en Llull. Essent aixís, donchs, no hi há rahó pera declararse exclusivament á favor del un ó del altre dels dos métodes, y ferho sería mutilar, *castrar*—no trobo cap paraula tan exacta—la nostra potencia racional.

Lo Beat Ramón, esperit altament observador, abarcant d'una sola mirada, y en tota sa integritat, la naturalesa y operacions del pensament humá, ho comprengué d'exa manera, y ademés, ánima sumament armónica, confirmació y no excepció del armonisme catalá, pogué y sabé maridar lo qu'altres ni pogueren ni saberen, perque no eran catalans.

Ben mirat, los trevalls de Fox Morcillo, del cardenal de Loaysa y dels moderns alemanys se dirigexen á buscar la conciliació entre la *lletra* dels dos Filosophs, no entre l'*esperit*, l'idea ó la filosofía dels metexos: tot se redueix pera aquells á probar que l'*idea* platoniana y la *forma* aristotélica no son dues coses sinó una sola, trayent axís tota diferencia entre abdúes doctrines filosófiques, y convertint la secular qüestió filosófica en una pura qüestió gramatical, ó si's vol, metodológica, per creure que Plató y Aristótil ensenyavan una metexa cosa, peró de diversa manera. Al cap y al fí donan un decret de proscripció contra una de les dues filosofíes, y en realitat contra la platoniana, perque la baxada del enteniment en les obres de Plató no més hi está infantada, no crescuda ni desenrotllada, y, no havent realisat axó derrer cap de sos dexebles, identificar l'*idea* ab la *forma* equival á donar carta de llegitimitat solament á la filosofía aristotélica.

No obstant, més de vint centuries han vingut proclamant que les dues filosofíes son distintes, y més encare, antitétiques.

Peró'l filosoph catalá no hi vegé cap qüestió gramatical ni metodológica; al revés hi vegé una verdadera qüestió filosófica, una gran qüestió filosófica: hi vegé, com hi veya la tradició secular, distinció y diversitat de filosofíes, peró axó sí, de cap manera antítesis, contradicció; y en son esperit altament equilibrat sabé fóndreho y armonisarho tot, conciliá, no la *lletra*, sinó l'*esperit* de les dues lletres.

Lo nostre humil parer nos sembla vé corroborat per les circunstancies que originaren la pretenguda conciliació de Fox Morcillo y la real y efectiva portada á cap per Ramón Llull. Al filosoph castellá lo mogué'l Renaxement: acusant á l'Escolástica de no conéxer *en tota sa veritat* á l'Aristótil per no saber prou de grech, ab la febre pagana del segle XVI y vantantse d'escriure y parlar la llengua de la Grecia ab la metexa puresa dels propis fundadors de l'Academia y'l Liceu, cercaren la solució del problema en la llengua, en una qüestió gramatical; lo filosoph catalá, prescindint de llengües y potser ni conexent un borrall de la grega, sentint no més les pulsacions del armonisme característich del esperit catalá, qu'en son ánima covava, vegé les diferencies, perque son clares, pressentí la conciliació, l'observá després ab llum meridiana, y més tart la va realisar en sa enciclopedia. ¿Veyéu los móvils del un y'ls móvils del altre? Y está clar que comensant lo camí, l'un per la dreta y l'altre per l'esquerra, sempre pla y al dret, no havían d'arribar á un metex lloch.

Lo benaventurat Ramón no *juxtaposá* les doctrines dels dos filosophs, sinó que les *composá*, que la seva obra fou armónica y no sincrética. No acceptá á ulls cluchs les ensenyanses aristotéliques, sinó que les reformá, y axís tením la *Lógica Nova* esmenant les partides no sanes de la *Lógica* peripatética. Y adhuc més que de reforma fou la seva obra respecte á Plató, perque, com tením dit avans, lo fundador de l'Academia no feu més que infantarla la baxada del enteniment, y no donarli crexensa y desenrotllament. Per lo que nostre filosoph més trevall tingué ab Plató que no pas ab l'Aristótil: la seva gran obra boy tota devía consistir en continuar la *Dialéctica* platoniana, y durla á un bell acabament; y axís ho feu, ó sinó, llegíu al meteix Llull, y veuréu cóm manifesta, y textualment, que allí ahont acaba la filosofía de Plató, allí comensa la seva, la filosofía luliana. Lo qual ha fet qu'alguns s'enganyessen perque, al veure en sa enciclopedia, que la teoría y práctica de la baxada del enteniment ocupa una extensió considerabilíssima al costat de la que ocupa la teoría y práctica de la pujada, s'han cregut equivocadament, que'l Beat era'l continuador, sí, de Plató, peró que res tenía que veure ab l'Aristótil.

Lo Doctor Arcangélich continuá y acabá la ciencia de les *idees* platonianes; elles, en la doctrina luliana, lligan, casan y armonisan

ab nus indisoluble y hermosissim les diverses ciencies particulars entre sí, fentles rajar totes d'uns metexos principis, los atributs del Sér Suprém, que pera nosaltres, pobres mortals, son lo mirall ahont hi contemplém quelcóm de la Divinitat: la Teología, la Filosofia, lo Dret, la Medecina, etz., etz.; y elles, que son lo general, lo universal, no solzament nos donan lo conexement de lo especial é individual quan en elles ho cerquém, sinó qu'escampan y progectan llum abundantíssima sobre lo meteix individual quan, prescindint d'elles, desd'aquest nos axequém á lo general y universal. Lo particular se troba en lo universal, y lo universal se troba en lo particular: tot es hu y vari: tot se redueix á la unitat, mes sense perdre la varietat: veus-aquí la gran armonía de la filosofía luliana.

Los principis *pels que* conexém les coses son los metexos principis *pels que* les coses son tals; peró les coses no son lo que'l nostre enteniment vol que síen, sinó son lo que son, jatsía que la veritat intelectual es la conformitat del nostre enteniment ab la cosa. La font de tota idea y la font de tot ésser no es lo nostre enteniment, sinó un Sér infinit, distint de nostra idea y distint de la cosa *pensada*. Y aquells principis del conexement y del ésser son los atributs ó perfeccions d'aquell Sér infinit, qui, al traure del no-rés l'esperit y la materia, l'ordre ideal y l'ordre real, estampa en ells *aliqualiter*—segons frase tomista—ses propies dignitats.

Al comensar á bastir lo palau de la ciencia, en la pujada del enteniment, com les condicions orgániques del nostre cos no permeten altra cosa á la nostra ánima, l'enteniment humá deu prescindirne d'aquest segón modo de considerar les coses, peró axó sí, no negarlo—perque, ja ho havém dit, sería castrar la ciencia—y fer son camí humilment de lo individual á lo general, de la materia al esperit, de la terra al cel; los datos qu'arreplega son verdaders, mes á voltes incomplerts, y sempre poch verificats, poch comprovats per la ciencia: li manca'l conexement integral de les *idees* platonianes, ó sía, dels principis lulians. Examinant lo particular trovém lo universal; emperó, la comprobació, lo complement y perfecció de la ciencia de lo particular obtinguda se trova en lo conexement de lo universal, de les idees ó principis dits. Lo nen y l'home ja fet caminan, mes lo primer no pot seguir pas los viaranys qu'empendrá, si vol, lo segón. Aquí no hi há contradicció: hi há armonía altíssima.

XV

Una filosofía menyspreadora de la tradició, una filosofía revolucionaria, amiga d'atreviments y originalitats, no pot ésser una filosofía armónica; y la filosofía nacional de Catalunya ho deu ésser d'armónica, perque l'armonisme es nota característica de la ánima catalana.

Té rahó qui ha dit que la filosofía, á Catalunya, com á Roma, no ama la originalitat, peró no'n té al afirmar que d'axó n'es una excepció la filosofía luliana. Lo Doctor Arcangélich es original en alló en que *per necessitat* devía serne, y d'aquí no passa. No n'es en la teoría y práctica del procediment aristotélich, si bé'n fou reformador, com tants altres escolástichs; no n'es en la exposició ó teoría de la *Dialéctica* platoniana, si bé l'explica en sentit eminentment católich, cosa que no li resultá sempre á Plató: peró en lo desenrotllament ó práctica d'exa *Dialéctica*, en la baxada del enteniment, com que no ho realisá pas l'Academia, devía serne *per necessitat*, y en aixó'n fou únicament. Si es lícit comparar lo petit ab lo gran, de la ánima catalana y de son representant filosófich lo Beat Ramón Llull, pot dirse ab veritat, que si no s'excedexen fins á lo superfluu, tampoch mancan en res necessari. Per aquest cantó veyém igualment, que la Filosofía luliana es la filosofía nacional de Catalunya.

Alguns ho han cregut qu'en Ramón Llull era un revolucionari en filosofía, peró jo us he de provar qu'era ben conservador; alguns, devant de ses obres, no més hi han vist un gran amor y una verdadera febre d'originalitat á cada pas, y es que no les estudiavan prou bé, ni potser tenían prou conexement de les *obres mares* de l'enciclopedia luliana.

L'home, o meteix raciocina *pujant*, que raciocina *baxant*, en l'escala del enteniment: tan llegítima y natural es l'una operació com l'altra. Y axís com l'Aristótil sentá'ls cánons, les lleys del enteniment, en la pujada, lo Beat R. Llull formulá concreta y complertament los cánons ó lleys del enteniment en la baxada, que Plató no més intentá ferho. Axó sols ja tira per terra la pretenguda febre luliana d'originalitat; axó'ns prova evidentment, que l'Arcangélich *seguí* també «la nobilíssima corrent de la *perennis philosophia* que ix de les abundoses fonts de la immortal Grecia.»

Com no solzament es llegítima, sinó qu'es ademés naturalíssima la baxada del enteniment, tothóm l'ha practicat sempre, la practica y la practicará, tenint lo pensador catalá la immensa honra d'haver donat á conéxer los cánons pels que's regeix. Algúns, está clar, dels qui s'han acostat més á Plató, fins l'han arribada á practicar d'un modo molt obert—emperó inconscientment per no haver encare aparescut l'Arcangélich—en bastantes de llurs obres y notables.

Sabuts son los principis de la *Ars Magna* luliana: *Bondat*, *Grandesa*, *Eternitat*, *Poder*, *Sabiduría*, *Voluntat*, *Virtut*, *Veritat*, *Gloria*, y demés perfeccions divines (principis absoluts); y *Diferencia*, *Concordancia*, *Contrarietat*, *Principi*, *Medi*, *Fi*, *Majoritat*, *Igualtat*, *Minoritat* (principis relatíus); y á n'aquets darrers s'hi afegexen los principis *Deu*, *Creatura*, *Operació* y *Afirmació*, *Dupte* y *Negació*, pera ab ells explicar ab més claretat lo comprés dins los principis relatíus. Donchs, obríu, senyors, lo *Monologi* del Doctor de l'Iglesia Sant Anselm, y en lo capítol primer hi veuréu provada la existencia de Deu pels principis *Bondat*, *Grandesa*, *Poder*, *Justicia*, *Deu*, *Creatura*, *Operació*, *Majoritat*, *Igualtat* y *Minoritat:* sembla talment que un se trovi devant l'obra luliana *Libre del Gentil e los tres Savis*, puix la metexa cosa hi es provada ab les metexes rahons.

En son *Proslogi* buscá'l célebre Arquebisbe de Cantorbery una rahó que fos per sí sola evident y ab ella n'hi hagués prou pera demostrar lo que, valentse de molts rahonaments, havía de Deu provat en lo *Monologi;* y ¿quína establí?—donchs aquesta: «s'ha d'atribuir á Deu tot lo qu'es millor ser, que no ser.» Qu'es exactament la metexa en que basa tota la forsa de sos arguments lo *Libre del Gentil*, y está redactada axís: «Prima Conditio est, quòd quilibet semper debeat attribuere Deo, et in ipso agnoscere omnem majorem no-

bilitatem in Essentia et Virtutibus et in Operationibus.» (Vol. II, edició moguntina, plana 3); la qual es per cert una de les principals *Regles* del Sistema Luliá.

A més del *Monologi* y lo *Proslogi*, la aplicació y práctica de la *Ars Magna* les observém igualment en altres obres de Sant Anselm, com lo *Liber de Fide Trinitatis et de Incarnatione Verbi* y'l *Cur Deus homo*.

Mes, are que hi som posats, volém resumir aquí l'análisis que del *Monologi*, en ses relacions ab l'aplicació y us de la *Ars Magna*, ne porta lo docte Salzinger en la *Prefació* al volúm segón de la edició moguntina de les obres lulianes.

En son capítol III s'hi fa us dels principis *unitat*, *pluralitat*, *per se*, *per aliud*, tant empleats en lo Sistema del nostre filosoph. Posa aquexos termens ó principis—diu lo Salzinger—en la figura luliana X ó sía, de la Predestinació, que té'ls principis *ciencia*, *sabidurta*, *predestinació*, *perfecció*, *mérit*, *poder*, *gloria*, *ser*, *ignorancia*, *justicia*, *lliure albir*, *defecte*, *culpa*, *voluntat*, *pena* y *privació*, y en lo quadrángul de la Lógica luliana (*ser*, *perfecció*, *no-ser*, *imperfecció*), y veurás que'l capítol ters del *Monologi* es un texit de tot axó, puix en ell s'hi aplican y practican continuadament tots aquestos Principis lulians.

En lo capítol IV, als metexos quatre termens, *unitat*, *pluralitat*, *per se*, *per aliud*, hi afegeix los termens lulians *majoritat*, *igualtat*, *minoritat*, y procedeix segons la *Regla* luliana de *Majoritat* y *Minoritat*.

Lo capítol V está format pels quatre principis del segón arbre del llibre IV de la CONTEMPLACIÓ, *factor*, *materia*, *forma*, *finis*, y pel quadrángul de la Lógica, qu'hem dit, mesclats ab los principis precedents.

Los capítols VI, VII y VIII están calcats sobre la teoría y práctica dels principis del primer arbre del llibre IV de la *Contemplació*, que son: *ser*, *necessitat* y *privació*.

En los capítols següents prepara al enteniment pera la explicació del misteri de la Santíssima Trinitat, ahont, si coneixes la *Ars*, notarás l'us contínuu d'ella.

Dels principis *ser* y *no-ser* ó *privació*, en lo capítol XIV ne trau la demostració de la existencia de Deu, y ab paraules que recordan desseguida les del Beat: «quare necesse est, esse eam viventem,

sapientem, potentem, omnipotentem, veram, justam, beatam, æternam, et quidquid simpliciter absolutè meliùs quàm non ipsum; quid ergo quæratur amplius, quid summa illa sit Natura si manifestum est, quid omnium sit, et quid non sit?»

En semblants termens oposats se basan los capítols que venen després, com lo XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII y axí continuadament: en lo XV s'hi emplean los termens *quidditas* y *qualitas*; en lo XVI, los termens *simplicitas, compositio, unitas, pluralitas;* y en tots los demés s'hi aplica lo principi *eternitat* ó *duració*. ¿Qu'es tot aixó, sinó la Art luliana?

Ademés, los principis *diferencia, concordancia* y *contrarietat, principi, medi* y *fi, majoritat, igualtat* y *minoritat*, se troban arreu en tot lo *Monologi*; y adhuc més—diu lo Salzinger,—no hi há cap Figura, Taula ó Arbre de la *Ars Magna* de que no se'n servesca en ses demostracions lo sant Autor del *Cur Deus homo*, tenintles per necessaries ó verdaderes necessariament. A vista d'axó, l'illustrissim bisbe de Mallorca Benet Panyelles y Scardó (segle XVIII) veya tal connexió entre la doctrina del Arcangélich y la de Sant Anselm, que confessava no poderse menysprear al un sense menysprearse al altre igualment (1).

Lo metex podríam dir del Sant Pare de l'Iglesia Sant Agustí, qui, d'un modo especial en sos llibres *De Trinitate*, fa també us y práctica dels Principis lulians; y ho manifestan y provan llargament Salzinger, Fornes y Pasqual.

¿Y per qué are parlar d'altres Sants Pares y Doctors de l'Iglesia? Molts ho ignoran y es hora de dirho: lo Sistema Científich Luliá y la Filosofía y Teología lulianes tenen llur origen en la época patrística y escolástica, y d'aquí es d'hont varen náxer y d'aquí'ls vé la llegitimitat.

Parla Salzinger: «Jam libet progredi ad ipsa particularia præmissis universalibus, exhibendo scilicet particularia quædam specimina incomparabilis Artis Lulianæ demonstrandi ex supra nominatorum duorum S. S. Patrum operibus excerpta, quibus ad oculum convincam adversarios, non aliam immò eandem prorsus Methodum

---

(1) Veji també l'estudiós la comparansa qu'entre'l Beat Ramón y Sant Anselm fa'l Pare Bartomeu Fornes en sa obra *Liber Apologeticus Artis Magnae.*

demonstrandi fuisse adhibitam a Sanctis Patribus, quæ a Beato Raymundo, eadem principia huic et illis fuisse, nec ullam inter illos esse differentiam, nisi quòd Illuminatus Doctor suas demonstrationes clariores et ad modum geometricarum ordinatissimè quamlibet distinctam ab altera proferat, Sancti verò Patres suas obscuriores, et modo oratorio unam connectendo cum altera longa illationum serie proponant: hic Artem et usum Artis simul, illi autem solum usum Artis tradiderint.» (Volúm II, edició moguntina: in Praefatione).

Lo sapientissim Pare Antón Ramón Pasqual, en sa obra may prou alabada de les *Vindicies Lulianes*, senta y prova d'una manera que no dexa retop les següents proposicions:

«1.ª Ostenditur utilitas Artis Lullianæ auctoritate Doctorum, qui ipsam, vel similem, docent; eam approbant; in praxim deducunt, vel simili methodo in suis utuntur Libris.

2.ª »Convincitur Theologicam methodum Lullianam stabiliri in Sacra Scriptura aliisque Theologicis Fundamentis.

3.ª »Explicatur methodus Theologica communior apud Beatum Lullum, quâ ex perfectionibus Dei, earum proprietatibus et conditionibus, deducuntur theologica: cujus usus in Scriptura et Patribus manifestatur.

4.ª »Argumentatio ex creatis conditionibus Deum ejusque mysteria manifestans, qualis a Beato Lullo usurpatur, est recta et conformis Scripturæ et Patribus.

5.ª »Quamvis methodus Lulliana quoad omnes suas partes non sit communiter in usu, nulla tamen earum est, quæ saltem quoad substantiam, non usurpetur apud aliquos: ac proinde revera absolutè non abhorret a communi Doctrina, nec est ejus prætensa novitas evitanda.»

Després d'aquexes consideracions me sembla no he d'insistir més en la meva tessis, ó sía, que'l Polígraf catalá no va apartarse de la tradició científica; que no amá la originalitat; y que la originalitat seva—innegable y gran, peró necessaria—no'l privá d'ésser l'autor d'una concepció filosófica sumament armónica. En darrera conseqüencia, qu'ell es lo representant filosófich, llegítim y natural del armonisme catalá, qu'ell es una confirmació, y no una excepció, del pensament de nostra terra.

XVI

La filosofía luliana es una filosofía *crítica*.

Modernament, ó sía, després de Kant, enteném per *filosofía crítica* la qu'examina fins si es possible lo conexement; la que investiga si'ns engayan ó no'ls dictats de nostra facultat cognoscitiva. Avans del filosoph de Koenisberg, l'home, al anar á afirmar ó negar, examinava de primer y discutía'ls datos que pera'l cas li presentavan la sensibilitat y l'enteniment, ja plegats, ja separadament; are, fins examiném y discutím lo valor y llegitimitat de la sensibilitat, lo valor y llegitimitat del enteniment y lo valor y llegitimitat de la rahó, axó es, de la inteligencia en quant es rahó; y á tal obra l'hem batejada ab lo nom de *criticisme*.

No es aquest lo sentit en que dihém, que la filosofía del Doctor Arcangélich es una filosofía *crítica;* ni si tal fos, sería cosa genuina del esperit catalá, per lo que, en virtut d'aixó, lo Beat Ramón sería aleshores una excepció del pensament de la terra, y no sa confirmació.

Lo *criticisme* luliá es un altre.

Observém en la historia de la filosofía, que á vegades una época, enlluernada pel geni d'un pensador, s'entussiasma febrilment, lo segueix adelarada, y li sembla que ha arribat al comble de la perfecció, de la veritat filosófica. ¡Y tant cert es que sempre, fins al acabament dels ségles, havém d'ésser progressíus; que l'ideal complert y absolut de la ciencia no s'ateny en aquest mon, sinó en l'altre, en la visió y'l goig de Deu! Axí passá en la antiguitat ab Plató y ab l'Aristótil, en la edat mitjana ab lo averroísme y ab lo escolasticisme, després ab la filosofía cartesiana, y modernament ab la filosofía alemanya.

Devant de tals sucessos l'esperit catalá es desconfiat; en lloch d'entregarse, com altres, á la exaltació, y d'entrar, barrejarse y confondre's en la corrent general, dupta, y, després de duptar prou, comensa l'examen, l'análisis, la *crítica*, d'alló que'ls demés acceptan á ulls cluchs.

Uns fets semblants, ¿sabéu lo que determinan en lo pensament de molts pobles?—Que resti ofuscada la filosofía indígena; que llurs pensadors no trevallin, contentantse ab la recepció parcial ó total de les doctrines foranes de moda. Al revés precisament del resultat que donan en lo poble catalá, donchs aquest, ab son amor al individualisme que no'l permet seguir fácilment als altres, posat á desconfiar, á duptar, á *criticar*, á tirar per terra, emprén fet axó l'altre camí, comensa á axecar desseguida un nou edifici, y'ns dona, ó una nova metafísica, ó un nou sistema científich, que son esperit *práctich* no'l dexa quedar ó permanéxer llarch temps en la desconfiansa ni menos en lo escepticisme. Y es que'l poble catalá es un poble eminentment *crítich*, peró al meteix temps *positiu*: si enderroca es pera axecar de bellnou.

Are bé, lo filosoph nacional de Catalunya, aquell qui devía ésser, com si diguessem, lo *vas electionis* del pensament de nostra terra, havía de donar á llum una obra *crítica* igualment, y axí fou en veritat: entre altres condicions que la fan ésser altament crítica, la filosofía luliana es la *crítica* del averroísme.

Lo *Gran Comentador* era l'amo del mon intelectual; la teoría de la unitat d'enteniment y'l divorci entre la filosofía y la teología, no sols privavan moltissim en les escoles juheves, sinó també dintre la metexa escolástica, entre'ls pobles cristians; tothóm estava cegat, y si no s'hi posava prompte remey, l'incrédul Averroes arribaría á ésser lo mestre clássich de les escoles católiques. Si l'Aristótil los havía enlluernat, son comentador per excelencia, l'Averroes, los havía talment encisat. Que l'Estagirita es potser lo filosoph més gran que han vist los segles...—Potser sí. Que'l pensador árabe aventatjava á tots los demés comentaristes...—Bé, ¿y qué? Lo cert es que, adhuc no essent dels qui tingueren á l'Averroes, no pel *gran comentador*, sinó pel *gran corruptor*, del Aristótil, no podríam menys de confessar, que s'admetían moltíssimes doctrines péssimes al costat de molt poca de bona, y que'ls sabis cristians s'anavan tornant averroístes com per art d'encantament.

Com que'ls interessos de la religió ne sufrían detriment, es natural, hi hagué, no obstant, oposició per part de l'Iglesia, sortint á la lluyta Guillém d'Auvernia, Albert lo Gran, Sant Tomás d'Aquino, Gil de Roma, y les escoles agustiniana, francescana y dominicana; mes entre'ls campions de la fe n'hi havía un que, al móvil del zel cristiá, hi ajuntava un'altra condició, y aquesta intrínseca, y era la d'ésser fill d'un poble refractari á tota passió esbojarrada, com la d'aleshores pel filosoph árabe; la de dur empeltat l'esperit desconfiat, duptós y crítich devant tota concepció filosófica, per grandiosa que sembli, de la terra ahont nasqué; la de venir d'una gent que més s'estima lo bo que té propi, per poch que sía, que totes les grandeses de fora casa; en fí, la de pertányer á un poble que, quan nota li manca alguna cosa, avans d'anarho á buscar fora, primer mira de produirho d'ell meteix. Aquest era lo Beat Ramon Llull.

Está clar que, essent axís, hi havía d'haver una diferencia notable, gran, entre aquells adversaris del averroísme y'l Doctor Arcangélich; encare que tots ataquessen al Comentador, com lo Beat tenía un móvil que no tenían los altres, y de tal poder é influencia, com sabéu bé prou los qui heu estudiat á fons l'ánima catalana, aquest havía de sortirse visiblement de la ratlla dels altres. Renán, desconexedor del esperit catalá, de la causa actora que dins en Ramón Llull obrava, no pogué perxó dexar de veure aquelles diferencies, y's veu obligat á dir palesament, qu'eran molts los enemichs de l'Averroes, peró qu'en Ramón Llull era sense contradicció l'héroe de la creuada: *mais le héros de cette croisade contre l'averroisme fut sans contredit Raymond Lulle* (1). Lo que nosaltres rectifiquém en aquexa forma: Guillém d'Auvernia, Albert lo Gran, Sant Tomás d'Aquino, Gil de Roma, y'ls agustins, francescans y dominichs, eran la oposició del averroísme; la filosofía luliana es la *crítica* del averroísme.

Nombrar les obres del Arcangélich contra l'Averroes; resumir los innombrables arguments, y notabilíssims, qu'en elles se troban; ressenyar sos viatges á les corts de reys y papes pera obtenir la condempnació y prohibició de les doctrines del Comentador, nos sería cosa facilíssima, peró molt llarga. Axó sí, volém que's sápiga, que al Concili de Viena, celebrat en 1311, s'hi presentá en Ramon

(1) *Averroès et l'Averroïsme:* p. 255.

Llull fent deu peticions—y no tres, com diu Renán—essent la sexta, segons la *Vida* anónima d'autor coetani, «ut contra opiniones Averroïs, qui in multis perversor extitit veritatis, Dominus Papa celeriter ordinaret remedium, quod per viros intelligentes catholicos, non intendentes ad sui gloriam, sed Christi honorem, objiceretur praedictis opinionibus et eas tenentibus, qui obviare videntur veritati et sapientiæ increatæ Filio Dei Patris.» Si bé les paraules ab que'l filosoph va fer sa petició foren textualment aquestes, que trayém de la seva obra intitulada *De Ente quod simpliciter per se et propter se est existens et agens:* y ocupan lo sisé lloch en ses peticions: «Aliqui philosophi credunt philosophicè improbare sanctam fidem catholicam, quæ sensibilis et imaginabilis non est; et ideo patitur fides, et passio multiplicatur, quia multi christiani dubitant esse veram per hoc quod antiqui philosophi dixerunt multa contra fidem: hoc pro tanto dico, quia bonum esset, quòd Dominus Papa et Reverendi Cardinales et Prælati ordinarent, quòd nulla philosophia legeretur contra theologiam, sed legeretur philosophia naturalis, quæ concordaret cum theologia, quæ philosophia esset vera et necessaria: ipsâ existente ordinatâ et constitutâ ex principiis primitivis, veris et necessariis.»

En aquesta sisena, com en les altres nou peticions, va ésser també escoltat y atés lo pensador catalá—diu lo P. Pasqual—puix la Clementina del llibre I, títol *de summa Trinitate et Fide catholica*, es dirigida contra'ls averroístes, encare que's calli. Mes—continúa lo sabi luliá—lo que'l Concili de Viena no declará expressament, ho declará del modo més obert un altre Concili, lo V de Latrán, celebrat en 1512, y per cert, totalment segons lo desitj d'en Llull: *et quidem omninò juxta Lulli desiderium* (1).

Totes aquestes obres, emperó, podían realisarles, y en part les realisaren, los demés adversaris del filosoph árabe: produccions filosófiques, é instar als poderosos pera l'extermini d'aquella mala doctrina. No's troba aquí la característica de nostre Doctor. ¿Quína era l'arrel de la malignitat averroísta?—Sens dupte, qu'era'l divorci, y'l més absolut, entre la filosofía y la teología, ja qu'ensenyava, que una cosa podía ésser certa y verdadera en la teología y falsa en la filosofía, ó al revés. Donchs, á n'axó endressá tots sos esforsos lo

(1) *Vindiciae Lullianae:* vol. I, p. 308.

Beat mallorquí; á mostrar evidentment que no hi há incompatibilitat entre la filosofía y la teología, entre la fé y la rahó; á provar que lo qu'es verdader per la teología deu ésserho igualment per la filosofía; á abaxar tot lo possible la fé cap á la rahó y á fer pujar tant com podía la pobre rahó humana cap á la fé sobrenatural; á maridar en llas indisoluble lo natural y lo sobrenatural, lo finit y lo infinit. Sobre aquest *únich* pensament s'axeca'l seu grandiós Sistema Científich; aquest es l'objectíu de tota la filosofía luliana, y la seva rahó d'ésser.

Los demés adversaris combatían l'averroísme ab rahons més ó menys fortes, peró no separantse dels motllos corrents en la filosofía; al Doctor Arcangélich totes aquelles rahons li venían petites, y pensá establir un nou Sistema Científich, y de Ciencia universal, que ab sa planta, com si diguessem, axafés per sempre més lo cap de la serpent; que tot lo pes de sa immensa corpulencia anés á parar á aquella planta pera que realisés millor son fet: lo Sistema Científich Luliá no té altra rahó d'existencia.

Desde'l principi de la filosofía en lo cristianisme ja s'han dibuxat ben bé, y separadament, los dos camps: los que deprimexen la filosofía exaltant la teología solzament, los que desconfían de les forces de la rahó humana llensantse boy únicament en brassos de la fé; y los que consideran la filosofía com lo preámbul de la teología, peró d'aytal manera que á la rahó la fan corre al darrera de la fé per atraparla: creuen, pera entendre: tendexen, sinó á la confusió, al abrás, tan fort com sía possible, de la filosofía y la teología. Als primers, del inconsiderat menyspréu de la filosofía grega, los hem vist passar per lo misticisme, y al últim fer cap al modern tradicionalisme; dels segons, si bé molts se mantingueren dintre'ls justos límits, alguns s'esbojarraren bon xich, y en nostres temps ficaren la pota en l'heretgía Hermes, Günther y Frohschammer.

La primera escola filosófica cristiana fou la iniciadora del moviment de repulsió contra la filosofía; fou una escola propiament dogmática; y en ella hi brillaren en primer rengle Minuci Felix, Tertuliá, Arnobi y Lactanci. ¿A qué's degué?—Potser á alló que dihém, que després de la reacció ve una revolució, y viceversa; que després d'una gran pujada ve sempre una baxada també gran; que si una montanya fica'ls peus al mar, les aygues d'aquest s'endinzan tant com aquella s'enlayra. Avans de la vinguda de Cristo la

rahó era la sobirana, y al aparéxer la fé ¿qué té d'extrany que hi hagués partidaris d'aquesta, que defensant los drets d'ella arribessen á causar detriment als drets igualment llegítims d'aquella?

Peró la Escola africana trobá sa contradictoria en la Escola d'Alexandría, qual representant més genuí, Clement d'Alexandría, comensant pera dir que la filosofía es una preparació pera rebre'l dipósit de la fé—«philosophia veluti perpurgat et praeparat animam ad fidem accipiendam,»—acabá en sa célebre teoría del gnosticisme cristiá pera intentar la confusió entre'ls dictats de la rahó humana y'ls dictats de la revelació divina, la absorció y anulació de la fé per les forces de la rahó.

Si seguissem la historia d'aquexa direcció filosófica trobaríam ben prompte á Sant Agustí, y'l veuríam proclamar, que primer havém de creure y després entendrém: «credimus ut agnoscamus;» se'ns presentaría també l'Escoto Erígena, exaltant en tanta de manera les forces del enteniment, que identifica'ls ordres humá y diví: «non alia est philosophia, id est, sapientiae studium, et alia religio;» ohiríam més tart com Abelardo, en sa *Theologia christiana*, d'exageració en exageració, caygué en un radicalisme extremat, y pretengué no res menys que demostrar rigurosament los dogmes cristians; sentiríam com Sant Anselm nos recorda alló de les Sagrades Escriptures «nisi credideritis, non intelligetis;» y en la plácida Escola de Sant Víctor, en Ricart del meteix nom, son deixeble més notable, parlant d'indagar per la rahó los misteris de la fé, nos diría aquelles prudentíssimes paraules, que resolen tota la qüestió: «studiosas mentes potero vel ad modicum adjuvare, etsi non detur posse satisfacere.»

Un terme mitj entre les dues escoles de que parlém es la que representan filosophs de tanta empenta com Sant Justí, Atenágoras y Sant Teófil. Aquests no menyspreavan del tot l'exercici de nostres facultats intelectives en la investigació dels secrets de la naturalesa, ni tiravan á un recó lo patrimoni intelectual de les generacions passades, peró miravan ab bastant recel á la filosofía grega tement á cada pas no resultés inconciliable ab la doctrina católica; millor dit, no temían l'us de la rahó, peró desconfiavan de tota labor intelectual anterior.

Estant axí les coses, es natural—y d'exa manera passá—que'l Doctor Arcangélich, en virtut del llevat de santa independencia,

d'una amplitut de criteri notable y d'una altesa de mires extraordinaria, qu'heretava de son poble, Catalunya, s'allistés al estol de Sant Climent d'Alexandría, Sant Agustí, Sant Anselm y'ls dos Victorins; emperó, entre aquets y ell hi há la diferencia de qu'en uns la tendencia, no racionalista, sinó *comprensiva*—segons mot del cardenal González—es, com si diguessem, *una part* de llurs doctrines, y en l'altre constitueix *lo tot*; ó millor encare, lo qu'en Sant Anselm y sos companys es *sols una tendencia*, en lo Beat Ramón passa á ésser *un Sistema*, complert y verdader: lo Sistema Científich Luliá no té altra base que uns principis mitjansant los quals s'arriban á manifestar y demostrar filosóficament—en quant ho permeten les forces limitadas de la rahó humana—les veritats y misteris de la Religió cristiana. Axó es tot, y no hi há res més. ¿Qué per ventura no s'havía de veure en axó també l'*esperit crítich* y amant d'anar al cap d'avall de les coses, á les derreres conseqüencies, y com més desseguida millor, que distingeix al poble catalá?

Nostre Doctor es, de tots los pensadors, lo qui més ha estimat los furs de la rahó, qui ha cantat més les excelencies d'ella, qui ha fet endinzar més al enteniment humá en lo escudrinyament dels dogmes cristians, qui ha fet pujar á la potencia natural al ultim y'l més alt grahó de sa escala, enllá del qual s'hi troba l'ordre suprém, lo sobrenaturalisme. Y no fou heretge, ni molt ni poch. Que si'l llevat catalá li comunicava valor y atreviment, lo bon sentit que hi há al fons de la ánima catalana, y l'ésser ella pregonament católica, lo lliuravan axí meteix d'excedirse y d'anar per mals viaranys.

Lo qu'es lícit en aquesta materia ho diu lo cardenal Zeferí González ab frase exactíssima filosófica y teológicament: «es convenient y útil lo conéxer, investigar y discutir per medi de la rahó les veritats ja admeses per aquesta com á procedents y fundades en la divina revelació: indagar per los camins de la rahó y de la ciencia lo contingut de la veritat revelada, sens perjudici de la fé, y presuposada aquesta com á base y norma de la indagació» (1). Qu'es precisament lo que feu en Ramón Llull; mes, com en totes les coses hi há graus, nostre Doctor, catalá de bona sava, havía d'anar de dret y enfilarse cap al ultim grau, y arribarhi per fí.

No obstant, en ell també s'havían de cumplir aquelles paraules,

---

(1) *Historia de la Filosofía:* tomo II, pl. 168 y 169.

que han vingut á ésser una verdadera lley: *feriunt summos fulmina montes;* lo Beat que venerám en los altars ha sigut combatut y tractat fins d'heretge. Y tot, al cap y al fí, ¿per qué?—en uns, cal dirho, per malicia, segons lo parer respectable del bisbe Damiá Cornejo; en altres per poch conexement de les ensenyanses lulianes; y en molts per aferrarse inútilment en certes paraules de que usa lo Beat, per exemple, *rahons y demostracions necessaries*, paraules qu'ell empleava, y's veu á la llegua, en lo segle XIII, en sentit molt diferent del que tenen y'ls hi doném avuy en lo segle XX. Una persona gens sospitosa pera'l cas diu ben net y clar: «es cert que de la confrontació de totes les obres lulianes, que sempre somet á la autoritat de la Iglesia, resulta evidentment que lo qu'ell entenía per demostració era, ó bé la exposició de la congruencia de lo sobrenatural ab lo natural, ó lo qu'en teología molt científicament s'anomena, no demostració de la fé, sino dels motíus de credibilitat d'ella, y axís en lo llibre *Magnarum Demonstrationum* hi há lo capítol XIV *de demonstratione miraculosa* en lo qual afirma que «miracula sunt demonstrationes necessariae intellectui.» (1)

Son del sabi catedrátich del *Colegi internacional de Sant Antoni á Roma*, Fra Gabriel Casanovas, les següents paraules, qu'ell m'escrivía als 8 de Febrer del any passat, y solucionan cumplidament la qüestió: «Cuando el escolasticismo reinaba en las aulas, hubo Universidades que abrieron sus puertas al sistema luliano, designando local y tiempo á sus maestros para que le enseñaran y desenvolvieran. Testigos, sinó, París, Montpeller, Barcelona, Mallorca y Valencia. ¿Por qué, pues, hoy, que se trata de convencer á hombres que nada creen y que sólo fían en las débiles luces de la razón humana, se ha de prescindir de un método que, sobre la base inconmovible del orden natural y sobrenatural, hace servir á la inteligencia del creyente de dama noble de la fe para cortar al Goliath del racionalismo la cabeza con su propia espada? Los que quisieron ver en las doctrinas de nuestro Beato tendencias heterodoxas y aun afirmaciones hereticales, ú obraban cegados por la enemiga que injustamente le tenían, ó no cayeron en la cuenta de que, al emitir tan severos juicios, conculcaban una de las más importantes y sabias leyes de la hermenéutica, á saber, que para interpretar bien un tex-

(1) *La Tradició Catalana.*

to, una frase ó un libro es preciso considerar el fin que tuvo el autor, los enemigos contra quien combatía, el objeto que se propuso al escribirlo. Y el anhelo constante, el proyecto preconcebido por Raymundo Lulio, aun antes de aprender la gramática, y que le acompañó todo el discurso de su laboriosa vida, no fué otro que la conversión de los infieles. Por esto peregrinó, viajó, recorriendo las principales naciones de Europa, y se dedicó á escribir afanándose por extraer de los misterios católicos el elemento racional que encierran, el sabroso jugo de verdad que contienen, y que si bien los presenta á nuestro entendimiento como superiores á la humana razón, no los hace contrarios á ella, antes sí muy dignos y ennoblecedores de todas nuestras facultades cognoscitivas. Así aquel caballero andante de Cristo crucificado, el infatigable autor del *Arte Magna*, que sabía muy bien que para disputar con los mahometanos «necesse est ad naturalem rationem recurrere cui omnes assen» tire coguntur» (Cont. Gent. I c. 2), á la razón natural acudía por argumentos y demostraciones de las verdades reveladas para hacer nuestros misterios, no escibles, sino creíbles, no postulados filosóficos, sino enigmas luminosos, incomprensibles en sí mismos, es cierto, pero rodeados de los fúlgidos resplandores de una evidencia externa tan científica como fundada.

«Desde este punto de vista es necesario interpretar al Bienaventurado Raymundo si se quiere conocer su genuino pensamiento y el sentido de ciertas locuciones y teorías suyas audaces, y aun temerarias, aislada y literalmente consideradas, pero que, vistas con el cristal de una sana é imparcial hermenéutica, no se advierte en ellas nada que no encaje dentro de los moldes de la ortodoxia católica, dicho sea con perdón del autor del *Directorium Inquisitorum* que, como es sabido, llegó hasta contar doscientas proposiciones más ó menos hereticales en la doctrina de Lulio» (1).

Tal es lo criticisme, que podém dir *intrínsech*, del pensament luliá, al qual fa un *pendant* admirable, un altre criticisme que no duptém en calificar d'*extrínsech*. Com es molt natural, lo métode de nostre filosoph senyala regles ja pera'l comensament de la inves-

---

(1) L'estudiós podrá quedar plenament satisfet sobre aquest punt importantíssim vegent les *Vindicies Lulianes*: tomo I, disertació 3.ª § IV; y tomo III, disertació 1.ª, § I y § II.

tigació de la veritat, ¿y sabéu quína es la que posa en primer lloch? —donchs hi posa'l dupte, *lo dupte metódich*, que dos sigles després havía de dir Descartes. En lo principi de la investigació, ensenya que, la primera regla deu ésser la de suposar igualment verdadera ó falsa la proposició que se'ns ofereixi; quan l'enteniment ignora adhuc una cosa, may havém d'afirmar que ella sía axís ó axás; res havém de considerar impossible; res havém de tenir per necessari (exceptades, per suposat, les veritats de la religió): y á n'aquexa regla la declara *utilíssima*. «Bonum est igitur primam regulam esse in principio investigationis, supponere utramque partem contradictionis possibile esse veram sive falsam... Et quòd voluntas nihil supponat impossibile vel necessarium in absentia intelligendi; ultra tamen impossibilitatem intelligendi *supponere* potest ad placitum...

»Utilissima est ergo haec prima regula in principio investigationis.» (*Ars Inventiva Veritatis*: distinció III: vol. V edició moguntina).

Aquexa primera regla s'anomena de la *possibilitat*, y en virtut d'ella devant d'una proposició qualsevol avans de son examen, lo que tením de fer es *duptar*, y aixís que comensém á duptar ja comensém á filosofar: «et quàm primùm incipit dubitare, incipit philosophari;» perque quan l'enteniment, sense atényer la veritat de les coses, ja s'obstina en que han d'ésser d'aquesta ó d'aquella manera, aleshores un hom se lliga á sí meteix y no pot atrapar may, en general, lo que's proposava: y tal regla—acaba dihent—es universal pera totes les ciencies. «Ista regula est *de possibilitate*, quam tribus modis consideramus secundùm *affirmationem*, *dubitationem* et *negationem*. Secundùm affirmationem, ut, quando inquirimus veritatem, in principio inquisitionis, unum vel aliud contrariorum supponatur esse possibile, quoniam per talem suppositionem oritur dubitatio, in tantùm, quòd intellectus, an sit affirmativus, an negativus, ignorat; et quia incipit dubitare, et veritatem rerum scire est amabilis, et illius veritatis scibilitas est nata intelligi sive sciri, intellectus secundùm suam naturam, et secundùm motum quem habet ad terminum quaesitum, existens sub ratione voluntatis, quàm primùm incipit dubitare, incipit philosophari; sed quando intellectus ipse, antequam rerum quaesitarum veritatem attingat, eas veras supponit sub ratione affirmationis, vel falsas sub ratione negationis

contra possibilitatem supradictam, tunc captivat se ipsum et stat obstinatus non habens terminos per quos possit attingere veritatem sub rationibus necessariis naturalibus et artificialibus, propter quod vult Auctor hujus Artis quòd cum tali intellectu ita obstinato haec Ars non tractetur, nec cum ipso disputetur, vult tamen quòd experiatur sucundùm processum hujus Artis an removeri possit a tali obstinatione et obscuratione proponendo illi aliqua alia necessaria pro objectis in quibus creditur, quòd habeat placitum, et quòd postmodum fiat recursus ad prima objecta.... Hac autem tali suppositione sic facta oportet tangi cum tribus potentiis animae, scilicet memoria recolendo, intellectu intelligendo et voluntate amando, Principia hujus Artis, et si in eo contactu supradictae tres potentiae apprehendunt fortiùs naturas principiorum per affirmationem quàm per negationem, sumenda est affirmativa in conclusione, quòd si non, accipienda est negatio. Et haec regula generalis est ad omnes scientias.» (*Tabula Generalis ad omnes scientias applicabilis:* distinció III: volúm V, edició moguntina) (1).

Y per ultim, lo Doctor Arcangélich, després d'haver posat lo dupte com á primera condició de la investigació filosófica, corona'l seu *criticisme* ab aquella altra regla, digna per molts conceptes del representant filosófich d'un poble com lo poble catalá, ó si voléu, necessaria en ell: «no assentir á lo que diuen los homens, per sabis que sían, sense rahons evidents que lliguin lo enteniment.» No citém la obra ahont se troba exa regla perque are com are no la recordém, peró responém honradament, no sols del concepte, sinó fins de la textualitat de les paraules.

---

(1) Se troban més detalls en les obres *Brevis Practica Tabulae Generalis*: caput. III: de declaratione Regularum hujus Artis; y *Lectura super Artem Inventivam et Tabulam Generalem:* de prima regula (nombres 1 y 2) y de figuris (nombre 6). Abdúes obres en lo volúm V, edició moguntina.

XVII

Aquí podríam donar per acabada la nostra Conferencia, si bé regonexém que hi vindría com l'anell al dit lo provar are, ab la historia á la má, que la filosofía luliana, d'aytal manera es la filla llegítima del pensament de nostra terra, qu'en la Nació catalana (Catalunya, Valencia y Mallorca) ha sigut la filosofía més seguida, la que més hi ha enfonzades ses arrels; lo qual nos sería sumament fácil de demostrar, atesos los moltíssims datos ó apuntacions, en gran part inédits, que possehím, peró ja compendrán, senyors, que'l molt rato qu'estich parlant no m'aconsella ferho, y á més, la materia demana un llibre apart per sí sola, ó al menys, un'altra Conferencia. Si una revolució en un poble respón á una greu necessitat que sent aquest, ho diu ben clarament lo seguici que se'n du lo general ó patriota que's posa al devant d'ella y l'amor ab que l'idolatra'l poble avans oprimit; axís també, al veure la llargaria de centuries que han vist obertes cátedres lulianes, y al comptar, si es que's pot, los mestres y dexebles notabilíssims que de llurs aules n'han sortit, á tot arréu ahont se parla'l catalá, podém deduirne que la filosofía luliana es la filosofía *nostrada*, que la filosofía luliana está *informada* per l'esperit de la terra, que lo Doctor Arcangélich es la encarnació y personificació del pensament filosófich de nostra Nacionalitat.

Ja en vida del nostre filosoph son sistema y doctrines tenían cátedres en alguns Estudis generals y Convents de frares en los varis pobles de la Confederació catalana-aragonesa, á més á més d'ensenyarlos ell personalment per diverses temporades á Randa, á Miramar, á Montpeller, á París, á Génova y altres punts, puix allá hont no arribava'l poder prodigiós de la paraula del Beat,

qu'era un verdader apóstol, pera no dir un altre Sant Pau, la gent estudiosa de nostre poble's movía pel fet del Ministre General dels fra Menors, Ramón Gaufredi, qui l'any 1290 vint y cinch avans de morir en Llull, en carta dirigida á sos germans de les provincies de Roma, de la Apulia, etz., recomana á aquestos que permetin al Beat la ensenyansa del seu Sistema, y que'ls germans que vulgan assistir á les classes d'ella pugan ferho com desitjan, pera lo qual se'ls donga lo permís y llicencia convenients (aquexa carta tan favorabilíssima fou donada desde Montpeller, territori aleshores català); per la aprobació de la *Ars Magna* en 1309 per quaranta Doctors de la Universitat de París; y per altres dues aprobacions de la metexa, no menys autorisades, donada l'una en 1310 per lo Rey de Fransa, y l'altre l'any següent de 1311 per lo Canceller de l'Universitat de París, Francesch de Nápols.

A la mort del Doctor en 1315 cresqué en tota la nació l'amor, l'entussiasme y la adhesió á ses doctrines, de manera que ja pochs anys després, ó sía, en 1377, lo rey En Pere deya al sant pare Gregori XI: *á Catalunya son molts los clergues y fins los religiosos que estudían les obres lulianes, trobanthi en elles una molt gran utilitat:* «In Cathalonia sunt plures clerici, et etiam religiosi, qui in dicto opere libenter student, cum plurima, in eo addiscant utilia valdè.»

Lo meteix Monarca català als 10 d'Octubre de 1369 havía ja concedit un notable privilegi á la doctrina del Arcangélich y sos professors de Valencia, que al igual de Catalunya y Mallorca acceptava com á filosofía nacional la filosofía luliana.

Son fill En Joan, seguint les petjades y'l lloable propósit de son pare, com ell meteix diu, als 12 de Septembre de 1392 en lo Monestir de Sant Cugat del Vallés, concedí un privilegi á Francesch de Lluria pera qu'en son Real nom pogués dar les Llicencies necessaries pera posar Cátedres lulianes en qualsevol de les ciutats, viles y llochs de la Confederació, ahont s'hi ensenyessin, per lo tant, lo Sistema y les Doctrines del Beat.

Altre privilegi hi há, relatíu á lo meteix, del propi rey En Joan I, concedit á la ciutat de Tortosa en lo mes d'Octubre de 1393.

En Martí, dit *l'Humá*, confirmá los decrets y privilegis anteriors, ab un nou diploma datat á Saragossa als 25 de Novembre de 1399, per lo que's concedeix al prévere Eximenis Thomás y á Fra Pere Rossell la facultat de poder divulgar y d'ensenyar ahont vulgan la *Ars Magna* luliana.

Lo fill d'En Ferrán lo d'Antequera també's declará protector del lulisme. En efecte, als 25 de Janer de 1425, y en la ciutat de Saragossa, doná permís á Antón Sedacer y á Joan Llancer pera que ahont se vulla dels regnes de la Confederació poguessen ensenyar, ja plegats, ja separadament, la Medecina, la Astronomía, la Filosofía com altre qualsevol de les parts de la ciencia, segons lo Sistema luliá, facultantlos al meteix temps pera autorisar á altres en la ensenyansa de les doctrines lulianes, ó sía, als qui, després d'examinats per ells, resultessin aprobats y aptes pera'l cas. L'elogi que's fa del Sistema y de la utilitat de la ciencia luliana en aqueix document es forsa gran.

Al cap d'uns quants anys lo meteix rey Alfons lo Magnánim (en 26 de Janer de 1449) concedí desde Castell-nou, de Nápols, al célebre Joan Llobet un privilegi igual en tot als anteriors. Recorda les aprobacions de la Universitat y del Canceller de París, y la del rey de Fransa Felip l'Hermós; se felicita á sí meteix per haver nascut en un de sos regnes un Doctor tan egregi y d'una ciencia tan admirable com lo Mestre Ramón Llull; y amenassa ab les penes més severes als qui s'oposin á la ensenyansa del lulisme, síen de la classe y condició que's vulla.

En Joan II no fou menos devot del Beat de lo que ho havían sigut los seus antecessors. Confirmá'ls privilegis de l'Alfons lo Magnánim; y al primer d'Octubre de 1478 ratificá ab sa real autoritat la donació que als 23 del anterior mes de Septembre havía feta de tots sos bens Dona Beatriu de Pinós, «ab pacte y condició que tots y cada un d'ells servissen pera aquelles escoles ja establertes per lo dit Mestre Llull en la montanya ó lloch del regne de les Mallorques dit vulgarment Puig de Randa, ó pera altres escoles que ab los metexos bens se pugan establir en lo lloch del dit reyalme anomenat pel poble Miramar, ahont continua y perpetuament sía ensenyada, y volém s'hi ensenyi, l'Art y la ciencia del meteix Mestre Ramón Llull..» com diu lo instrument públich fet *ad hoc,* y rebut per l'arxiver de Barcelona Pere Miquel Carbonell.

Als 31 d'Agost de 1483 al donar En Ferrán lo Católich lo competent privilegi pera l'establiment á Mallorca d'una Universitat ó Estudi General ahont s'hi ensenyés lo Sistema del Beat, doná un gran pas la causa del Lulisme: concedí á la Universitat Luliana tots los Privilegis, honors, llibertats, prerrogatives y preeminencies que tenía la Universitat y Estudi General de Lleyda.

l'ambé hi há d'aqueix Rey un altre Diploma, datat á Sevilla als 26 de Janer del 1500, per lo que s'aproba l'*Ars Methaphisicalis* del celebrat adepte Jaume Janer, obra qu'es una riquíssima exposició y práctica ó aplicació del Sistema, y ademés tota la Doctrina del Beat Ramón; y no sols axó, sinó qu'en lo meteix diploma s'hi dona permís pera l'establiment y erecció á Valencia d'una Cátedra de lulisme. Considerant, diu, qu'en les nostres ciutats de Mallorca y Barcelona hi han cátedres, ricament dotades, pera llegir, ensenyar y manifestar aquexa Art y Ciencia; y qu'en aquexa ciutat de Valencia hi há una casa y Cátedra dotada ricament per aquell testador, segons se diu, admetém benignament les sues súpliques, etz., etz.

En aquest document s'hi diu que la doctrina y la ciencia lulianes, á més d'ésser aprobades per lo Rey de Fransa y per lo Canceller de la Universitat de París, ho son per un Llegat pontifici y per lo papa Innocencius VIII; podent afegir també, que igualment havíen sigut aprobades per lo papa Sixtus IV. Diu aixís: «Quae quidem doctrina et scientia, ut per acta publica et authentica dicitur apparere, est approbata per Francorum Regem, per Cancellarium Universitatis studii Parisiensis, et per Legatum summi Pontificis, et Pontificem Innocentium.»

D'aquell Llegat pontifici ja'n parlarém més endevant: aném ara á les aprobacions dels Papas.

L'any 1473 en Pere Daguí, qui fou lo primer professor de la Cátedra de lulisme fundada á Palma de Mallorca en 1481 per Dona Agnés de Quint, composá á Barcelona un' obra qu'anomená *Janua Artis Magistri Raymundi Lulli: Introducció á l'Art del Mestre Ramón Llull.*

L'inquisidor de Mallorca delatá l'obra á Roma per herética, y'l papa Sixtus IV nombrá sis teólechs de gran anomenada pera l'examen de ella, que no conté més sinó una explicació detallada dels Principis, Condicions y Regles de la *Ars Magna*, y de tot se'n fa després una constant aplicació, tant en les qüestions pertocants á la Teología, com en les que pertenexen á la Filosofía.

L'adepte luliá ne sortí victoriós: los teólechs nombrats per lo Papa, qu'eran lo Bisbe de Fáno, lo Reverendíssim Noyanus *Episcopus Xephanensis*, lo célebre Ferrán de Corduba, una de les més preuhades glories científiques d'Espanya, l'Abat del Convent de

Sant Bernat de Valencia, en Jaume Conill, Canonge y Vicari General de Valencia, y Canceller de l'Universitat y Estudi General de la metexa ciutat, y en Guillém Rodanit, donaren llur parer y sentencia sobres l'obra del nostre Daguí, aprobantla del tot y alabantla uniformement.

La Censura comensa ab aquestes paraules:

Beatissime Pater: post pedum oscula Beatorum..

Lo papa Sixtus IV aprobá la Censura y confirmá la aprobació dels Censors.

Peró mort aquest, tan bon punt hagué pujat al Solium pontifici la Santedat d'Innocencius VIII, torná á instar á Roma aquell bon frare Inquisidor de Mallorca, demanant un nou examen de la obra d'en Pere Daguí y la anulació de la favorabilíssima censura dels teólechs nombrats per lo Papa antecessor, Innocencius VIII cridá entre altres al ja dit Canonge y Vicari General de Valencia, Jaume Conill, y després d'un nou examen, y enterat de tot, doná nova aprobació de la obra *Janua Artis Magistri Raymundi Lullii.*

Aleshores en Pere Daguí feu estampar á Roma meteix la seva obra (era l'any 1485) ab la aprobació dels teólechs nombrats per Sixtus IV, y ab la confirmació de la metexa per Innocencius VIII.

L'any següent, en 1486, aquell enemich del Lulisme fou despullat del cárrech d'Inquisidor de Mallorca ab un Breu del Papa, executat per l'Inquisidor General Thomás de Torquemada.

L'obra d'en Daguí s'havía ja imprés á Barcelona al 1482, y després de la edició de Roma torná á estamparse á Sevilla l'any 1500.

Lo segle XVI no fou menys generós ab lo Doctor Arcangélich de lo que ho havían sigut lo XIV y'l XV.

Als 21 de Febrer de 1503, En Ferrán lo Católich confirma á Saragossa la elecció que s'havía fet del doctor Joan Cabaspre pera succeir al doctor Bartomeu Caldentey en la Cátedra luliana de Palma de Mallorca; confirma ensemps y aumenta los privilegis concedits á l'Universitat luliana del Reyalme Balear; y no s'acontenta en aquest document en dir simplement *Mestre* al Beato Ramón, com los seus antecessors, sinó que l'anomena *Iluminat y Sant Doctor: Illuminatum et Divum Doctorem.*

«Et praesertim,—diu lo real Diploma,—quia cum concessimus licentiam et facultatem ut ipsum Studium generale instituetur, et fieret in ipsa civitate et regno; perspeximus illud convenire utilitati

reipublicae ipsius regni, et consequenter servitio nostro, qui caput ipsius reipublicae sumus; sicque semper fuit et est intentionis nostrae, ipsum privilegium et contenta in eo ad unguem observari.»

Per altre diploma, firmat á Sevilla als 27 de Janer de 1509, lo meteix Monarca concedí al autor de la *Ars Methaphisicalis*, Fra Jaume Janer, de l'Ordre del Cister, lo permís corresponent pera ensenyar lo Sistema Científich Luliá en qualsevol part dels reyalmes de sa Corona.

Poch avans la ciencia luliana havía guanyat un'altra victoria: un tribunal autorisadíssim novament se declarava á favor de l'ortodoxia del Sistema luliá y de sa utilitat pera l'avens de les ciencies.

En efecte, l'any 1506, lo noble Joan de Natara, doctissim en l'*Art* luliana, presentá als Vicaris Generals de Valencia l'obra ja dita d'en Jaume Janer, *Ars Methaphisicalis*, pera que l'examinessin y li dessin lo permís necessari pera ferla estampar.

Lo Tribunal se compongué dels dos Vicaris Generals del Reverendíssim Cardenal Arquebisbe de la Seu Valentina, l'esmentat Jaume Conill, Canonge y Canceller de la Universitat y en Joan Alfager, Canonge també, y abdós Doctors en Sagrada Teología; y de dos Catedráticbs de Teología en aquella Universitat, en Joan Bayart y'n Joan Box, y doctors en la metexa Facultat; los qui, havent examinat madurament la *Ars Methaphisicalis*, y seguides peu á peu totes les materies qu'en ella s'hi tractan, alabaren y aprobaren l'obra y confirmaren la veritat d'ella, «afirmant,—ademés,—que no contenía res contra la fe católica, sinó al contrari, moltes coses ab les que la fe cristiana pot ésser defensada, corroborada, probada, demostrada y manifestada als infidels contra'ls sofistes dialéctichs.» També's regoneix en aqueix informe lo carácter de senzillesa y facilitat, qu'al estudiársel se nota en lo Sistema Luliá: «quia per talem Modum addiscendi juvenes atque senes levius ad optatum modico tempore pervenire valent.»

Vista, donchs, y regoneguda la veritat y la utilitat, de la *Ars Methaphisicalis*, los dos Vicaris Generals donaren llur permís pera que la dita obra fos estampada; com realment ho fou en aquell meteix any, y en la propia ciutat de Valencia, per l'impressor Lleonart Hutz.

Y la *Ars Methaphisicalis* no es en veritat altra cosa que una exposició y práctica continuada de la *Ars Magna* luliana.

Parlant d'aquesta Censura també es digne d'esmentarse qu'en ella s'hi confirma lo qu'hem dit més endevant sobres l'aprobació de la obra d'en Pere Daguí per lo Papa Innocenci VIII, puix diu palesament y textualment qu'en Jaume Conill ja «havía sigut Jutge y Comissari d'una causa consemblant, en la ciutat de Roma, nombrat per lo Summo Pontifex Innocenci, en l'any primer de son pontificat, alabant y aprobant que lo Llibre del Reverent Mestre Pere Daguí era bo y verdader y que no carexía de veritat.»

L'Emperador Carles V, heréu tant dels reyalmes com de la devoció al Beat Ramón, dels seus antecessors, doná desde Sevilla, als 11 de Maig de 1526, un nou privilegi á la Universitat luliana de Mallorca. «Moguts, diu, per les metexes rahons que'ls nostres predecessors al concedir los dits Privilegis, en virtut de la present alabém, aprobém y confirmém, de nostra certa ciencia, deliberada y espressament, y ab nostra Real autoritat, los Privilegis esmentats, y totes y cada una de les coses contingudes y especificades en ells y en cada un d'ells, desde la primera á la última ratlla; y en quant sía necessari, al dit Estudi General del Mestre Ramón Llull... de nou concedím...»

Peró'l Rey més devot del Beat Llull va ser precisament lo rey més gran y gloriós que ha tingut l'Estat espanyol, Felip II, lo Prudent, qui no contentantse pas en ser lo Mecenas de la Ciencia luliana y dels seus adeptes, promogué en la Curia Romana lo procés de Canonisació del Mártyr de Bugía. Tením d'ell un diploma confirmant y ratificant tots los privilegis y honors que'ls monarques dits havían dat á les doctrines lulianes, firmat á Sant Llorens lo Real, lo 24 d'Octubre del any 1597; y moltes cartes dirigides al Papa en defensa de les virtuts heroiques y de les doctrines del nostre Doctor Arcangélich, que porta en Custurer, y de que'ns ocuparém, si á Deu plau, més endevant.

Son fill Felip III aprobá y confirmá lo de son pare als 18 d'Octubre de 1614, y continuá essent com ell lo principal defensor del Beat en lo Procés de sa Canonisació.

De Felip IV hi han igualment dos privilegis á favor de la ensenyansa del Lulisme, l'un del any 1621 (día 13 de Juliol) y l'altre del any 1635.

Avans de continuar la historia de la protecció que'ls monarques espanyols han dispensat sempre á la ensenyansa del Sistema luliá,

tením are de veure lo qu'altres Papas, á més dels ja dits Sixto IV é Innocenci VIII, han fet també per ella, com igualment la meritíssima Ordre Seráfica, tan devota del Beat per ser aquest terciari de Sant Francesch.

En primer lloch, veyém que les Constitucions del Colegi de Mallorca anomenat *de la Sapiencia*, manan que tots los dexebles d'aquest, en los dos últims anys de llurs estudis, assistescan cada día á una classe ahont se'ls hi ensenyi lo *Ars Magna luliana:* teneri singulis diebus audire lectionem Artis Beati Raymundi Lulli; y sápiga tothóm, que dites Constitucions varen ser aprobades per la Autoritat Apostólica en virtut d'un Breu del papa Urbá VIII, dat als 6 d'Octubre de 1635.

Fou de nou aprobada la Doctrina luliana per la Santa Seu Apostólica als 19 de Juliol del any 1666, vivint Sa Santetat lo papa Alexander VII. Puix nombrats quatre censors de Roma, l'Ilustrissim y Reverendissim Octaviá, *Episcopus Patracensis*, Visgerent; lo Reverendissim Joan Pau Oliva, Prepósit General de la companyía de Jesús; lo Rvnt. Pare Francesh Macedo, Teólech de la Ordre de Sant Agustí y Calificador del Sant Ofici; y Thomás de Lleó, Teólech de la Companyía de Jesús; pera l'examen de la obra *Ars magna sciendi*, del Rvnt. Pare Atanasi Kircher, de la Companyía de Jesús, qu'es un comentari del Sistema Científich del Beat Ramón Llull, acabat lo llur comés, aprobaren omnímodament la obra del sabi alemany; y en virtut d'aqueixa censura y aprobació, lo Reverendissim Pare Fra Jacinto Libello, Dominicá, Mestre del Sagrat Palau Apostólich, nombrat pera axó per lo Papa Alexander VII, doná permís que fos estampada la obra, com se veu en aquesta metexa, donchs copía'l document.

Ja d'antich la Ordre Seráfica té regoneguda la utilitat de la *Ars Magna* luliana. Y tant, que vint y cinch anys avans de morir lo Beat, en 1290, Fra Ramón Gaufredi, Ministre General dels Fra Menors, en carta dirigida á sos germans de les Provincies de Roma, de la Apulia, etz., recomana á aquestos que permetin al Beat la ensenyansa del seu Sistema, y que'ls Germans que vulgan assistir á les classes d'ella pugan ferho com desitjan, pera lo qual se'ls dongui lo permís y llicencia convenients. «Caeterum cum dictus Dominus Raymundus quandam Artem doceat per quam convincere nititur infideles, volo quod vos ministri, si aliqui fratres

provinciarum vestrarum audire dictam Artem fuerint consolati, dictis ipsis fratribus licentiam, et dicto Domino Raymundo de conventu idoneo oportunitatem in quo possit fratribus ostendere Artem illam, concedatis.»

Aquesta carta tan favorabilíssima fou donada desde Montpeller (als 7 de les kalendes de Novembre del any dit) ahont per aquell temps ensenyava lo Sant ses doctrines, y ahont compongué la obra *Ars inventiva veritatis*, que després ell mateix traduhí á la llengua arábiga estant á Génova.

Desde aleshores la ensenyansa del Sistema científich luliá fou sempre constant en la Sagrada Ordre de Sant Francesch, si bé no més que permesa y recomenada altament, fins que arribém al any 1688 y la veyém obligatoria y manada. Diu axís lo P. Pasqual, Monjo del Cister: «Lo manament d'estudiar lo Sistema y Doctrines del Beat Ramón lo va posar lo Capítol General d'aquesta Sagrada Religió celebrat á Roma l'any 1688, presidint l'eminentissim Senyor Cardenal Cybo, Degá del Sagrat Colegi, Protector de la meteixa Ordre, y Delegat del Summo Pontifex Innocenci XI pera l'acte aquell. Aqueix Capítol, després d'un madur consell mana qu'en la provincia de Mallorca en cada Convent d'Estudis, la tercera llissó sía la Luliana, llegintse, ensenyantse y defensantse en públiques Conclusions cada any la doctrina del Beat Llull, á qui'l meteix Capítol dona'l nom de *Beato* y de *Doctor Iluminat*. Les Actes de aqueix Capítol foren estampades á Roma ab les llicencies degudes l'any 1689, y al principi adverteix lo Reverendissim P. March Zarzosa, General elet, que tots aquells Decrets estavan aprobats per la autoritat Apostólica.

Lo expressat Decret, sub titulo *Pro Provinciis Hispaniae*, de les dites Actes, fol. 30, número 30, diu aqueixes mateixes paraules:

«Pro Provincia Majoricae, in qua Doctrina Beati Raymundi Lulli, Doctoris Illuminati, maximè ad haec usque tempora floruit, consulto sancimus, quòd tertius cujuslibet Studii Theología Lector, lectiones juxta ipsius Doctoris Illuminati mentem semper legat, et publicas Conclusiones quolibet anno disputandas proponat.»

Fins aquí son paraules del Pare Pasqual, qui una mica més avall continúa dihent: «En lo darrer Capítol General celebrat á Salamanca (escríu nostre Monjo en l'any 1749), lo Reverendissim Pare Pere Vaquer, Custodi de la Provincia de Mallorca y Catedrátich Escotis-

ta en aquella Universitat, defensá Conclusions Escotístiques y Lulianes ab moltissim aplaudiment, presidintho lo Reverendissim Pare Fra Antoni Perelló, Provincial, per tercera vegada, de la metexa Provincia, y elegit per aquell Capítol en Definidor General.» (*Examen de la Crisis del P. Feyjoo sobre el Arte luliana*, vol. I, págs. 92 y 93).

Lo Estudi General Luliá, de Palma, en lo segle xv fou convertit per autoritat Real en *Universitat Luliana*, y axís se l'anomenava per tothóm: «La *Universidad Luliana* de la nobilíssima y fidelíssima ciudad de Mallorca fué ya en los dos siglos passados reconocida baxo de esse nombre y profesión por célebres Escritores, como se puede ver en Midemdorp, tomo II, de *Acad. tot. Or.*, pág. n. 127, y en otros.» (Advertencia previa á les Constitucions, per Domingo Sureda de Santmartí, Rector de la Universitat, qui escribía en 1698).

La que avans únicament s'anomenava *Universitat Luliana Real* de Mallorca, ab motíu de un Breu del papa Clement X, despatxat als 17 d'Abril de 1673, pogué dirse *Universitat Luliana Pontificia y Real:* tenint lo Bisbe de Mallorca poders del Papa, no sols pera la execució de aquell Breu, sinó ademés pera fer los estatuts ó Constitucions que li semblessin millor pera'l bon govern y direcció del establiment docent.

Mes axó no's pogué efectuar fins al any 1691, en que'ls Jurats d'aleshores, de Mallorca, venceren ab llur gran zel totes les dificultats.

Lo Lulisme's venía ensenyant de temps immemorial, encare que'ls alumnes eran lliures de matricularse á altres cátedres; no obstant, les Cátedres lulianes eran més en número y eran tingudes per les més dignes. Diu lo meteix Sureda de Santmartí: «La infatigable aplicación de estos Señores (los Jurats de Mallorca) azia las cosas del mayor bien de la República fué superior á todo lo que hazía difficultoso y casi impossible un fin tan ardientemente deseado: prevenieron todo lo que pareció necessario, proveieron las Cathedras vacantes, y fundaron otras de nuevo, assí para que los cursos de Jurisprudencia y Medicina pudiessen ser cumplidos, como también porque, hallándose los ingenios Mallorquines por muchos años en la possesión de poder tomar libremente partido en alguna de las quatro Inclitas Escuelas, la Lulliana, la Thomista, la Esco-

tista y la Suarista, pareció necessario poner Cursos de Filosofía y Theología de todas ellas (*con la debida prelación en número y Dignidad de Cathedras respecto de la Lulliana*) para que assí los genios como los ingenios quedassen con la entera libertad en la elección que deve haver en lo meramente opinable de esta materia.» (Lloch citat). Una petita digresió.

¿No sería de desitjar que les Universitats Pontificies y'ls Seminaris d'avuy día s'inspiressin en aquest criteri de la antigua *Universitat Luliana*?

Aquella amplitut no era per cert desconeguda d'altres establiments docents, de moltíssima importancia també, ja que lo meteix professava la Escola Francescana, la qu'en el article 245 de les Constitucions generals de l'Ordre mana als Catedrátichs de Filosofía y Teología, que, si bé han d'ensenyar los Autors de la antigua Escola Francescana (Sant Bonaventura, lo Venerable Escoto y'l Beat Ramón Llull), no per xó deuen descuydar l'estudi dels demés autors escolástichs: «In doctrinis philosophicis et theologicis antiquae Scholae Franciscanae inhaerere studeant, quin tamen caeteros scholasticos negligant.» (§ IV. *De Lectoribus*...)

Algú potser dirá que'l criteri de l'Universitat Luliana y l'article aquest dels Fra Menors han sigut derogats, podríam dir, per la encíclica *Æterni Patris* de Lleó XIII.

Cert que per algunes persones, més apassionades que reflexives, axí meteix s'ha dit, peró la veritat es, que'l carácter exclusivista qu'alguns han volgut veure en l'esmentada Encíclica, no's veu enlloch d'ella; y axís ara ja ho van regonexent de mica en mica molts dels qui avans se dexavan dominar per la passió d'escola.

Y en tant s'equivocavan aquestos irreflexíus, que'l meteix Sant Pare Lleó XII ha declarat, que de cap manera ell ha volgut derogar l'article 245 de les Constitucions Generals d'aquella Ordre, y en conseqüencia, que no té per mal lo criteri en qu'está inspirat lo dit article, qu'es lo meteix en que s'inspirava l'Universitat Luliana, com tením manifestat.

En efecte, ara de poch dirigí'l Sant Pare una carta á l'Ordre Seráfica, que comensava *Nostra erga Frates Minores*, y alguns mal aconsellats digueren, que tant l'encíclica *Æterni Patris* com la carta *Nostra erga Fratres Minores*, eran la mort de la antigua Escola Francescana...

¡Poch se pensavan los qui tal deyan lo bé que'n resultaría de les llurs injusticies!...

Segurament que no haurían dit res, si haguessin sabut lo que havía de passar. Perque'l cas va ser que, defensantse los fills de Sant Francesch, s'armá una tal cridoria, que'l meteix Lleó XIII hi intervingué, y feu manifestar en son nom per lo Cardenal Prefecte de la Sagrada Congregació de Bisbes y Regulars, en carta al Pare Lluis Lauer (de 19 de Septembre de 1899), Ministre General de l'Ordre de Fra Menors, que de cap manera havía volgut Sa Santetat derogar l'article 245 de les Constitucions Generals de l'Ordre: «Praeterea eadem Sanctitas addere dignata est Se in adornandâ praefatâ epistolâ noluisse omnimode nec articulum 245 Constitutionum Generalium Ordinis, nec... revocare.»

Y si no'l derogá ab la carta *Nostra erga Fratres Minores*, tampoch lo derogá ab la encíclica *Æterni Patris;* perque, en lo cas d'haverho fet ja ab aquesta, no solament no havía de dir lo Papa que no'l deroga ab la carta aquella, sino que devía manifestar que ja estava derogat alguns anys endarrera.

A vista d'axó, torném á preguntar: ¿no sería de desitjar que les Universitats Pontificies y'ls Seminaris d'avuy s'inspiressin en aquell criteri de l'antiga Universitat Luliana?

Les Constitucions de la *Universitat Luliana Pontificia y Real* les feu l'Arquebisbe Bisbe de Mallorca Pere de Alagón, y varen ésser examinades, aprobades y alabades per lo rey Carles II d'Espanya als 16 d'Octubre del 1697.

Després de Carles II vingué la guerra anomenada de Successió, en que's disputavan lo trono d'Espanya l'Arxiduch Carles d'Austria, tan amat dels catalans, y en Felip, de la casa de Borbó. Tant l'un com l'altre foren devots del Doctor Arcangélich. Lo retrato del Arxiduch figura al costat del retrato del Beat en la edició magna de les obres lulianes feta á Maguncia l'any 1721 y següents, precedit d'un privilegi imperial pera les metexes obres; de la afició que tenía al lulisme en Felip V, per altra part, de tristíssima recordansa pera nosaltres, los catalans, alguna cosa ne podém dir, si havém de creure al Pare Pasqual, en la dedicatoria del primer volúm de sa obra *Examen de la crisis del P. Feyjoo sobre el Arte Luliana* al Molt Ilustre don Joseph Torrero y Marzo, jatsía que diu axís aquell bon monjo del Cister: «No podía, por

cierto, codiciar mi ansia mayor Mecenas para esta Obra, porque siendo Defensa de un Inocente perseguido, es preciso le patrocine algún personage que, conociendo la inocencia de él, tenga sabiduría para apoyar su defensa y expresiones para declarar su merecimiento: prendas que bien conocidas tiene V. E. en el Beato Raymundo Lulio, Doctor Iluminado y Martyr, y quanta injusticia se le haze en el denigrar su Persona, Arte y Doctrina; ni puede dexar V. E., como Aragonés, de patrocinar gustoso esta causa quando contemplo en los Aragoneses, como ingénita, la propensión de defender á nuestro Lulio; pues acaso el haver siempre tenido abrigo en sus pechos fué una debida reverente imitación de sus Monarcas, los quales todos, desde que murió el Beato Lulio, han amparado con su Real protección, y defendido contra todos sus adversarios, su Persona, Arte y Doctrina; «y singularmente nuestro Invictísimo »Monarca el Señor Don Phelipe V, que de Dios goze, uno de los »principales cuidados que tuvo en el Sitio de Barcelona, según noti»cia que tengo de boca de V. E., fué el que se practicassen las más »eficazes diligencias, en caso de tomarse la Ciudad por asalto, para »guardar del incendio y furia militar los Manuscritos del Beato Lu»lio:» y no se atreverá ningún fiel vassallo de tales Príncipes tener por vana é inútil la doctrina que en Libros que tanto merecen su cuidado se contiene; y que patrocinan, defienden y promueven con todo su Real conato y autoridad: siendo también no leve argumento de lo mismo el ardor con que el Sereníssimo Príncipe Palatino del Rhin solicitó haber para su Bibliotheca estos Libros y no paró hasta haverlo conseguido.»

Després de tot axó, no us penséu, senyors, que ja tením dita tota la llista dels decrets de nostres Reys fomentant y protegint la ensenyansa de la filosofía luliana en los territoris de llengua catalana, no; encare podríam parlar de la facultat que als 15 de Decembre de 1393 Joan I doná al ermitá fra Pere Rossell pera obrir cátedres de lulisme y nomenar professors de la filosofía nacional; de la facultat també qu'en lo meteix día, mes y any concedí'l propi Joan I á Francisco de Pereta pera establir la Escola Luliana en lo Palau menor que'ls reys tenían á Barcelona, y establerta, la encarregá al prevere Ximeno Tomás; de que l'Alfons V, estant á Italia, als 7 de Janer de 1446, desde'l Castell nou de Nápols, autorisa al frare carmelitá Londolf de Columba de Bretanya pera establir es-

coles públiques y privades de la ciencia del filosoph catalá; y de tants altres documents Reals, que'ns fariam interminables si'ls volíam enumerarlos tots.

A tot arreu hi havía cátedres lulianes d'ensenyansa pública y privada: á Catalunya, á Valencia y á Mallorca; á Valencia hi foren sense cap interrupció durant cent cinquanta anys, segons diu la *Memoria histórica de la Universidad de Valencia*, de l'Orti, capítol XI; á Barcelona y altres llochs de Catalunya les trobém desde la mort del Beat fins á principis del segle XVIII; y á Mallorca desde avans de morir el Sant fins á l'any 1830, en que's suprimí la *Universitat Luliana Pontificia y Real* de la bella capital palmesana. Los dexebles del Doctor Arcangélich, que tantes centuries d'ensenyansa luliana han produit no's poden pas comptar: y llurs obres, notabilíssimes moltes y estimades y fins estudiades al estranger, nombrantles solzament ompliríam un voluminós diccionari.

Perque es de saber que lo Lulisme, exuberant sempre de vida dins la nostra nació catalana, á tot arreu del estranger obtenía adeptes y escoles: á Sevilla, á Jaén, á Alcalá de Henares, á Salamanca y en importants ciutats d'Italia, Fransa, Inglaterra y Alemanya, en qual darrera nació fins avuy hi son estudiats ab afany lo sistema y les doctrines de nostre pensador. A les derreríes del segle XIV, quan les denuncies del Aymerich, la filosofía nacional de Catalunya corría felisment y's propagava per tota l'Italia, Espanya, Fransa, Alemanya y Inglaterra: «Cujus doctrina (Doctoris nempè Archangelici) cùm per totam Italiam, Hispaniam, Galiam, Germaniam et Angliam foeliciter curreret et propagaretur, nescitur quo spiritu et ausu temerario quidam Eymericus...» (Lo canonge de Tarazona Pere Geroni Sánchez de Lizarazo.)

Arnau Albertí, inquisidor apostólich y bisbe de Pati, diu qu'en son temps la ínclita doctrina luliana era coneguda per tota Espanya y per tota la Fransa; y que á Mallorca y altres escoles d'Espanya s'ensenyava públicament, manifestant al acabar que la té per revelada de Deu: «cujus inclyta doctrina, sanctissimique mores, toti Hispaniae et Galliae notescunt, et eum sanctorum catalogo potius adscribendum sentiant... ejusque doctrina a doctoribus parisiensibus probata publicè in dicta urbe (Majoricensi) et in aliis Hispaniae gymnasiis discenda proponitur. Quam si legeris a Deo revelatam potius quàm ab homine quaesitam vel elaboratam censebis.»

Un célebre autor manifesta qu'en lo segle XVI, la época més florexent de la escola dominicana y la dels teólechs del Concili de Trento, lo Lulisme era tan conegut á Fransa com lo mateix Tomisme. Donchs si axó passava al extranger, ¿quánt més seguides no havían d'ésser les doctrines lulianes en la nació catalana, lo bressol del filosoph? Cert que aquí hi trobaren eco les grandioses concepcions filosófiques y teológiques de Sant Tomás d'Aquino y del Escoto, peró llurs escoles may arribaren á tenir ni'l nombre ni la qualitat dels dexebles que tingué la nostra Escola Luliana. Les coses no podían menys de passar axís, atesa la gran empenta intelectual dels lulians fills de Catalunya, Janer, Llobet, lo canonge de Barcelona Desclapés, Daguí, Caldentey, Cabaspre, Sedacer, Ros, Comte y altres, y'l ressó universal que obtingué'l fet del cardenal Cisneros posant cátedres lulianes á Alcalá, lo del filosoph barceloní Ramón Sibiude ensenyant la *Ars Magna* á Tolosa de Fransa, y'l d'un altre canonge de Barcelona, y Rector aleshores de sa Universitat literaria, en Joan Vileta, defensant y alabant en ple Concili de Trento lo Sistema y les Doctrines de nostre Doctor Arcangélich.

XVIII

Es una veritat com una casa, que Catalunya, sobria en tot, ho es molt particularment respecte á la metafísica, y es un altra veritat grossa com aquella, que la filosofía luliana, com tota filosofía complerta y que's mereix lo nom de tal, deu tenir metafísica, y la té en veritat; emperó, com l'home té tanta propensió á exagerar los conceptes, algú ha dit que Catalunya no té *gens de metafísica*, y que la doctrina luliana es *tota metafísica*, y, en conseqüencia, que la Escola del Beat es una excepció, y no una confirmació, del pensament catalá, no podent ella aspirar per lo tant al ésser y á la consideració d'Escola filosófica nacional de la terra. *Ne quid nimis*, tením de repetir: ni es exacte que'ls pensadors catalans — no dexebles del Arcangélich — no s'hagen dedicat á la metafísica; ni tampoch ho es que la filosofía del Beat sía molt metafísica. Nosaltres afirmém humilment que'l gran geni catalá, adonantse, com no podía menys, del *gran fondo práctich* que té la ciencia metafísica, se llensá á les especulacions ultra-sensibles ab virior, si bé, una vegada es dintre d'elles, se distingeix dels altres genis nacionals per sa moderació, bon gust, sobrietat y sentit comú; y també manifestém que les doctrines lulianes no més contenen la metafísica indispensable pera satisfer les necessitats intelectuals que sent, en l'exercici de ses facultats, la nostra ánima racional.

Está clar que hi há una gran diferencia entre'l carácter castellá, per exemple, donat á la metafísica, com la *cabra tira al monte*, y'l carácter catalá, més donat á l'análisis y á la experimentació, que á les grans síntesis y á la metafísica, peró que, á dir la veritat, va sempre al final á aquestes, com que representen les unes lo progrés y l'altra una verdadera necessitat; mes d'aquest fet, ben visible é

innegable, y molt honrós per altra part, á la afirmació de que no hi han hagut metafísichs catalans, de que nosaltres som refractaris á tota metafísica, de que una filosofía que admet la metafísica necessaria no pot ésser la filosofía nacional de Catalunya, hi há una distancia incalculable, hi há quasi un abím, hi há, en fí, lo que separa á la veritat del error.

Catalunya té metafísichs, y nombrosos y notables, adhuc entre els pensadors qui no seguiren al Arcangélich. L'escola del doctor Sobtil tingué aquí dos grans dexebles: los menorets Antoni Andreu y Joan Bassols. A més d'escriure cada un d'ells quatre grossos volums de *Comentaris al Mestre de les Sentencies*, qual mena de obres, com sab tothóm, en lo segle XIV, época de llurs autors, eran *en partida* metafísiques y *en partida* teológiques, segons diría'l Beat Ramón; lo primer dexá escrits *in Methaphisicam libros quatuor*, y altres llibres comentant á Porfiri, á Aristótil, á Gilbert de la Porree, á Duns Escoto y á Boeci, plens igualment de metafísica, y'l segón composá una *Miscelanea philosophica*, que boy l'omplan materies metafísiques.

De la escola de Sant Bonaventura es lo caputxí Jacinto de Olp, qui'ns ha llegat una *Philosophia ad menten Sancti Bonaventurae* en tres volums—que desde'l tractat *De Anima* inclusíu acabá un altre caputxí, Rafel de Olot, — ahont hi há tanta metafísica com s'acostumava en obres semblants d'escolástichs de fora Catalunya.

A la escola tomista pertenexía lo metafísich Cristófol Ramoneda, qui, en lo segle XVI, essent canonge d'Urgell, en terres catalanes que are son del Estat francés, á Perpinyá, hi ensenyá tres cursos de Metafísica y filosofía en general, escribint y estampanthi allí meteix una obra metafísica per tots sos quatre costats, *Commentaria in librum divi Thomae* DE ENTE ET ESSENTIA, comentari qu'es digne parió del que n'es autor lo célebre cardenal Gayetá.

No per tractar dels *octo libri phisicorum* del Aristótil están mancats de metafísica los *Comentaris* del jesuita barceloní Joseph Olzina, del segle XVII; y de metafísica varen escriure 'ls valencians Pere Joan Núñez, Pere Joan Monzó, Serverá, lo Pare Tosca y en Berni y cent d'altres.

Havém consultat los *Diccionaris d'Escriptors* de Catalunya, Mallorca y Valencia, y n'havém trobat passa de cent d'autors no lulians que han escrit llibres, no de Filosofía en general, sinó en

especial de Metafísica: ¿será necessari aquí reproduir llurs noms y'ls títols de llurs obres?

Desde'l segle XIII fins al modern Félix Amat y'l contemporani Jaume Balmes, may li han faltat metafísichs á nostra terra, y metafísichs de volada. Que sempre l'han anada á enmatllevar la metafísica á altres terres... ¿y qué prova axó?—no que'l catalá sía antitétich d'aquella ciencia, sinó, á nostre humil parer, que, regonexent sa necessitat, la busca y l'admet; y veyent al propi temps, en sa maturitat de seny, qu'es difícil poder ésser original en metafísica —á més dels grans perills que hi há en volerne ser — no amant en res la nostra gent voler crear lo que ja existeix, va y ho enmatlleva ahont se troba, adhuc essent afora de casa. Y axó ho han fet tots los metafísichs de Catalunya, fins los lulians; y en axó tenen precisament aquestos un títol de gloria molt digne d'esment, ja que tant los han tildat alguns, d'aymadors d'originalitat, perque obrant d'aquella manera no's separaren gens ni mica de les lleys del carácter catalá: la metafísica luliana es la metafísica tradicional de la escolástica.

Entre'ls pensadors de la Nació catalana, un n'hi ha hagut, no afiliat al lulisme ni á les escoles de Sant Tomás y d'Escoto, que sobressurt moltíssim y que's ben mereix un particular esment: lo valenciá Lluis Vives. ¿A quína escola, donchs, pertenexía? ¿Ne fundá alguna ell? y en cas afirmatíu, ¿podría ésser aquesta, la nacional de Catalunya?

Pertenexía'l filosoph del Renaixement... ja m'ha escapat la paraula; sí, en Lluís Vives pertenexía á la escola del Renaixement, escola molt vaga, general, indecisa, poch determinada, y que anomenaríam millor si diguessem escola de la independencia.

Aquexa escola de la independencia no la fundá pas ell; axó sí, ell fundá alguna cosa. Lo menorquí Joseph-Miquel Guardia, tan conexedor y amant dels filosophs de la Península, me deya en carta de 13 de Desembre del any 1896: «Vous annoncez un travail sur Louis Vives et un autre sur Ramón Lull. Il me semble que tout a été dit sur le judicieux critique qui fut un des triumvirs de la Renaissance, excellent commentateur et savant pédagogue. GARDEZ-VOUS D'EN FAIRE UN PHILOSOPHE AYANT FAIT ÉCOLE.» Perque, en veritat, lo que propiament enteném *per fundar una nova escola filosófica* no ho feu pas en Vives, ja se li digui quefe de la escola in-

dependent, ja se li digui quefe de la escola crítica. Y en tant será axís, que'l senyor Menéndez y Pelayo, qu'es lo qui més s'ha esforçat en manifestar *lo que fundá* en Lluis Vives, en declarar *en que* consisteix lo anomenat vivisme, en dirnos *de quína escola* es inventor ó pare lo Polígraf valenciá, al últim nos fa á saber que de la filosofía d'en Vives éll ne veu náixer: «1.° *El peripatetismo clásico*, muy conforme con la tendencia de Vives, que admiraba y seguía en mucha parte á Aristóteles *puro* y sin mezcla averroísta ni escolástica.

»2.° *El ramismo español*, tendencia de oposición un poco dura y sistemática á Aristóteles, mitigada por un elemento *vivista* sobremanera poderoso.

»3.° *El onto-psicologismo* de Foxo Morcillo, cuya conciliación *platónico-aristótelica* no es más que un desarrollo admirable de la metafísica vivista, si bien inclinándose más á la doctrina del gran discípulo de Sócrates, señaladamente en la cuestión de las *ideas innatas*, que entiende á la manera de San Agustín.

»4.° *El cartesianismo ante-cartesiano*, sostenido en filosofía natural por Dolése, G. Pereira, F. Vallés, Torrejón y Barreda, y en psicología por Vallés y Pereira, aunque en muchas cuestiones discordes.

»Como exageración de la tendencia *racionalista* del *vivismo* y fenómeno aislado, aparece el libro del portugués Sánchez *De multum nobili, prima et universali scientia, quod nihil scitur*. También pudiera sostenerse que el *empirismo sensualista* de Huarte y doña Oliva tiene ciertas relaciones con la filosofía en cuestión, como dependiente que es de Gómez Pereira y de la *Antoniana Margarita*.»

De la filosofía d'en Vives, han nascut també:

«1.° La filosofía de Bacon, que tomando por punto de partida los libros *De Disciplinis*, proclamó las excelencias del método experimental.

»2.° *El cartesianismo*, desarrollo parcial y exclusivo, lo mismo que el anterior, de otra fase de la doctrina de Vives y sus discípulos.

»3.° La filosofía del P. Buffier y la modesta, prudente y sabia, aunque incompleta, escuela *escocesa*, que en punto al *análisis psicológico* tiene sus precedentes en el tratado *De anima et vita*, y en cuanto al criterio de verdad en este pasaje del libro I *De prima philosophia...*» *(La Ciencia Española.)*

Bé, ¿y qu'es tot axó? ¿quína nova escola determinada propiament dita, quín nou sistema definit constitueix? Representa molt, es veritat, dins lo cabal científich de la pobra humanitat, peró una nova escola filosófica, tal com s'entén generalment parlant, no ho es pas; y'ns ho indica potser prou clarament lo fet de que, ab les tres centuries que fa de la mort d'en Vives, lo títol *escola vivista* may havía sonat, les seves doctrines may han portat lo seu nom, sinò'l d'altres, y ho confessa'l meteix senyor Menéndez y Pelayo: «así se han bautizado con los pomposos nombres de *baconismo*, *cartesianismo* y *escuela escocesa* diversos jirones del manto de Vives» Ha passat lo que devía forsosament passar, atés lo carácter de les doctrines del Polígraf: los altres pensadors no's pot dir que l'hagen seguit, emperó s'han aprofitat d'ell. Y 'ls fets quan succeexen es que tenen rahó d'existencia: no s'ha dit may *l'escola vivista*, perque una escola propiament dita de la que'n siga'l pare en Vives no ha existit. ¿Y axó ultim será per alló que deya Campoamor, que'l pensador de Valencia, no doná un nou sistema, sinó que fou *sembrador de sistemas á granel?*

Lo fort d'en Vives es la crítica de la ciencia mitjeval, y la crítica d'una filosofía, ó d'una época, may será bona base pera assentarhi lo que enteném per una escola filosófica; tindrá, sí, imitadors, seguidors, peró may formará escola.

La obra filosófica d'en Vives la podém dividir en dues parts: la metafísica y la psicología: los llibres *de Prima Philosophia* y'ls *de Anima et Vita*. La seva metafísica, á causa potser d'ésser una reacció massa forta contra la excessiva metafísica dels segles mitjos, no es prou suficient pera les necessitats de la inteligencia, necessita d'un complement, y nosaltres creyém que'l tal podría ben ésser la moderada y seriosa metafísica luliana. La seva psicología es catalana; es un pas important respecte á la psicología luliana, que no s'ha d'oblidar que'l Beat escrivía en lo segle XIII y Vives en lo XVI, peró no son antitétichs en psicología en Ramón Llull y en Lluis Vives, tant catalá es en ella l'un com l'altre, puix qu'en les obres del Arcangélich hi han establerts, desenrotllats y aplicats tots los principis d'una ciencia psicológica, y analítica y experimental. Axó es lo que nosaltres afirmém s'ha de fer sempre: tenir un mestre, seguirlo, peró avençar sempre, no estacionarse, progressar, fer com en Vives: fer donar grans passos al esperit psicológich catalá, á la

tradicional psicología catalana, que arrenca, y ja ben formada, del Beat Ramón Llull. Perque tením per cert, com en Vives, que no hi há cap art que axís que l'un l'inventa ja l'obtingui perfecta: *nulla ars simul est et inventa et absoluta.* La psicología luliana es una verdadera psicología, y més encare, una verdadera psicología catalana; peró necessita, com totes les coses, avenç y progrés; y la psicología d'en Vives es un pas important respecte d'aquella. *¿Quis enim modus adsit amori,* podríam dir aquí ab lo poeta? ¿Quí posará límits y barreres al progrés en psicología, com en cap altra de les ciencies? Lo Doctor Arcangélich fou tan gran metafísich com gran psicólech; en Vives feu avençar la tradicional psicología catalana, y per lo tant, la psicología luliana; á nosaltres nos toca lo fer adhuc progressar, ab los richs elements, per exemple, aportats per en Reid y l'Hamilton, la psicología del Polígraf de Valencia. Qu'es precisament l'obra en que s'ocupá en Xavier Llorens Barba, lo plorat mestre de Metafísica de nostra Universitat literaria: enriquir ab una preciosa pedreta més, la de la psicología de la escola escociana, la áurea corona del pensament catalá qu'en sos polsos cenyeix nostra patria. Aquesta y no altra es la significació filosófica d'en Llorens: ni més ni menos.

Sa filosofía no es complerta, y es més incomplerta encare que la del Vives. En consonancia ab *una sola* de les pulsacions del esperit intelectual de nostra gent, y seguint l'exemple y aprofitantse del avens aportat per la Escocia, se ficá dins sí meteix, no'n volgué sortir gens, y sols analisá les facultats anímiques y llurs operacions; si bé s'ha de confessar, que may pretengué ell, que á sos trevalls se'ls hi dés un major alcanç que'l dit: may pretengué donar una filosofía complerta, ni fer escola.

A més dels *Apuntes* de classe, qu'estém á punt de publicar en la Revista Luliana pera que no's perdin, nos deixá en Llorens la *Oració inaugural* en la obertura dels estudis de la Universitat, del any 1854.

En lo nostre humil concepte allí s'hi vindica la existencia d'un esperit nacional en cada poble, prenent per basa l'estudi de sa llengua, de ses costums, de ses institucions polítiques y civils, dels datos que'ns ofereix lo contingut de la conciencia humana...

Y axó com á introducció de sa tesis, del pensament capital descapdellat en son discurs inaugural: «ni més ni menos que les

literatures, lo pensament filosófich adquireix un aspecte indígena y forma part del patrimoni intelectual de cada poble», ó sía, cada poble ó nació, si verdaderament es tal, té sa filosofía ben propia. Si, en conseqüencia, Fransa, Alemanya, Castella, Catalunya son nacions, verdaders pobles, pot existir una filosofía francesa, una filosofía alemanya, una filosofía castellana y una filosofía catalana.

Axó ho estudía considerant la filosofía com l'obra regular y ordenada de la energía intelectual de cada poble, y mirant de sorpendre al pensament filosófich en sa génessis, en sa crexensa, y en son desenrotllament ulterior y complert, fins qu'arriba á ser un nou element de vida qu'entra en combinació ab los demés característichs de cada nació, y aleshores es quan, com diu ell meteix, dominant unes vegades y dominat unes altres, conserva sempre sa fesomía propia, y'l fil de sa historia ja no s'amaga á la mirada atenta del observador.

Ab tot y que'ls pobles no poden ser igualment originals é independents, los qui's troben en les circunstancies de poderho ser menys no han de témer perxó, que la transmisió d'una filosofía de cap manera arribará á destorbar que ostenti son carácter propi el poble qui la rebi: molt al revés, assimilantsen els elements més afins ó conformes á sa naturalesa peculiar, y concentrant en ella tota la forsa de sa activitat, característica en cada poble, lo fruyt que d'aquí'n resulti ja será ben seu, ben propi de tal poble ó nació: com la mel del rusch ja es ben propia y característica de l'abella, encare qu'aquesta de primer la xuclés de la flor que's gronxava al seu devant.

En defensa d'aytal afirmació hi emplea la rahó y la historia; y quan en lo curs d'aquesta arriva al cristianisme, ensenya que l'interés universal qu'ell va despertar pot agermanarse ab l'esperit peculiar á cada nació, qu'en lo terreno de la especulació poden encare'ls pobles cristians mostrar la varietat de carácter ab que's distingexen los uns dels altres.

¿Y les obres del home, per poderoses qu'arribin á ser, lluytarán ab éxit contra'l particularisme, que arréu se trova? Axó voldría dir que's pot fins matar un element intrínsech y essencial de la naturalesa. ¿Y quí va contra ella?

Darrer punt, y pera nosaltres lo més important: á vista dels diferents sistemes filosófichs que'ls temps passats y'ls moderns nos

oferexen ¿á quín d'ells podém fiar la sort del nostre desenrotllament filosófich, quín partit havém de pendre?

Si'l Doctor Llorens hi va ab por á senyalarlo, á nosaltres nos sembla que no es per mancarli fermesa en ses conviccions, sinó per modestia, per una gran modestia. Perque la veritat es que la timidesa hi es allí prou manifesta. Aquest fet ¿no'ns lo podría explicar lo mateix fet de que la modestia, lo senzill y bon sentit, sía la nota característica y més predominant de la filosofía, de la qu'ell n'era un adepte aprofitadissim?

Peró si's veuen vacilacions al senyalar lo sistema ó escola filosófica al qui *nosaltres* tinguém de fiar la sort del *nostre* desenrotllament filosófich, no se'n hi veu pas cap, ab peu ben segur camina, quan parla de quína manera arribarém á saber quín sía'l tal sistema ó escola; aleshores sí que no's mostra gens encongit. Ab veu segura y alta'ns diu que de primer nos havém de conéxer á nosaltres metexos, y després mirar de saber quín es, de tots los sistemes filosófichs, lo més afí, lo més conforme á la nostra peculiar naturalesa. Lo tal será'l nostre; lo tal será'l que reuneix millors condicions pera convertirse en os de nostres ossos, en carn de la nostra carn, y en sanch de la sanch nostra. Aquesta, no are, sinó després, en lo temps que ja ell mateix senyala, será un día la filosofía catalana...

Un poble quan es gran no pot viure sense una filosofía, y'l nostre poble ja ho va essent de gran... Una nació tot ho deu tenir propi, indígena, nascut de ses entranyes; llengua, costums, dret, institucions civils y polítiques, ambicions, ideals, virtuts, art, literatura, filosofía... y ja que dihém tots los díes que Catalunya es quelcóm més que una regió d'Espanya, qu'es una verdadera nació dintre'l territori espanyol; y haventhi tants bons patricis ocupats en la llengua, en lo dret, en l'art y en la literatura de Catalunya, hora es ja de ventar les cendres del calíu del pensament filosófich catalá: l'hora es arribada d'entrar dins de nosaltres metexos, de lo més fondo que hi há en lo nostre sér, de l'ánima, segons la expressió, d'un filosoph barceloní del segle xv, y mirar la vía qu'havém d'empendre pera arribar á tenir una filosofía igualment *nostra*, catalana.

Y are escolta, lector, la bella introducció que á sa tesis posá l'ilustre pensador en aquell Discurs; en ella s'hi afirma la existencia

d'un esperit comú, d'un esperit nacional en cada poble; y no més llegintla, ja immediatament sens cap esfors, veurás com los datos en que s'apoya pera afirmar alló's trovan tots, sense faltarne cap, en les condicions racionals é históriques de Catalunya, y en conseqüencia qu'en ella hi viu un esperit nacional, que la nostra terra es una verdadera nació.

«Si moguts per la varietat qu'en sa fesomía cada un dels pobles presenta,—diu lo Mestre—nos endinzém en la vida íntima, examinant lo geni de sa llengua, familiarisantnos ab ses costums, escorcollant ses opinions, desxifrant lo sentit de sa religió é investigant la naturalesa de ses institucions polítiques y civils; si estudiém sos monuments literaris, y posém los ulls en ses creacions artístiques, ¿cóm negarnos á regonéxer un fondo d'idees trevallades poch á poch per la nació tota, filles d'un esperit comú qu'estampa'l seu segell en totes ses produccions? ¿Cóm no admetre la existencia d'un esperit nacional, degut á les condicions históriques de cada poble, que vivint en la roda del temps y recullint la flor de la activitat de cada una de les generacions, apartats los productes insignificants de passions passatjeres, concentra les idees, aplega amorosament los grans sentiments nacionals, y determina y manté'l tirat de sa fesomía moral? Esperit que, unes vegades escampat per tots los membres del cos social á proporció de llur importancia, altres vegades concentrat en alguns focos que'l conservan y depuran, sempre se'ns mostra'l meteix, sempre vivificador y fecond.

»Les lluytes que sosté ab los elements que s'oposan á son lliure desenrotllament donan testimoni de sa forsa, ni més ni menos que les obres produides per sa energía natural, no contrariada. A voltes veyém que llensa fora y lluny de sí'l principi exótich que una má violenta havía introduit en lo seu sí, en ses entranyes; altres vegades desplega son vigor assimilantse'ls elements afins que trova arréu, ab los quals creix y s'enforteix; peró també en certes ocasions mor sota'ls cops furiosos d'un bras poderós, ó desapareix poch á poquet com l'arbre corpulent á qui han xuclada la sava les plantes parássites que se li enroscan al cos.

»Si ab lo dato incontestable que s'acaba de consignar hi lliguém los datos que'ns ofereix lo contingut de la conciencia humana y la creensa en la unitat de la nostra especie, nos veurém forsats á convenir y afirmar que li es natural á aquesta unitat lo descapdellarse

en una varietat histórica que forma com lo límit y la condició de la seva existencia. Lo voler prescindir de semblant varietat en les qüestions que pertocan á la historia interna dels pobles, es esborrar ab má atrevida un fet que més ó menos tart se'ns posará devant pera acusar la vanitat de les nostres especulacions. Les produccions més altes del esperit humá no se eximexen de les condicions que'ls imposa l'esperit de la nació ahont tenen llur origen; si bé es veritat qu'algún d'aquestos productes, á causa de llur naturalesa especial, dexen lo segell de llur carácter nacional poch després d'haver nascut, mentres que'ls altres mantenen sempre l'escut que dona testimoni del llinatje d'ahont venen. Si les grans literatures oferexen un carácter nacional á tothóm manifest, tant en les obres en que hi pren part tot lo poble com en les que son degudes á un sol ó á pochs intérpretes privilegiats dels sentiments comuns, també'l pensament filosófich adquireix un aspecte indígena y forma part del patrimoni intelectual de cada poble.»

Fins aquí son paraules del Mestre.

Catalunya, donchs, té la seva personalitat, una ánima nacional; es una verdadera nació. Y pera qu'est esperit, esta ánima nacional «no mori als cops furiosos del bras poderós dels qui sommían en un centralisme antinatural, ó desapareixi poch á poch com l'arbre corpulent á qui han xuclada la sava les plantes parássites que se li enroscan al cos», per axó cap bon fill de la mare patria deu apartarse del actual moviment nacionalista catalá, que té per objecte la reconstrucció de la nostra societat y la vindicació dels drets inherents y que no moren may, de les entitats naturals y sobre tot de la entitat natural que'n dihém Nació catalana, entitat que, com á natural, ha sortida de la voluntat del Etern, no dels congressos dels polítichs, ni dels pactes y tractes que á vegades fan los Reys. Tot surt de Deu y tot ha de tornar á Ell; peró havém de procurar que les coses se mantinguin tal com Deu les va fer; y Catalunya no's mantindrá tal com Deu la va fer, si deixém que mori son esperit nacional. ¿Cóm ha de voler Deu que li torném les coses, sinó tals com Ell nos les va dar? Si obrém d'altra manera, Deu nos ho tindrá en retret y l'Historia també.

En Xavier Llorens enmenava als pensadors catalans cap á la observació psicológica de la escola d'Edimburg, y feya bé, ja sía que *una* de les notes característiques del pensament catalá es l'és-

ser donat al análisis, á la experimentació y á la psicología; mes, bon catalá, home tot práctich, regonexía la insuficiencia dels escocians, regonexía que'ls mancava metafísica, y per axó «tot son trevall se dirigía á enllassar sa doctrina ab la del Escolasticisme», com nos diu son íntim confident lo ilustrissim senyor Bisbe de Vich, Doctor Torras y Bages.

Per arribar á saber quína es la filosofía nacional de la terra, en Llorens nos aconsella entrar dins de nosaltres metexos y examinarnos ben bé: *nosce te ipsum*, y es un procedir excelent; emperó, efecte, indubtablement, d'haver sigut un «home qui durant tota sa vida havía viscut tancat en les entranyes de la seva ánima, com una aula d'esperitual anatomía» (Torras y Bages), no obrí les planes de la historia del pensament á Catalunya pera informarse avans de donar son fallo sobre aquella materia; fent tant sols l'análisis de les facultats anímiques y de llurs operacions en la catalana gent, prescindint de tota manifestació ultra-anímica del nostre poble, no s'adoná de *tots* los carácters de nostre pensament nacional, sinó d'*un* únicament; influit de les preocupacions de la época no volgué girar la vista cap als segles mitjos; dominat pel criteri dels escocians de menyspreuhar tota metafísica, no s'acostá gayre á ella, sembla que la temía; y si, no podent ofegar del tot la veu de sa ánima catalana que'l cridava sempre y li enviava tots sos accents y en tota llur integritat, s'incliná en sos derrers temps al neo-escolasticisme, axó ho devía fer ab bastanta timidesa, que no més ho sabém per amichs d'ell, no pels *Apuntes*, ni per la Oració inaugural, y encare deventse sols al llevat catalá que portava; y com per fí aleshores Catalunya y Espanya estavan molt confoses, no distingí lo tremp intelectual de Catalunya del tremp intelectual de Castella, y per axó no'ns parla del pensament catalá, sinó del pensament espanyol. Y tot axó feu, segons lo nostre humil parer, que aquell procedir, que havém calificat d'excelent, resultés incomplert en les mans del docte catedrátich. A tenir en compte lo que nosaltres havém indicat, no'ns haguera anomenat solament la Escocia, hauría també parlat del escolasticisme y hauría acabat dihentnos planament que la filosofía nacional de Catalunya es la filosofía luliana. Bona es la assimilació de tot lo afí, peró avans hem de realisar, no una, sinó dues coses: examinarnos á nosaltres metexos y consultar *lo propi*, que'ns han llegat los nostres pares; los dos es-

tudis no's contradirán, que l'un es lo complement necessari y'l perfeccionament del altre.

Lo senyor Canalejas deya qu'era un camí més fácil y planer y'l més lógich, pera la educació filosófica d'Espanya, lo d'exposar les doctrines del Beat Llull interpretantles latissimament en lo sentit modern, que l'importar ensenyanses estrangeres, referintse á les escoles alemanyes; nosaltres, ab un conexement més complert de lo qu'es lo pensament d'Espanya, ó Castella y de lo qu'es lo pensament de Catalunya, que'l del docte catedrátich de la Universitat Central, devant la insuficiencia de la escola escociana y de sos errors en l'ordre dogmátich, després del exámen de l'ánima catalana en sí metexa y en la Historia, al veure que les doctrines del Doctor Arcangélich casan admirablement ab lo tremp intelectual d'aquella ánima, no podém menos que aplicar les paraules de dit senyor á la Nació catalana, de conformitat igualment ab lo seu parer—llargament explicat per nosaltres al principi—de que en lo polítich com en lo científich les nacionalitats constituexen un organisme necessari pera que la veritat se produexi en lo transcurs d'una edat baix totes ses fases y en totes ses maneres; y en darrera conseqüencia, nos creyém obligats á confessar que *la filosofía nacional de Catalunya es la filosofía del Doctor Arcangélich, lo gloriós mártyr de Cristo y terciari francescá, Beat Ramón Llull.*

Martorell, 17 Febrer 1902.

A MAJOR HONRA Y GLORIA DE DEU.

NOTES

(Les xifres romanes que seguexen se corresponen ab les que hi há dins la *Conferencia*, é indican, de consegüent, lo lloch ahont pertanyen les *Notes* respectives).

INTRODUCCIÓ

Auguste Comte a considéré l'individu isolé comme une abstraction, et c'était aussi un des principes de Hegel. Les économistes, de leur côté, ont insisté sur l'essentielle solidarité des intérêts, des besoins, des modes de production, de distribution et de consommation, solidarité qui, selon Marx, aboutit aux formes historiques de la propriété et aux régimes du travail. Mais une solidarité plus intime encore est celle qui, comme nous venons de le voir, établit une mutuelle dépendance entre les pensées, les sentiments, les impulsions. La conception d'une nationalité n'est donc ni purement physiologique et ethnographique, ni purement économique. L'individualité nationale se manifeste avant tout par des signes psychologiques: langage, religion, poésie et arts, monuments, l'opinion qu'elle a d'elle-même ou qu'ont d'elle les autres, enfin ses héros et ses représentants historiques. L'histoire d'un peuple révèle aussi son caractère, à la condition qu'on en observe avec soin les moments divers et qu'on en tire ce qu'on a appellé la «moyenne historique». Il y a en effet, dans la longue existence d'un peuple, des périodes où, par un concours de circonstances particulières, les produits de la vie intellectuelle, morale, artistique, revêtent un caractère qui n'est pas de tous points conforme au génie habituel de la nation; mais, si vous prenez la moyenne d'un gran nombre

de périodes différentes, le résultat sera l'image fidèle du caractère national.

La langue, à elle seule, n'est pas un indice suffisant de ce caractère, puisqu'elle peut avoir été importée. Toutefois, même dans ce cas, la comparaison de la langue primitive avec la langue dérivée permet de reconnaître les tendances propres de la nation, qui imprime toujours sa marque sur son langage. Lazarus dit avec raison que la langue est, pour l'esprit d'un peuple, ce que le sol nourricier est pour son corps.

Il y a une logique nationale; chaque peuple se fait plus ou moins consciemment son *Discours de la Méthode*. L'un préfère observer, comme l'Anglais, l'autre raisonner comme le Français; l'un aime mieux déduire, l'autre induire. Chaque peuple a même ses erreurs préférées, ses péchés mignons de logique, sa sophistique nationale. Ainsi non seulement nous devons a notre nation un certain nombre de pensées et d'idées déterminées, mais nous lui devons des formes de pensée, des cadres tout faits où les idées viennent se classer, des catégories sous lesquelles nous les rangeons et qui nous semblent *a priori*. La langue nationale, qui fixe et les idées et les méthodes, impose ces formes intellectuelles a chaque individu et l'oblige à rester dans le moule commun.

Si le langage est la somme des noms donnés aux choses perceptibles, on peut dire que la mythologie est la somme des noms donnés aux secrets soupçonnés ou conclus derriére ces choses; mais les langues sont beaucoup plus diverses que les mythes, qui se ressemblent d'autant plus qu'on remonte vers les temps primitifs.

Les idées plus ou moins réfléchies d'un peuple sur l'origine et la nature de l'univers, ainsi que sur le sens et la valeur de la vie, agissent nécessairement sur sa moralité, sur son bonheur, sur son caractère: de là l'influence non seulement des religions, mais des philosophies et des littératures; de là leur importance pour la psychologie des nations.

La poésie révèle souvent l'âme d'un peuple, tout au moins ses aspirations les plus profondes. Pour tant, elle ne ferait pas toujours deviner son caractère, sa conduite, sa destinée. La poésie anglaise nous indique les rêves, les sentiments, la nature de l'imagination anglaise; à qui eût-elle fait prévoir l'histoire anglaise? Et sourtout, si vous vous attachez à la poésie d'un demi-siècle ou d'un quart de

siècle, vous ne pouvez, comme le voudraient les prophètes actuels de la «décadence latine,» en tirer des conséquences sur la nation entière et sur son avenir.

(*Alfred Fouillée:* Psychologie du peuple français; Paris, 1898: Les facteurs des caractères nationaux).

I

Explosis vero numerorum parium, et imparium molestissimis supputationibus, rejectis atomis, et sublatis Academicorum dubitationibus, divisum in Ecclesiæ nascentis exordiò Philosophicum imperium est Aristotelios inter, et Platonicos, ac utrique non paucos ex praecipuis Ecclesiæ Heroibus in partibus suis numerarunt; satisque esset, ut opinor, unus Augustinus ad magnum decus et ornamentum conciliandum Platonicæ doctrinæ quum nullum habuerit Princeps alius Philosophiæ, aut doctiorem, aut subtiliorem Augustino sectatorem. Platonem summis laudibus exornarunt Augustinus, Hieronymus, Justinus, Basilius, Clemens, Gregorius.

(*Matthaei Aymerich* e Societate Jesu Theologi *Prolusiones Philosophicæ.*—Barcinone, 1756.)

***

PRÆFATIO

ad Quiricum barcinonensem Antistitem in V Libros Sententiarum a se collectos ex operibus B. Gregorii.

Domno venerabili, sanctissimoque viro Quirico Episcopo, *Tajus* indignus Cæsaraugustanæ Urbis Episcopus, cognomento *Samuel.*

Memor vestræ benignissimæ petitionis, nostræque devotissimæ promissionis, hujus textum libelli comptis sententiarum titulis prænotatum vestræ sanctitati malui dirigendum, ut sicut unius sanctæ charitatis vinculo nectimur, ita quoque laboris ac lectionis gratia merito participemur.....

In hoc igitur supra taxatæ tempestatis turbine, licet diebus continuis periculis circumquaque sævientibus minime quippiam agere liceret, nec uspiam progrediendi, aut alicujus ruris libera esset facultas excolendi, noctium tamen otia laborum spiritalium incremen-

tis congessimus, ac de sacris voluminibus, scilicet Sancti Papae Gregorii Romensis, sententiarum capitula in quinque libellis discreta, uno codicis textu conclusa, auxiliante Domino, colligando decerpsimus, atque in amaris diebus dulcium ciborum lacrymando dapes collegimus, memores Psalmistæ testimonii, dicentis: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metunt. Euntes ibant el flebant mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.*

*
* *

Mabillon en sus Analectas tuvo á Tajon por el primero que formó Colección teológica de las sentencias de los Padres, á cuya imitación trabajaron después Pedro Lombardo y otros. «Hæc de rebus theologicis sententiarum collectio facta ex Patribus prima mihi videtur, ad cujus fere exemplum Petrus Lombardus, aliique alias condiderunt.» Lo mismo afirmó Fabricio en su Biblioteca (tomo VI, pág. 217), donde hablando de esta Colección dice así: «Idem opus dicitur Taji Sententiarum volumen in Chronico Fontanellensi apud Dacherium tomo II, pág. 280. Adeoque Tajo primus fuit, qui sententias collegit, et Petro Lombardo in hoc ipso laboris genere præluxit.» Siguió á éstos el Rdmo. Flórez en el tomo XXIX, pág. 137.

(*España Sagrada:* su autor el P. Fr. Manuel Risco; tomo XXXI. —En Madrid, 1776.)

IV

Segons l'autorisat parer del Sr. Menéndez y Pelayo, lo monjo Gerbert heretá de la Escola de Vich, ahónt feu sos estudis, quelcóm de la aspiració armónica que caracterisa al pensament nacional de Catalunya, puix en lo segle x tractá no res menys que de posar d'acort lo llibre de les *Categorïes* ab lo *Timeus*, coronant la dialéctica de l'Aristótil ab la tessis dels universals *ante rem*, formes de les formes.

(*De las vicisitudes de la Filosofía Platónica en España*).

V

Propositiones de Philosophia emendatæ a Sacra Congregatione Indicis.

1 «Haud posse nos in cognitionem cujusvis externæ metaphisi-

cæ veritatis venire (nempe quæ respiciat ea quæ sub sensus nostros non cadunt) absque alterius instructione, ac in ultima analysi absque divina revelatione.»

Porro hæc doctrina admitti nequit, quia sicut veritates internae et mathematicae cognosci possunt ope ratiocinii, ut ipsimet auctor fatetur, ita saltem possibile est veritates externas assequi, quotiescunque cum internis connectuntur, aut cum ipsae internae consistere nequeant non supposita aliqua veritate externa.

2. «Veritates externas metaphisicas demonstrari propriè non posse.»

Jamvero veritates externae quandoque cum internis necessariò copulantur, tamquam effectus cum causa, et ideo per hanc connexionem demonstrari possunt eo genere argumenti quod *a posteriori* vocatur, cujus certitudo non minor illa est quae per demonstrationem *a priori* obtinetur.

3. «Auctor omnes probationes veritatum externarum metaphisicarum reducit ad sensum communem.»

Quae doctrina admitti nequit eo quod aliquae veritates externae demonstrentur *a posteriori* per veritates internas, absque ulla relatione ad sensum communem. Ita habentes constientiam nostrae existentiae directè inferimus existere causam, quae nobis existentiam contulerit; seu ab una veritate interna deducimus aliam veritatem externam absque interventu sensus communis.

(S. C. Indicis, die 3 Junii anno 1843).

VIII

Si en la filosofía racional — com tením dit y provat — lo Beat Ramón Llull no's separa gens ni mica de la tradició de la terra, més encare, ell es son representant natural y llegitim, lo metex passa en la filosofía física; que també's dedicá l'Arcangélich, y d'un modo notabilissim, á la experimentació y análisis materials y á tota mena de ciencies exactes y naturals, cosa qu'es tant del agrado de la nostra gent.

Les obres médiques del nostre Doctor son nombroses; y ab tota rahó se pot dir qu'ell es lo pare de la Química moderna. En la prova d'axó 's podría escriure un bonich y curiós trevall, que prometém ferlo algún día, ajudant Deu; mes avuy per avuy nos acontentém en

recomanar—entre altres que no citém pera no allargar massa aquexes *Notes*—un erudit article del caputxí Fra Querubí de Carcagente, que portá la *Revista Luliana* en son número corresponent al Febrer del any corrent de 1902.

La ciencia del Dret, tan conforme al natural catalá, va meréxer igualment una especial predilecció de part del nostre filosoph nacional, puix veyém que les obres ahont feu aplicació jurídica de son sistema de la *Ars Magna* son molt considerables tant per lo número com per la qualitat. ¡Quí tingués ara temps pera escriure una monografía sobre aquest particular!

IX

Illi qui incipiunt a rebus generalibus et descendunt ad se subtiliandum in rebus specialibus sensualibus non possunt habere tantam subtilitatem, quantam qui incipiunt a rebus sensualibus et ascendunt ad subtiliandum in rebus generalibus; et hoc provenit ex hoc quòd intellectus illorum qui incipiunt in generalitatibus, descendat ad res sensuales, et intellectus illorum qui incipiunt in sensualitatibus, ascendat ad res intellectuales: igitur propterea in multis rebus fuerunt decepti antiqui philosophi in comparatione illorum qui perfectè tractant de Philosophia et Theologia, et qui a rebus imis elevant suum intellectum ad se subtiliandum in rebus altis.

(*Magnus Liber Contemplationis in Deum*, capite 215).

***

Ars requirit F. G. discurrere ratione principii, medii et finis, ita quòd ab inferioribus incipiant ascendentia de gradu in gradum usque ad primam causam; et tunc ipsis F. G. conversis in E. actu contempletur ipsum E. ipsam primam causam in perfectionibus, quas ipsa habet simpliciter in se; postmodum, ipso E. sic contemplante converso in habitum, descendant F. G. ad inferiora secundùm illas impressiones, quas recipit E. contemplativè, quibus descendentibus tunc ratione illarum impressionum magis adhaereant E. I. in judicio de inferioribus in descensu de causa ad effectum quàm in ascensu de effectu ad causam.

Ratio autem quare hoc ita est stat in hoc quia quidquid virtutis

habent F. G. ascendendo, habent similiter descendendo, sed non e converso, quia descendentia imprimunt in se ab E. contemplativo primae causae lumen et virtutem, de quibus in descensu illuminantur E. I. de inferioribus judicantia.

Haec autem regula est valdè generalis in hac Arte, et declaratur isto modo...

(Compendium seu Commentum Artis Demonstrativae: distinctio secunda quae est de Regulis).

NOTA.—Les lletres mayúscules representan les diverses facultats del enteniment humá, y les usava en axó'l Beat pera gravar axí ab més facilitat y més fortament en les potencies del dexeble ses teoríes psicológiques.

*
* *

Los sentits son font llegítima y natural del conexement humá. —La ciencia comença pel sentits.

«Para formar el cotejo de el Arte Luliana con la Lógica de Aristóteles y la de otros, es preciso explicar qué Lógica es el Arte; y para esto advierto, que no tomo la Lógica puramente por la facultad que mira sólo á la exacta formacion de los actos del entendimiento, para que por el sylogismo bien construido se manifieste la verdad que cabe en aquella investigacion, sino latamente por el todo, que comprehende el Méthodo y Arte que usa el hombre para hallar las verdades que busca en todo género de noticias.

«La primera regla que á este fin prescribe el Méthodo Luliano, es, que se han de aplicar debidamente los sentidos para descubrir la verdad que se inquiere; porque, siendo el hombre compuesto de alma racional y de cuerpo con sentidos y potencias, estos, no sólo le han de aprovechar para la vida corporal, sino principalmente le deben ser útiles para el fin á que el alma está destinada; porque siendo esta el fin de el cuerpo, y el hombre el fin de entrambos, habría falta de orden y proporción si el cuerpo con todo su equipage no sirviera al fin principal de el alma y de el hombre; y quando faltasen á este y solamente fuessen útiles para la vida corporal, resultaría recta ordenación para el menor fin, que es el corporal, y faltaría para el mayor, que tienen el hombre y su alma, y assi hubiera mayor perfeccion en lo menor, que en lo mayor, lo que repugna.

. . . . . .

«A este Méthodo pertenece el orden de practicar el ascenso y descenso, y se reduce á usar primero de el ascenso porque estando torpe y confuso el entendimiento particularmente por el pecado original, es necesario que empieze á registrar y reconocer lo más vecino, que es el grado inferior; y estando como está unido con los sentidos, recibiendo por ellos las primeras especies, principia á emplear el conocimiento en lo primero que le subministran, para passar á percibir lo que ellos no penetran, pues de esta suerte usa de el medio más proporcionado á la constitución y estado de esta vida; y en todo lo que inquiere debe reparar si es materia perteneciente al sentido, ó si puramente al entendimiento, porque si toca al sentido, por más que discurra según las máximas generales, no descubrirá la verdad, si no se ayuda de aquella potencia, así como vanamente la aplicará, quando no cabe en su esfera la materia que investiga.»

(Exámen de la Crisis del P. Feyjoo sobre el Arte Luliana: vol. II, planes 112 y 118).

* * *

Quia homo est conjunctus et compositus ex natura sensuali et ex intellectuali propterea evenit quòd quidam habeant subtilitatem sensualem, et alii subtilitatem intellectualem; quoniam qui plùs tractant de rebus sensualibus quàm de intellectualibus habent majorem subtilitatem sensualem quàm intellectualem, et qui plùs tractant de rebus intellectualibus quàm de sensualibus habent majorem subtilitatem intellectualem quàm sensualem.

Homines subtiles in rebus sensualibus se subtiliant in rebus visibilibus et in rebus corporalibus et particularibus; sed homines subtiles in rebus intellectualibus se subtiliant in rebus invisibilibus et in spiritualibus et in universalibus et generalibus.

(Liber Magnus Contemplationis in Deum: distinció 31, capítol 215).

* * *

Major facilitat de l'inducció.—Peró la deducció es més gran y durable.

Sed licet homo faciliùs possit esse subtilis sensualiter quàm intellectualiter, tamen subtilitas sensualis non potest esse adeò magna

nec adeò durabilis sicut subtilitas intellectualis; et hoc provenit ex hoc, quòd natura subtilitatis sensualis non sit adeò propinqua et conjuncta cum natura animae, sicut natura subtilitatis intellectualis.

Nam in quantum subtilitas hominis tractat de rebus sensualibus actualibus, in tantùm habet suos terminos et suas vires minores quàm subtilitas intellectualis, quae tractat de rebus intellectualibus absentibus a sensualitate et praesentibus intellectualitati, cùm sit natura subtilitatis extendi et multiplicari et augeri intelligendo res absentes a sensualitate et praesentes intellectualitati.

(*Liber Magnus Contemplationis in Deum:* dintinció 31, capítol 215).

XI

Es cosa sabuda que'l Beat Ramón Llull se val de figures, arbres, quadros sinóptichs ó taules, etz., etz., pera exposar y explicar ses teoríes filosófiques, ab lo fí de qu'aquestes entrin més fácilment dins la comprensió del dexeble y permanescan més fortament gravades en la memoria del meteix.

La explicació de la pujada del enteniment se troba en la figura T; la de la baixada en la figura A; y en la figura S lo filosoph hi exposa l'exercici de les nostres facultats intelectives quan cercan lo particular en lo universal, y quan, de lo particular per lo análisis y la inducció, s'enlayran á lo universal. La figura S explica les operacións de la ánima en los dos métodes, en lo deductiu y en lo inductiu; y en la aplicació d'exa figura al estudi de la ánima; si obrissem los llibres del Arcangélich ahont ell fa práctica de la figura S en les materies psicológiques; veuríem més clar que al mitj día, que'l Beat Ramón es un gran psicólech, y que sa psicología, sense prescindir per xó en absolut de la deducció, es primaria y principalment inductiva y experimental.

Pera provar, donchs, la primera part de la nostra tesis—que la filosofía luliana es psicológica—hauría vingut com l'anell al dit l' *exposar y practicar* aquexa figura S; mes les llarguíssimes planes que per axó s'hauríen requerides nos han privat de ferho, y havém tirat per un altre cantó, pel cantó que ha pogut veure l'estudiós llegidor, que si bé no era del tot de nostre gust—nosaltres hauríem preferit mostrar la figura S—adhuc essent poqueta cosa, no per xó dexa d'ésser de resultats ben conclohents.

XII

La majoría dels Principis de la ARS MAGNA LULIANA *son principis de conexement immediat, principis evidents de sí metexos*—PRINCIPIA PER SE NOTA.

Principia hujus Artis in majori parte per se nota sunt; illa verò, quae fortè per se non sunt manifesta, sunt demonstrabilia per figuram principiorum relativorum, perquirendo particulare in universali illius principii, quod indiget probatione. Exemplum autem hujus multipliciter manifestatur in secunda parte primae distinctionis; quare, si quis neget principia per se nota hujus Artis, non est cum eo conferendum, si vero neget ea quae per se nota non sunt, probentur ei modo probandi hujus Artis. Hoc igitur modo habent conservari principia hujus Artis; hoc idem sequitur de Positionibus et Regulis hujus Artis.

(*Compendium seu Commentum Artis Demonstrativae:* vol. III, edició moguntina, plana 85).

***

Quomodo perceptio et cognitio hominis sit finita et terminata.

Tres sunt res intra quas est terminata virtus perceptionis humanae, quae sunt: Deitas, natura intellectualis et natura sensualis; unde benedictus sis Tu, Domine Deus, quia adeò magnae sunt istae tres res et adeò modica est cognitio et perceptio hominis in comparatione illarum, quòd non possit eas capere, imò capietur et concludatur ab eis.

Sicut cognitio et perceptio hominis est finita et terminata intra tres praedictas res, ita est finita et terminata intra opera illarum; quia tot sunt opera divina et opera naturae sensualis et naturae intellectualis, quòd non possint omnia sciri et percipi ab homine, eo quòd non possint capi in sapientia et scientia ipsius.

. . . . . .

Quia anima hominis habet finitam et terminatam suam perceptionem in tua infinitate et aeternitate, Domine Deus, propterea intellectus ipsius non potest attingere nec percipere totam tuam nobilitatem et virtutem, cùm res finita et terminata non habeat de sua

natura et proprietate comprehendere quidquid est in re infinita et aeterna.

Quia humanus intellectus non potest percipere totalitatem tuae Essentiae, Domine Deus, propterea cadunt multi homines in errorem et haeresim, eò quòd quando intellectus eis deficit, opinentur non esse in *esse* illam rem quam suus intellectus non percipit nec intelligit, et propterea discredunt ea quae non possunt capere; sed si ipsi haberent cognitionem de terminatione sui intellectus, qui est terminatus et finitus in tua magnitudine et nobilitate, non discrederent nec negarent id, quod discredunt et negant.

. . . . . .

Adeò multae sunt creaturae sensuales, et adeò diversae ab invicem, et adeò magnae, quòd non possint omnes capi in humano intellectu; et propterea oportet, quòd illae, quae non possunt capi in ipso, terminent humanam cognitionem et perceptionem.

. . . . . .

Quia humana perceptio est finita et terminata in sciendo *esse* et qualitatem rerum sensualium, significatur, quòd sit finita et terminata in operibus ipsarum; quoniam adeò multa sunt opera, quae fiunt a creaturis sensualibus, quòd non sit intellectus nec perceptio hominis, qui possit ea omnia intelligere et scire.

. . . . . .

Sicut humana perceptio est finita et terminata in creaturis sensualibus et in operibus ipsarum, ita est finita et terminata in intellectualibus.

. . . . . .

Et quia homo, Domine Deus, habet suas virtutes et suam perceptionem terminatas, propterea ignorat *esse* angelorum et daemonum et animarum, et non potest scire nec percipere quaenam res sit illud *esse* in sua essentia: igitur istam ignorantiam habet homo ratione terminationis memoriae et intellectus et voluntatis non potentium operari in omni *esse* substantiae intellectualis.

Quia homo non potest percipere totum *esse* substantiae intellectualis, propterea non potest percipere totalitatem operum ipsius; quoniam, sicut humana perceptio est terminata in substantia intellectuali, ita oportet eam esse terminatam in operibus ipsius.

. . . . . .

Unde benedictus sis, Domine Deus, quia per hoc, quòd huma-

nus intellectus sit finitus et terminatus in rebus sensualibus et in intellectualibus, evenit quòd homo sit in dubio et consideratione et suspicione et zelotypia et anxietate, et alteretur de una voluntate in aliam et de uno proposito in aliud.

Non solùm est finita et terminata humana perceptio in omnibus creaturis communiter, sed etiam in qualibet earum singulariter, quia non est ullus homo quantumcunque sapiens, qui possit percipere in una creatura totam naturam et omnes proprietates et totum *esse* ipsius.

Non est ullus homo qui possit percipere et scire quidquid est in uno grano vel in uno flore vel in uno folio vel in uno pomo, vel in una voluntate vel cogitatione vel amore vel in una anima vel in uno corpore: igitur, cùm hoc ita sit, per hoc significatur et demonstratur humano intellectui, quòd sua perceptio sit finita et terminata intra quodlibet individuum sive sensuale sive intellectuale.

. . . . . .

Domine Deus! Tu scis quòd humana perceptio sit multò plus terminata in actualitate, quàm in potentia, quia ratione fragilitatis et miseriae corporis non potest anima habere in tanta virtute suam perceptionem actualiter, in quanta ipsam haberet, si corpus esset ei subjectum sufficiens ut eam haberet in actualitate tantam, quantam habet eam in potentia.

Sed quia corpus est corruptibile et alterabile et passibile et culpabile, impedit animam ne possit habere suas virtutes in illa actualitate, in qua ipsas haberet, si cum corpore non esset conjuncta in hoc saeculo.

(Liber Magnus Contemplationis in Deum: distinctio XXIX, caput 206.—Edició de Moguncia, any 1740).

XV

Los distingits escriptors del Aragó, Dr. Juliá Ribera y Mossén Miquel Asin, en uns trevalls inclosos en l'*Homenatge al senyor Menéndez y Pelayo*, ab motiu del any vigessim de son professorat, s'empenyan *en buscar les filiacions arábigues* de la Filosofía luliana.

Creyém que sofrexen un error.

Nosaltres som de parer que'ls origens y fonts de la Filosofía y Teología lulianes, axí com los de la *Ars Magna*, ó Sistema cien-

tífich luliá, no tenen res que veure ab la Filosofía dels Sufís, sinó que's troban en la Patrística y en la Escolástica. Alguna cosa ne diguerem l'any passat en l'*Homenatge al Doctor Arcangélich* ab motíu de l'entrada al segle xx; alguna cosa'n dihém també en aquesta *Conferencia;* mes pensém ocupárnosen detingudament en la *Revista Luliana*, en consideració á les respectables persones que pensan lo contrari de nosaltres.

XVI

La Filosofía luliana, á més de tenir les notes característiques d'ésser psicológica, armónica y crítica, ne té un'altre, també molt important, y es la d'ésser *católica*. Peró, no *católica* en sentit negatíu, axó es, en quant ella professés *quoad substantiam* les veritats de l' Iglesia, sinó positivament, perque en la Filosofía luliana «lo principi católich s'hi revela y palpita al fons de la solució de tots los problemas filosófichs, axí grans com petits;» perque en lo Lulisme «lo principi católich informa y vivifica l'organisme filosófich fins en les seves derivacions més remotes y en tots sos membres, de la metexa manera que l'ánima informa y vivifica y extén la seva acció fins á les extremitats y á les parts menos principals del cos.»

Aquexes condicions demana ab molta de rahó lo Cardenal González á tota filosofía que vulga ostentar lo carácter distintíu de *católica;* y totes les té la filosofía del Doctor Arcangélich, ó sinó recordémnos de la teoría de la baxada del enteniment. Condicions que no sabém tinga cap altra de les filosofíes originals de la Península Ibérica.

Y essent, com es, la nació catalana una nació profondament católica, en aquesta part veyém també clarament, que'l Beat Ramón Llull es lo filosoph nacional de la nostra terra.

SUMARI-INDEX

INTRODUCCIÓ

Ha arribat l'hora de pensar en la renaxensa de la filosofía catalana.—¿Tením filosofía *catalana?*—Tot poble ó nació, si no la té, la pot tenir *sa* filosofía.—La filosofía nacional de Catalunya es la filosofía luliana (Pág. 9).

I

Influencies africanes en lo pensament catalá: lo foch, la valentía y l'amor al platonisme.—Lo pensament catalá lluyta á favor del lliure arbitre y posa la primera pedra del casal avuy hermós de la filosofía de l'historia.—Llevat psicológich que en temps dels visi gots dexaren á Catalunya Liciniá y la Escola de Sevilla.—Paternitat catalana de les primeres *Sentenciès Teológiques.*—¿Primers síntomes del individualisme catalá?—Acció civilisadora de la Iglesia catalana.—Nostra civilisació era romana y no goda (Pág. 13).

II

L'Escola rabínica catalana.—Sa influencia en lo pensament filosófich-cristiá de nostra terra (Pág. 18).

III

Més influencies sobre'l pensament genuinament catalá: la filosofía arábiga (Pág. 21).

IV

L'*umbilicus* del pensament nacional de Catalunya.—Lo fet del pensament catalá (Pág. 23).

V

L'individuu catalá mostra bastantes disposicions pera'l conreu de la metafísica.—Sa moderació en ella.—Necessitat de la metafísi-

ca.—Es una ciencia ben práctica.—Dintre la metafísica lo catalá es sintétich, y es sintétich perque es práctich (Pág. 25).

VI

Lo pensament polítich y social d'un poble ó nació, sa manera peculiar de moure's y viure, estampan un segell determinat é inesborrable en lo pensament filosófich del meteix.—Lo catalá es individualista, té un esperit mercantil y aspira á una gran llibertat política, notes ó característiques socials y polítiques que en les ciencies especulatives ó filosófiques determinan aquestos altres carácters: lo psicologisme, l'armonisme y'l criticisme.—En armonía ab aquexes tendencies filosófiques del pensament nacional de Catalunya, lo catalá es molt amich de les ciencies exactes, de la medecina y del dret (Pág. 29).

VII

Lo segle XIII, lo segle d'or de la Nacionalitat catalana.—En aquell segle, lo més gloriós de Catalunya, en que tantes manifestacions de la vida catalana tingueren llur personificació, ¿no la va tenir lo pensament filosófich?—Sí; y aquest representant y aquesta personificació fou lo Doctor Arcangélich Beat Ramón Llull (Pág. 34).

VIII

La filosofía luliana es psicológica.—Y conté tot lo bo de la escola escociana, peró no segueix cap dels seus extravíus, ni cap dels seus exclusivismes (Pág. 36).

IX

Ramón Llull, esperit eminentment conservador, tot ell moderació, amich del just medi y gens revolucionari.—Lo seu Sistema científich es l'unió, ó millor dit, armonía dels sistemes de Plató y l'Aristótil.—La ciencia, segons lo Doctor Arcangélich, comensa pels datos que'ns oferexen los sentits.—Los sentits son potencies bastant limitades que tenen, emperó, en les potencies anímiques unes bones aussiliadores.—Lo procediment experimental é inductíu es més fácil que lo procediment deductíu ú ontológich, no obstant, aquest es més noble y ab éll s'atenyen més veritats.—Parlant en general, axó es, no referintnos á cap ciencia en particular, s'ha de dir, que'ls arguments adquirits mitjansant lo procediment deductíu, son de més força y necessitat que'ls obtinguts per la experimentació é inducció.—En unes qüestions s'hi ha d'emplear la inducció. en altres lo método ontológich, y en algunes los dos procediments.—¿Qué son los *Punts trascendents* en l'Escola luliana?—Lo criteri del filosoph catalá no era gens tancat: pera l'us de l'un método ó del

altre, pera la preferencia d'aquest ó d'aquell atenía al objecte y naturalesa de la ciencia de que's tractava (Pág. 39).

X

La baxada del enteniment.—Necessitat d'una ciencia universal.—Breu y senzilla explicació de la Ciencia Universal Luliana.—Si'ls principis del sér son los principis del conéxer: lo Beat Ramón y Hegel (Pág. 46).

XI

La Psicología luliana es experimental é inductiva.—Té lo bo de la psicología de Reid y l'Hamilton, peró no lo mal, l'exclusivisme.—Confirmació d'aquexa veritat en los dexebles del Arcangélich: Ramón Sibiude posa per basa de sa psicología lo conexement experimental é inductíu de l'ánima, y fins extén lo seu psicologisme á la Teología Natural.—No havém de sortir fora de casa pera trobar una filosofía que lligui ab l'esperit de la terra, perque ja la tením á Catalunya meteix (Pág. 55).

XII

Lo Sistema luliá admet principis de conexement immediat, principis evidents de sí metexos, *principia per se nota*, y tant en l'ordre racional com en l'ordre sensual, ni més ni menys que les modernes escoles psicológiques.—La Filosofía del Doctor Arcangélich es moderada, plena de seny, humil; proclama la limitació de les facultats humanes, la sensitiva y la racional, aytal com algunes escoles modernes (Pág. 67).

XIII

Algunes obres del Doctor Arcangélich ahont s'estudía l'ánima pel métode inductíu ó psicológich.—La filosofía luliana formulá'ls principis del métode psicológich; en ella la psicología hi es tractada com una ciencia apart; y ademés ella conté tots los principis essencials (los bons s'entén) de las modernes escoles psicológiques (Pág. 72).

XIV

L'armonía filosófica segons Tiberghien.—L'armonía luliana.—Lo Doctor Arcangélich concilía á Plató y l'Aristótil (Pág. 78).

XV

La filosofía luliana no es tan original com molts se pensan.—

Lo Beat Ramón no es original sinó quan té d'esserho per necessitat.—Llegitimitat y naturalitat de la baxada del enteniment.—Origens y fonts de la filosofía y teología lulianes (Pág. 85).

XVI

La filosofía luliana es una filosofía *crítica*.—La filosofía luliana es la crítica del Averroísme.—Lo exercici de la rahó y la Iglesia Católica.—Lo anomenat racionalisme luliá no es de mal ésser, sino católich.—Lo criticisme del Doctor Arcangélich (Pág. 90).

XVII

Breu ressenya de l'historia del lulisme.—Aprobacions pontificies del sistema y doctrines lulianes.—Catalunya ha tingut sempre grans metafísichs, fins entre'ls pensadors no afiliats al lulisme (Pág. 101).

XVIII

Lluis Vives y'l Doctor Llorens y Barba.—Llur significació filosófica.—Cap d'ells pot aspirar al títol de *Filosoph de la Nació catalana*.—Lo Filosoph de Catalunya es lo Doctor Arcangélich Beat Ramón Llull (Pág. 116).

NOTES (Pág. 128).

LIBRERIA PASSIM, S. A.
Bailén, 134 - Teléf. 257 47 57
BARCELONA-9

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

B
4561
B68

Bové, Salvador
La filosofía nacional de Catalunya

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 14 14 08 008 2